

Η ΜΕΛΕΤΗ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΩ 1907

...

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1909

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

43 - ΟΔΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ - 42

Η ΜΕΛΕΤΗ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΩ 1907

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τι ὀφείλομεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ Ραδαμάνθου	Σελ. 444
* Ἑλληνικὴ Ἀνοιξὶς ὑπὸ Γεράρδου Χάουπμαν (μετάφρ. Γ. Σ.) (συνέχεια)	469
Ἡ Ἀναστασία ὑπὸ Θ. Φλωρῶ	469
* Ὁ Ξενοφῶν καὶ ἡ γυναίκα αὐτοῦ χειρογράφου (μετάφρασις Δ. Γ. Βαχαβιόλου)	480
Τὸ Πρωσσικὸν Δημοτικὸν Σχολεῖον (μετάφρ. Ν. Ε.)	484
* Ὁ Τόβιος πολεμικὸν διήγημα (μετάφρ. Χ.)	492
Χρονικά	507
* Ἀναγνωστήριον : Ἐξένα περιοδικά	510

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΟΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

42 - ΟΔΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ - 42

ΤΙΜΗ ΕΚΑΣΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ 4 ΔΡΑΧΜΗ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ

ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΙΔΡΥΘΕΙΣ ΤΩ 1899 ΥΠΟ Δ. ΒΙΚΕΛΑ

ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Πρόεδρος Ι. ΑΘΑΝΑΣΑΚΗΣ, Δ. ΔΙΓΙΝΗΤΗΣ Αντιπρόεδρος Μ. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ
Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ, ΔΡ. ΠΡΟΒΛΑΕΓΓΙΟΣ, Π. Ε. ΠΡΟΤΟΠΑΠΑΔΑΚΗΣ, Α. ΜΑΤΕΣΙΣ
Ε. ΡΩΜΑΝΟΣ, Γ. Σ. ΣΤΡΕΪΤ, Γραμματεὺς Γ. ΔΡΟΣΙΝΗΣ

Η ΜΕΛΕΤΗ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ ΠΡΟΠΛΗΡΟΤΕΑ

Διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην δραχ. 10
Διὰ τὰς λοιπὰς χώρας φράγκα χρυσᾶ 12

Ἐκαστὸν τεύχος χωριστὰ πωλεῖται δρ. 1 εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Κρήτην — φρ. χρ. 1,20 εἰς τὰς λοιπὰς χώρας.

Ἡ "ΜΕΛΕΤΗ", ἐκδίδεται κατὰ μῆνα εἰς τεύχη ἐκ σελίδων 64, κατὰ δὲ τοὺς θερινοὺς μῆνας, Ἰούνιον—Ἰούλιον καὶ Αὐγουστον—Σεπτέμβριον, ἐκδίδεται ἀνὰ ἓν τεύχος, ὥστε ἕκαστος ἐτήσιος τόμος ἀποτελεῖται ἐκ δέκα τευχῶν, ἤτοι 640 σελίδων.

Αἱ συνδρομαὶ τῆς "ΜΕΛΕΤΗΣ", καταβάλλονται εἰς τὰ Γραφεῖα τοῦ Συλλόγου ἢ ἀποστέλλονται ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ διὰ συστημένων ἐπιστολῶν, ταχυδρομικῶν ἢ τραπεζικῶν ἐπαγγελῶν καὶ χαρτονομισμάτων Γαλλίας, Ἀγγλίας, Γερμανίας, Αὐστρίας, Ἰταλίας, Ρωσίας, Ἀμερικής.

Οἱ συνδρομηταὶ τῆς "ΜΕΛΕΤΗΣ", λαμβάνουν δωρεὰν καὶ τὰ Ὠφέλιμα Βιβλία.

ΤΑ ΩΦΕΛΙΜΑ ΒΙΒΛΙΑ

Τοῦ 1908 ἐξεδόθησαν τὰ ἑξῆς βιβλία: ἀρ. 91-92 (διπλοῦν), Ὁ Καπὸδίστριας ὡς θεμελιωτῆς τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ Α. Βαλέλη. — ἀρ. 93, Τὸ Παιδικόν ὑπὸ Στ. Θεοχάρη. — ἀρ. 94, Ἐθνικὸν Ἐδεργέται ὑπὸ Π. Κοιτογιάννη. — ἀρ. 95, Τὰ Δουερά ὑπὸ Α. Λαμπρινούπουλου. — ἀρ. 96, Τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπὸ Π. Καρολλίδου.

Πρῶτα βιβλία τοῦ 1909 ἐξεδόθησαν: 97) Ὁ Δαχανόκητος ὑπὸ Σ. Χασιώτου καὶ 98) Χρονολογία τῆς Παγκοσμίου Ἱστορίας—Ἀρχαία Ἱστορία, ὑπὸ Γ. Σωτηριάδου.

Ἡ "ΜΕΛΕΤΗ", ΤΟΥ 1907 ΚΑΙ ΤΟΥ 1908

ἀποτελεῖ δύο τόμους, ἕκαστος ἐξ 640 σελίδων, πολυτελῶς δεδεμένους. Ἐκαστος: δραχ. 10 διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην — φρ. χρ. 12 διὰ τὴν Ἀλλοδαπήν. Μόνον τὸ πολυτελὲς περικάλυμμα δραχ. 2 διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην — φρ. χρ. 2 διὰ τὴν Ἀλλοδαπήν. Ἀπηλλαγμένα ταχυδρομικῶν.

ΤΙ ΟΦΕΙΛΟΜΕΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ¹

Ἐξετάσωμεν καὶ ἀπαντήσωμεν διὰ βραχείων τί οφείλομεν πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, τί εἶναι τὸ μυστήριον τῆς δυνάμεως αὐτῆς καὶ τῆς ἀθανασίας, τί ἐξ ἑαυτῆς εἰσήνεγκεν εἰς τὸν κοινὸν τῆς ἀνθρωπότητος θησαυρὸν καὶ τίς ἦ θέσις αὐτῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Πρῶτον οἱ Ἕλληγες ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐκ τῶν ἀρχαίων λαῶν εἶχον τὸν ἔρωτα τοῦ εἰδέναι ἢ τῆς γνώσεως δι' ἑαυτὴν. Τὸ προσβλέπειν τὰ πράγματα ὡς εἶναι ἀληθῶς καὶ ὑφίστανται, τὸ ἐρμηγεύειν αὐτὰ καὶ τὸ προσαρμόζειν καὶ ρυθμίζειν τὰς σχέσεις των ἦτο ἔμφυτος ὁρμηὶ αὐτῶν καὶ πάθος. Αἱ μέθοδοι αὐτῶν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ ἦσαν λίαν πλημμελεῖς, ἴσως καὶ τὰ συμπεράσματα αὐτῶν πολλάκις ἄλογα, ἀλλ' εἶχον ἐκεῖνοι τὴν διανοητικὴν ἀφοσίαν, ἣτις εἶναι ὁ πρῶτος ὅρος τῆς ἀληθοῦς παρατηρήσεως. Ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι προσέβλεπον ἀρθοῖς ὀμμασι πάντα τὰ εἰς αὐτοὺς προσπίπτοντα, τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν κόσμον, τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον. Διηρώτων τὴν φύσιν καὶ ἐζήτουν ν' ἀποσπάσωσιν ἀπὸ ταύτης τὸ μυστήριον τῆς ἀνυπούλως καὶ ἀνυποστόλως. Ἡ Ἑλλὰς πρώτη πληγείσα ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τῆς ἀληθείας ἐτόλμησε νὰ πιστεύσῃ εἰς τὸν λόγον καὶ ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν του νὰ παραβλέψῃ τὰ ἐπακολουθήματα τῆς εὐτολμίας τῆς. «Δεῖ διαιτητὰς εἶναι», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, «ἀλλ' οὐκ ἀντιδίκους τοὺς μέλλοντας τάληθές κρίνειν ἱκανῶς». Αἱ δὲ ρήσεις τοῦ Πλάτωνος, «ὁ λόγος ὄπη φέρει ταύτη πορευώμεθα», καὶ «ὄπη ἂν ὁ λόγος ὡσπερ πνεῦμα φέρῃ, ταύτη ἰτέον», χαρακτηρίζουσιν οὐ μόνον τὴν Πλατωνικὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐν μέρει.

Τὰ ἀνατολικά ἔθνη, καθόλου εἰπεῖν, ἠγάπων ν' ἀναστρέφονται ἐν σκότῳ καὶ ἔστεργον τὴν ἡμιμάθειαν, ἣτις διεγείρει

¹ What we owe to Greece, by Prof. S. E. Butcher.

τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα. Ἐνόμιζον ἀσεβὲς ν' ἀποσπάσῃ τὸν πέπλον τὸν κρύπτοντα τὸν θεὸν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπέφυγον μετὰ φρίκης ἱεράς τὴν ἐξέτασιν τῶν αἰτίων, τὴν ἔρευναν τῆς ἀρχῆς τῶν πραγμάτων καὶ τὴν ἐξήγησιν τῶν πολυπλόκων διεξόδων τοῦ κόσμου. Ἡ ἀγνοία ἦτο τὸ ἱερὸν καθήκον τοῦ λαϊκοῦ ἀνθρώπου, ἡ δ' ἐπιστημονικὴ μελέτη καὶ ἀνακάλυψις ἦτο ἀδύνατος ἐν χώραις, ὅπου, ὡς πολλαχοῦ τῆς Ἀνατολῆς, πᾶσα ἐπίγειος κτῆσις καὶ ὠφέλεια ἐνομιζέτο οἶονεὶ ἀρπαγὴ καὶ σύλησις τοῦ οὐρανοῦ ἰσοβαρῆς.

Ἄφ' ὅτου ἡ Ἑλλάς εἰσῆλθεν εἰς τὸν μέγαν ροῦν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, εὕρισκομεν ἐνταῦθα ἐλεύθερον ἔδαφος διανοίας καὶ φαντασίας αὐτοτελοῦς. Ἡ ἐπαχθὴς σιγὴ τῆς φύσεως, ἡ δίκην νέφους ἀλλαχοῦ περικαλύπτουσα τὸν ἀνθρώπον, ἐρράγη ἐνταῦθα καὶ ἐλύθη αἰσίως. Συνέβη δὲ τοῦτο οὐχὶ ἔνεκα ἐμφύτου τινὸς ἀνευλαβείας τοῦ Ἑλληνοῦ ἢ ἀποσυλήσεως καὶ ἀπογυμνώσεως τοῦ κόσμου ἀπὸ τῶν ἀπορρήτων του, τοῦ μυστηρίου τούτου ὑπάρχοντος εἰσέτι καὶ πιέζοντος τὴν διάνοιαν καὶ καταλιπόντος ἱκανὰ ἴχνη δυσθυμίας ἐν τοῖς ἡρωϊκοῖς καὶ περιφανεστάτοις χρονικοῖς τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τὸ αἰσθημα τοῦτο τοῦ ἀγνώστου δὲν κατήντησεν ἐνταῦθα εἰς μυστηριοληψίαν. Εἶναι ἀληθές, ὅτι σοφὸς τις ἔχων φύσιν μυστηριολήπτου, Ἐμπεδοκλῆς ὁ Ἀκραγαντῖνος, ἐπεφάνη ἐν Ἑλλάδι ἀρχομένης τῆς πέμπτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Οὗτος ποιητῆς ὦν ἅμα τε καὶ ἱεροφάντης καὶ φιλόσοφος, ἐντριβὴς τῆς λατρικῆς καὶ τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης ἐρευνῆτης περιήρχετο ἐν πομπῇ τὰς πόλεις τῆς Σικελίας καὶ ἐθεράπευε τὰ νοσήματα τοῦ τε σώματος καὶ τῆς ψυχῆς. Ἐλάλει δὲ περὶ ἑαυτοῦ ὡς περὶ οὐραγίου πνεύματος ἐξορισθέντος ἐκ τοῦ ὄμιλου τῶν μακαρίων καὶ ἔνεκα μολυσμοῦ ἀμαρτίας καταδικασθέντος νὰ ἐνσαρκωθῇ ἐπὶ τῆς γῆς. Πιεπωκῶς ἤδη ἀπώλεσε μὲν τὴν τελείαν καὶ συνεχῆ ἀντίληψιν τοῦ ὅλου κόσμου, ἀλλ' εἶχεν, ὡς ἔλεγε, διάνοιαν ὑπερτέραν τῆς τῶν πολλῶν οὕτως ὥστε νὰ βλέπῃ τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων καὶ λαλῇ ὑπεροπτικῶς καὶ μετ' οἴκτου περὶ τῶν ἀνθρώπων, αἵτινες οὐδὲν ἐπιστάμενοι καυχῶνται ματαίως, ὅτι εὔρον τὸ ὄλον, ἐν ᾧ οὔτε δρατὰ, οὔτε ἀκουστά, οὔτε περιληπτὰ διὰ τοῦ νοῦ εἶναι τὰ τοῦ κόσμου.

τὸ δ' ὄλον μᾶψ εὔχεται εὔρειν
οὕτως οὔτ' ἐπιθερμιά τὰδ' ἀνδράσιν οὔτ' ἐπακουστά
οὔτε νόμ' περιληπτὰ.

Αὐτὸς ἀποφεύγει νὰ μάθῃ πλείονα ἢ ὅσα ἐδόθη εἰς τὸν ἀνθρώπινον λόγον νὰ γνωρίζῃ. Ἦθελε δὲ μόνον νὰ εἴπῃ τοσαῦτα, ὅσα εἶναι θεμιτὸν ν' ἀκούσῃσιν οἱ ἐφήμεροι ἀνθρωποὶ καὶ παρακαλεῖ τὴν ἐμπνέουσαν αὐτὸν Μοῦσαν νὰ στείλῃ εἰς αὐτὸν τὸ εὐχερῶς συρόμενον ἄρμα ἐκ τοῦ οἴκου τῆς εὐσεβείας.

ἀντομαὶ ὦν θέμις ἐστὶν ἐφημεροῖσιν ἀκούειν
πέμπτε παρ' Ἑσσεβείης ἐλάσσον' ἐδῆνιον ἄρμα.

Τοιαύτη περισκεμμένη εὐλάβεια μεμιγμένη μετὰ τολμηρῶν λόγων ἐκφερομένων ἐν στιγμῆς ἐπιθειασμοῦ ἀπαντᾷ σπανίως παρὰ τοῖς Ἑλλησιν. Οἱ Ἑλληνες σοφοὶ δὲν φοβοῦνται μὴ ἀμαρτήσῃσι περιεργαζόμενοι τὰ ἀπόρρητα τῶν θεῶν. Ἀναστρέφονται μετὰ παρρησίας εἰς ἰδέας καὶ σκέψεις, αἵτινες ἐνέβαλλον τὰ ἀνατολικά ἔθνη εἰς ἀφασίαν ἢ εἰς ἀδράνειαν, ἡ δὲ ἀτενῆς αὐτῶν παρρησία εἶναι καθαρὰ παντὸς ἀγεννοῦς τρόμου. Εἰσεκνώμαζον μὲν ἀληθῶς ἐξ Ἀνατολῆς ἐνίοτε παράδοξοι θεοὶ καὶ ἱεουργίαι ἐμπαθεῖς, ἔμενε δὲ πάντοτε ἀλαμπῆς τις χάρος, ἐνθα εὕρισκον ἄσυλον τύποι πίστεως ἢ λατρείας ὑποδεέστεροι ἅμα τε καὶ ὑψηλότεροι τῆς δημῶδους θρησκείας· ἀλλὰ, καθόλου εἰπεῖν, ἐν Ἑλλάδι εὕρισκομεν σφαῖραν ὑψηλοτέραν καὶ γαληνοτέραν, ἐνθα ἡ πνευματικὴ καὶ διανοητικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐλευθερία εἶναι ἀσφαλῆς.

Γνώθι σαυτὸν εἶναι ἡ ἀπόκρισις τοῦ Ἑλληνοῦ εἰς τὸ ἀνιγμα τῆς Σφιγγός, ἀπασα δὲ ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία καὶ τέχνη ἀπαντᾷ μετ' ἀληθείας εἰς τὸ παράγγελμα τοῦτο. Ὅταν ἡ φιλοσοφία ἤρχισε νὰ προσβλέπῃ ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου, οἱ ποιηταί, ὁ Ὀμηρος, ὁ Πίνδαρος, ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς, ἐμελέτησαν καὶ ἀπεικόνισαν τὸν ἀνθρώπινον βίον ἀπροσωπολήπτως. Ὁ Εὐριπίδης ἴσταται ἐπὶ τῶν μεθορίων νέας ποιητικῆς περιόδου. Οὗτος ἐπεξέτεινε τὸν χῶρον τῆς ποιητικῆς μιμήσεως καὶ ἐν τοῖς δράμασιν αὐτοῦ διεζωγράφησε συντονώτερον κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Πλάτωνος «σύμπασαν τὴν τραγωδίαν καὶ κωμῶδιαν τοῦ βίου». Ἡ πρόφην εὐκρινῆς ἐκείνη ὑποτύπωσις τῶν πραγμάτων καὶ ἀκριβολογία ἠμαυρώθησαν ἤδη. Ἡ εἰκὼν τῶν

φαινομένων προτάγεται νῦν ὑπὸ φῶς ἄστατον καὶ θολερῶς ἢ διεσπασμένως. Εἰσάγεται νῦν τὸ παθητικὸν ἢ συγκινητικὸν στοιχεῖον, ἢ ἀπεικόνις παροδικῶν καὶ ἀνυποτάκτων αἰσθημάτων, ὧν ἕνεκα ὁ ποιητὴς ἐπιζητεῖ ἀσυνήθεις δραματικὰς καταστάσεις ἐνσπείρων εἰς τὴν τέχνην τοῦ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ παραχῆν καὶ τὴν χροιάν τῶν καιρῶν του. Ἐν ταῖς γνώμαις αὐτοῦ ἀπομένει ἀντίθεσις τις καὶ ἀδημονία, αἰσθησις ἀορίστων καὶ συγκεχυμένων ἀναγκῶν. Ἀμφίβολοι ἀκτίνες ρωμαντικοῦ φωτὸς ἐπιπολάζουσιν ἤδη ἐν ταῖς τραγωδίαις τοῦ Εὐριπίδου καὶ ἤχοι μακρὰν ἐκπνεύσεως μουσικῆς προσβάλλουσι τὰ μάτην πρὸς ἀκρόασιν αὐτῆς ἐντεινόμενα ὦτα. Ὁ Εὐριπίδης παροξύνει εἰς σκέψιν καὶ εἰς ἐρωτήματα, δὲν διδάσκει, ὡς ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς, τὴν εὐλαβῆ ὑποταγὴν εἰς τὸ μυστήριον τῶν πραγμάτων. Καὶ οὗτος ὁμοῦ καὶ ἐκεῖνοι προσβλέπουσιν ἀτενῶς τὸ σύμμικτον θέαμα τοῦ βίου καὶ στέργουσι μετὰ σθένους πᾶν τὸ ἀποθησόμενον. Ἀναφέρων τὸ πρῶτον τὸν λόγον εἰς τὸν Ὅμηρον ὁ Ροῦσκιν λέγει τάδε: «Παρατηρήσατε, ὅτι διαλαμβάνοντες περὶ πάντων τῶν πραγμάτων τούτων οἱ Ἕλληνες οὐδέποτε ὑποχωροῦσιν ὑπὸ φρίκης καὶ τρόμου, καταβαίνοντες δὲ εἰς τὸν βυθὸν καὶ εἰς τὰς φρικωδεστάτας τῆς φύσεως λεπτομερείας ἀγωνίζονται νὰ εὕρωσι τὸν λόγον καὶ τὰ μυστήρια τῆς ὀδύνης. Οὗτοι δὲν μεταπίπτουσιν ἐντεῦθεν ἐκεῖσε, οὐδὲ ἀπαστρέφουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποδυσπετοῦντες. . . . Ἐἴτε ὑπάρχει παρηγορία τις εἰς αὐτοὺς εἴτε μή, οὔτε ἐν τῇ ἀπαθείᾳ οὔτε ἐν τῇ ἀδυσπείᾳ εὕρισκον σωτηρίαν. Γνωρίζοντες τὴν ἐπίγειον ἀθλιότητα στέργουσι καὶ ἀσπάζονται πᾶσαν ἐφικτὴν ἐλπίδα, ἀναψυχὴν ἢ νίκην, εἴαν ὑπάρχη. Ἄλλ' εἴαν τοιαύτη τις δὲν ὑφίσταται, ὑπομένουσι καρτερικῶς τὰ προσπίπτοντα ἀπεγνωσμένοι διὰ παντὸς καὶ ἀβοήθητοι».

Ἄλλὰ κατὰ τοὺς Ἕλληνας τὸ γινῶθι σαυτὸν δὲν ἐσήμαινε μόνον τὴν γνώσιν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἄλλου ἢ τοῦ ξένου, ὅπερ δὲν ἦτο πολὺ εὐάρεστον. Ἠλαύνοντο δὲ εἰς τὴν μελέτην ταύτην οὐ μόνον οὐδὲ κυρίως ὑπὸ ἐμπορικῆς ἢ καὶ φιλοκερδοῦς ὁρμῆς, ὑφ' ἧς ἐκινουῦντο οἱ Φοίνικες, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς εἰλικρινοῦς ὀρέξεως τοῦ εἰδέναι, ὅπερ ἦτο καινόν τι τότε ἐν τῷ κόσμῳ. Ὁ λαὸς τῆς ἀρχαίας Ἰνδικῆς οὐδέποτε διενοήθη νὰ

ὑπερδῆ τοὺς φραγμοὺς τῶν ὁρέων του καὶ νὰ γνωρίσῃ τοὺς γείτονας αὐτοῦ. Οἱ Αἰγύπτιοι, καίπερ προκόψαντες εἰς τινὰς ἐπιστήμας ὡς ἐν τῇ ἰατρικῇ, τῇ γεωμετρίᾳ καὶ τῇ ἀστρονομίᾳ, ἠγγύουν τὴν ἐπιστημονικὴν γεωγραφίαν ἀρκούμενοι εἰς τὰ ἑαυτῶν. Οἱ Ἕλληνες ὁμοῦ ἦσαν φιλαπόδημοι. Περὶ τοῦ Ὀδυσσεῦς λέγεται, ὅτι

πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω,

ὅπερ χαρακτηρίζει τὸ γένος του. Συχνάκις ὁμολογεῖται, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἀποκλειστικοί, ἢ δὲ λέξις βάρβαρος περὶ ξένου φαίνεται δυσῶνυμος καὶ καταφρονητικὴ. Ἄλλ' ἡ λέξις αὕτη ἔλαβε μοχθηρὰν ἐκδοχὴν κατὰ μικρὸν μόνον καὶ οὐχὶ ἀνευ λόγου. Ὅπως δὲ καὶ ἂν ἔχη, τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι ἥττον ἀπεχθές ἢ τὸ τῶν διαβόλων, ὅπερ πολλοὶ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ μετεχειρίζοντο λαλοῦντες περὶ τῶν γειτόνων των. Ἐὶ δ' ἐμφαντικώτατον πάντων εἶναι, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἔκρινεν ἄξιον νὰ ἀναλύσῃ καὶ περιγράψῃ τὰ πολιτεύματα ἑκατὸν καὶ πενήκοντα λαῶν περιλαβὼν ἐν τῇ ἐξετάσει ταύτῃ οὐ μόνον ἑλληνικὰς, ἀλλὰ καὶ βαρβαρικὰς πολιτείας. Οὗτος ἦτο ὁ πρῶτος ἐρευνητὴς τῆς νῦν καλουμένης συγκριτικῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης.

Ἐὶ δὲ σπέρμα τῆς ὀρίμου ταύτης ἐπιστήμης τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπάρχει ἤδη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἡροδότου. Ἐν ᾧ ἡ ἀφήγησις αὐτοῦ προχωρεῖ ἐπικῶς καὶ μετ' ὀξείας ταχύτητος πρὸς τὴν μεγάλην παρασκευαζομένην σύγκρουσιν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἑσπερίας, ἦτοι τῶν βαρβάρων καὶ τῶν Ἑλλήνων, οὐδεμίαν ἀπαντᾷ λέξις τραχεῖα περὶ βαρβάρων. Ὁ ἱστορικὸς προσβλέπει αὐτοὺς ἀνυπόπτως καὶ ἀπροσωπολήπτως. Ἐν τῇ διηγήσει αὐτοῦ οὔτε ἀνάπαυλα ὑπάρχει οὔτε σπουδὴ. Εὕρισκει δὲ καιρὸν νὰ ἐνδιατρίβῃ ἐν τῷ μεταξὺ περὶ τὰς πράξεις καὶ φωρᾶται τερπόμενος ὡς παῖς πρῶτον νῦν εἰσερχόμενος εἰς νέον καὶ παράδοξον κόσμον, ὅπου πάντα μικρὰ τε καὶ μεγάλα εἶναι ἐξ ἴσου ἄξια λόγου καὶ ἐπιστάσις. Μετ' αὐτοῦ παρακολουθοῦμεν τὴν πορείαν τῶν ποταμῶν καὶ τὰς κινήσεις τῶν φυλῶν, ψαύομεν διὰ τῶν χειρῶν σπάνια ἔργα φύσεως καὶ τέχνης, ἐπισκοποῦμεν ναοὺς τέως ἀνεξερευνητούς, ἀκροώμεθα αὐτοῦ ἐρωτῶντος τοὺς ἱερεῖς μετὰ λαϊκῆς περιεργίας, ἣτις κολάζεται μόνον ὑπὸ τῆς συμφύτου αὐτῷ εὐσεβείας. Ἐν αὐτῷ ἀπαντᾷ οὐ μόνον

ε ἀφελῆς τοῦ παιδὸς θαυμασμός, ἀλλὰ καὶ ἐνδοιασμός καὶ σκέψις ἅμα τε καὶ παρατήρησις. Παραβάλλει τὰ λεγόμενα, βασανίζει τὰς μαρτυρίας καὶ σύννοιδεν, ὅτι ἔργον ἔχει τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας. Πᾶσα πράξις εἶναι κατ' αὐτὸν λόγου ἀξία ἐπὶ ὅπως ὡς ἀληθινὴ παρεκτὸς τῆς αἰσθητικῆς ἢ ποιητικῆς αὐτῆς σημασίας. Δὲν ἱστορεῖ δὲ μόνον τὰ γενόμενα, ἀλλὰ καὶ ζητεῖ ν' ἀνακαλύψῃ τοὺς διέποντας ταῦτα νόμους. Ὁ νόμος οὗτος ἔχει ἐν γένει βάσιν θρησκευτικὴν. Τοῦ θεοῦ ἡ προνοία καταφωρᾶται ἐν αὐταῖς ταῖς συνηθείαις τῶν ζώων, εἰς θεῖαν δὲ ἀνάμιξιν προσάπτει τὰ ἐκπληκτικώτατα τῶν ἀνθρωπίνων συμβάντων. Ἄλλ' ὅμως, ὅν καὶ πιστεύει εἰς τὸ βάσκανον θεῖον τὸ ταπεινοῦν τὸ ἀνθρώπινον μεγαλεῖον καὶ τὸ μὴ ἀνεχόμενον ἄλλο πλὴν ἑαυτοῦ ἐν τῷ ὕψει, τὸ κριτικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα ἀνατέλλει ἤδη παρ' αὐτῷ.

Κατὰ τινὰ προνομίαν πρῶτοι οἱ Ἕλληνες ἀνεκάλυψαν τὴν ἡγεμονικὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου καὶ ἐτήρουν τὴν γνῶσιν θαρραλέοι καὶ περιχαρεῖς. Ἐπλανήθησαν μὲν ἴσως καὶ περιέπεσαν εἰς ἀμηχανίαν, ἀλλ' οὐδέποτε κατεπονθήθησαν ὑπὸ τῆς ἐρέυνης. Ἡ θεωρητικὴ δύναμις, ἣτις ἀνήχθη εἰς τὸν κολοφῶνα παρὰ τῷ Πλάτῳ καὶ τῷ Ἀριστοτέλει, ὑπῆρξε σχεδὸν ἴση καὶ ὁμοία παρὰ τοῖς φιλοσόφοις τῆς Ἰωνίας, ἐὰν λάβωμεν προσηκόντως ὡς μέτρον τοὺς καιροὺς καὶ τὰς περιστάσεις. Ἐν Ἰωνίᾳ ἐγεννήθη ἡ ἰδέα, ἣτις ἦτο ξένη πρὸς τὴν Ἀνατολήν καὶ ἐγένετο ἀφειρητὴ τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, ὅτι ἡ φύσις λειτουργεῖ κατὰ σταθεροὺς καὶ παγίους νόμους. Ὁ Εὐριπίδης λέγει πού

Ὅλβιος ὅστις τῆς ἱστορίας
ἔσχε μάθησιν
ἀλλ' ἀθανάτου καθορῶν φύσεως
κόσμον ἀγήρω, πῆ τε συνέστη
καὶ ὄπη καὶ ὄπως.

Οἱ ἀρχαιότατοι ἐξ Ἰωνίας ποιηταὶ ἅμα τε καὶ φιλόσοφοι ἐξώθησαν τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν πέραν τοῦ ὄρου τοῦ χωρίζοντος τὴν ἐμπορικὴν γνῶσιν ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς, ἣ δὲ πρόωρος πνευματικὴ αὐτῆ τῶν Ἑλλήνων ὁρμὴ ἀνομοία πρὸς τὴν φύσιν τῶν Ἀνατολιτῶν περιεῖχεν ἐν ἑαυτῇ τὴν ἐπαγγελίαν ἐνδελεχοῦς προαγωγῆς ἐν τῷ μέλλοντι, ἦτοι μεγάλων ἀνακα-

λύσεων ἐν τοῖς μαθηματικοῖς, ἐν τῇ γεωμετρίᾳ, ἐν τῇ πειραματικῇ φυσικῇ, ἐν τῇ ἱατρικῇ ὡς καὶ ἐν τῇ φυσιολογίᾳ. Παρὰ τῷ Ἡρακλείτῳ ἤδη τὸ μόνον σταθερὸν ἐν τῷ μεταβαλλομένῳ κόσμῳ εἶναι ὁ διέπων τὴν μεταβολὴν ταύτην νόμος. Ἡ φυσικὴ τοῦ κόσμου τάξις κυβερνᾶται ὑπὸ τῶν αὐτῶν δυνάμεων, αἵτινες στηρίζουσι τὴν ἠθικὴν διάταξιν καὶ διακόσμησιν. Ἡλιος γὰρ οὐχ ὑπερβήσεται μέτρα· εἰ δὲ μή, Ἐρινύες μιν δίκης ἐπίκουροι ἐξευρήσουσιν, ἔλεγεν ὁ φιλόσοφος οὗτος. Ἡ ποιητικὴ εἰκὼν τοῦ διανοήματος τούτου προσαρμόζεται εἰς αἶσθημα ἐπικρατοῦν καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἔρπον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται μὲν ἀληθῶς νὰ ὑπερβῇ τοὺς ὄρους τῆς ὑπάρξεως καὶ ν' ἀθετῇ τὴν τάξιν τῆς φύσεως, ἀλλ' οὐχὶ ἀποικνεῖ. Οἱ ποιηταὶ ἀνέγραψαν περιφανῆ παραδείγματα ποινῶν ἐπιβληθειῶν εἰς θνητοὺς ἐκτραπέντας, οἵτινες ἀνέστησαν νεκροὺς καὶ ἐσφετερίσθησαν ἄλλας τῶν θεῶν προνομίας. Μεσοῦσης ὅμως τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος π. Χ. ἡ γενικὴ τοῦ νόμου ἔννοια ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ ἦτο πάγιον δόγμα τῶν Ἑλλήνων σοφῶν. Καὶ αὐτὰ τὰ σκοτεινὰ τῶν νόσων φαινόμενα ἐτάχθησαν ὑπὸ κανόνα. Οὕτως ὁ Ἰπποκράτης γράφων περὶ νόσου τινὸς κοινῆς εἰς τοὺς Σκύθας καὶ νομιζομένης ὑπερφυσικῆς λέγει «θεῖα μὲν καὶ ταῦτα ἐστὶ ὁμοίως τοῖς ἄλλοις· γίνεται δὲ κατὰ φύσιν ἕκαστα».

Οἱ Ἕλληνες ὡσαύτως ὥρμησαν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν λογικῆς βάσεως ἐν τῷ ἠθικῷ βίῳ, ὑπέβαλον δὲ αὐστηρῶς τὰς πράξεις αὐτῶν εἰς τὴν βάσανον τοῦ λόγου καὶ δὴ οὐ μόνον κατὰ τοὺς φιλοσόφους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ποιητὰς, τοὺς ἱστορικοὺς καὶ τοὺς ρήτορας αὐτῶν. Τὸ βουλευέσθαι καὶ τὸ πράττειν, ἡ καθαρὰ σκέψις καὶ ἡ γενναία πράξις δὲν ἀντετίθεντο πρὸς ἀλληλα κατὰ τὸν Ἕλληνα. Ἡ ἀντίθεσις συνέβη ἐν ἡ περιόδῳ τῷ Ἑλληνικῷ πνεῦμα διήλθε τὴν πρώτην ἡλικίαν καὶ ἔλαβε τροπὴν μονομερῆ. Οἱ ἐπὶ τοῦ Περικλέους Ἀθηναῖοι, οἵτινες εἶναι ἡ καθαρῶτάτη ἐνσάρκωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, εἶχον τὴν ἰδιάζουσαν δύναμιν, ἣν ὁ Θουκυδίδης προσάπτει εἰς αὐτοὺς τοῦ βουλευέσθαι πρὸ τοῦ πράττειν καὶ τοῦ πράττειν ὁμοίως μετὰ σκέψιν. Οὕτω διὰ στόματος τοῦ Περικλέους λέγεται, «καὶ οἱ αὐτοὶ (οἱ Ἀθηναῖοι) ἦτοι κρίνομέν γε ἢ ἐνθυμούμεθα ὀρθῶς τὰ πράγματα, οὐ τοὺς λόγους τοῖς ἔργοις βλάβην ἡγούμενοι, ἀλλὰ μὴ

προδιδάχθῃναι. μάλλον λόγῳ πρότερον ἢ ἐπὶ αὐτῷ δεῖ ἔργῳ ἔλθειν». Ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Δημοσθένης συμφωνοῦσιν ἐν ἄλλοις καὶ ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ λόγος εἶναι δύναμις μορφωτικὴ καὶ κατορθωτικὴ, ἰσχυρὰ καὶ καθαρὰ διάνοια δύναται νὰ ἐπικρατῇ τῶν ἐξωθεν περιστάσεων καὶ νὰ διαπλάσῃ τὰ κείμενα πράγματα, ἢ δὲ νίκη εἶναι ἀσφαλῆς εἰς τοὺς βλέποντας ταῦτα ὡς ὑπάρχουσι καὶ ἀποφεύγοντας τὴν πλάνην καὶ συνάπτοντας τὴν σκέψιν πρὸς ἰσχὺν καὶ θάρρος ἐπίμονον. Ἐν τῇ διαφωνίᾳ σκέψεως καὶ πράξεως, λόγου καὶ ἐνεργείας ὁ Δημοσθένης ἔβλεπε τὴν κηλίδαν, ἣτις ἔμελλε μοιραίως νὰ βλάβῃ τὸ ἑλληνικὸν ἦθος καὶ τὸν χαρακτήρα. Ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἀκμῆς ἡ ἑλληνικὴ διάνοια δὲν κατεδαπανήθη ἐν ἀγόνῳ ἐνεργείᾳ. Ἡ φρόνησις καὶ ἡ μεγαλοψυχία, αἵτινες ἀλλαχοῦ ἦσαν κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων, συνεδουάζοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς αὐτῇ ἡ Παλλάς, ἣτις ἦτο θεὰ τοῦ πολέμου ἅμα τε καὶ τῆς φρονήσεως.

Ἡ διάνοια ἐγνώρισεν ἑαυτὴν ἐν Ἑλλάδι ὀλίγον πρὶν ἢ εὐρῆ ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ τὸ οἰκεῖον εἰς αὐτὴν ἐκφραστικὸν ὄργανον. Μόνον περὶ τὸ τέλος τῆς ἑκτης ἑκατονταετηρίδος π. Χ. ἐγένετο κοινὴ χρῆσις ἐν Ἑλλάδι τῆς γραφῆς; ἣτις ἦτο μὲν πρὸ πολλοῦ γνωστὴ ἐν Ἀνατολῇ, ἀλλὰ διετέλει ὑπαχείριος εἰς τὴν θρησκείαν. Διὰ τοῦ ὄργανου τούτου ὁ πεζὸς λόγος ἔλαβε τὰς πρώτας αὐτοῦ ἀρχάς. Ἡ πεζογραφία, ὡς ἡ ποίησις, ὑπῆρξεν ἐν ἀρχῇ τὸ μυστήριον ὀλίγων, ἦτοι τέχνη ὑπ' εὐαρίθμων μόνον ἀσκουμένη. Περιχαρεῖς διὰ τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην οἱ ἄνθρωποι μετεχειρίζοντο τὸ ὄπλον τοῦτο παιγνιωδῶς, ἐδοκίμαζον τὰς ἀγνώστους δυνάμεις τοῦ καὶ ἐνόμιζον τὴν θαυματουργὸν αὐτοῦ ἰκανότητα ἀπέραντον. Ὁ καιρὸς ἐκεῖνος ὑπῆρξε σπουδαῖος καὶ κρίσιμος διὰ τὰ γράμματα. Ἐκ τῶν ἀσκούντων τὴν τέχνην ταύτην τινὲς ἐπεδόθησαν εἰς τὴν μικρομερῆ λατρείαν τῶν τύπων, μεταχειριζόμενοι τὴν γλῶσσαν οὐχὶ ὡς πρόθυμον τῆς νοήσεως θεραπαινίδα, ἀλλ' ὡς δυνάμιν αὐτοτελῆ καὶ κυρίαν. Ἐπὶ τινὰ χρόνον ὑπῆρχεν ὑπόνοια μὴ οἱ λόγιοι καὶ οἱ εὐπαιδευτοὶ ἐπόμενοι εἰς τὰ ἴχνη τοῦ Γοργίου καὶ τῆς σχολῆς τοῦ ἐπιδοθῶσιν εἰς τὴν ἐπιτήδευσιν τοῦ φραστικοῦ λόγου καὶ εἰς τὰ ποιητικὰ κασμήματα καὶ μὴ ὁ πεζὸς λόγος πλημμελῶς καταρχόμενος προτιμήσῃ τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν καὶ θηρεύσῃ τὸ κάλλ-

λος ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἀληθείας ἢ ἐκπλήξῃ διὰ ψευδῶν ἀντιρρήσεων καὶ λεπτολογιῶν. Ἡ ἑλληνικὴ διάνοια ἔρρεπεν ἀληθῶς εἰς τὸ ἐλάττωμα τῆς ὑπερβολικῆς λεπτολογίας. Ἡ νόησις καὶ ἡ ἐκφρασις αὐτῆς ἠπειλοῦντο πάντοτε ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τῶν τυπικῶν ἀντιθέσεων καὶ τῶν λεπτεπιλέπτων διακρίσεων. Ὁ Σενέκας ὠνόμαζε τοῦτο Graecorum ille morbus καὶ ἠλέγχθη τῷ ὄντι θανάσιμος νόσος, διότι ἐν ταῖς ἀγόνοις λογομαχίαις τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κριτικῶν καὶ τελευταῖον εἰς τὰ σκαριφήματα τῶν θεολόγων τοῦ Βυζαντίου τὸ ρεῦμα τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀπεξηράνθη. Ἀλλ' ἐν τοῖς χρόνοις, περὶ ὧν ἐνταῦθα ὁ λόγος καὶ δὴ ὅταν οἱ Ἕλληνες ἔπαυσαν νὰ γεννῶσι τὰ ἀριστα ἔργα τῶν, ἀντέστησαν εἰς τὴν ἐπισφαλῆ ἐκείνην γοητείαν. Κατενόησαν ἀπταιστως, ὅτι τὸ καλὸν εἶναι ὡσαύτως καὶ τὸ ἀληθές καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν εὐθείαν αὐτῶν ὁδόν. Ὡς ἐν τῇ πρακτικῇ βίῳ ἐνέμενον δραστήριοι ἐντὸς ἐλλόγων ὀρίων, οὕτως ἐν τῇ τέχνῃ καὶ ἐν τοῖς γράμμασιν ἤξιουν ἵνα τὸ κάλλος εἶναι πρὸ πάντων τῶν ἄλλων ἐπ' ἴσης ἔλλογον.

Ἐπιπέδον τούτου τεκμήριον εἶναι ἡ ρητορικὴ αὐτῶν τέχνη. Οἱ Ἀθηναῖοι μάλιστα ἐγνώριζον τὴν παράδοξον γοητείαν, ἣν ἤσκει ὁ μετὰ χάριτος ἐκφερόμενος λόγος. Λαὸς φιλόκαλος ἀκροῦμενος τοῦ κομποῦ λόγου ὡς μουσικῆς, ἀποδοκιμάζων τὴν πλημμελῆ προφορὰν καὶ ἀσμενίζων εἰς συζήτησιν ὡς εἰς παράστασιν θεατρικὴν ἐγνώριζε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ εὐαίσθησίαν καὶ ἀπαμυνόμενος προεφυλάσσετο κατὰ τῆς γοητείας. Διὰ τοῦτο εἶχε δυσπίστως πρὸς τὸν ἐντριβῆ καὶ εὐμήχανον ρήτορα. Ἡ ἀμυνα κατὰ ρητορικῶν τεχνασμάτων καὶ ἡ ἀνακάλυψις σοφισμάτων ἐγένετο εἰς αὐτὸν πνευματικὴ ἀπόλαυσις, ἢ δὲ ἀπαθῆς ἡρεμία τοῦ Ἀττικοῦ ἐπιλόγου, ἢ ἡ ψυχρότης, ὡς θὰ ἔλεγον οἱ νεώτεροι, ἢ φαινομένη ἀντικλίμαξ, εἶναι τρόπον τινὰ τιμῇ προσνεμομένη εἰς τὸν λόγον, εἰς ὃν κυρίως καὶ οὐχὶ εἰς τὸ αἰσθημα ἀπετείνεται ἢ ἐσχάτη ἔκκλησις. Δι' ὃ οἱ ἀγορευόντες πρὸς τοιοῦτο δύσκολον ἀκροατήριον παρεσκευάζοντο μετὰ πλείστου μόχθου καὶ καμάτου. Ἐπεφάνη νῦν ἡ γνώμη, ὅτι ὁ λόγος ὡς ὄργανον εἶναι ἐπιδεκτικὸς ἀναλύσεως, ὅτι ἡ θεωρία τοῦ δύναται ν' ἀναπτυχθῇ καὶ ἡ πρακτικὴ χρῆσις αὐτοῦ νὰ διαλευκανθῇ, ἢ δ' εὐγλωττία εἶναι διὰ τοῦτο διδακτὴ. Ἡ ἰδέα

αὕτη ἦτο κοινὴ καὶ γόνιμος· διότι, ἂν καὶ ἡ γλῶσσα ὡς ὄργανον τῆς νοήσεως καὶ γραμματικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς ἀνελύθη, μετ' ἀγχινοίας ἐν τῇ Ἰνδικῇ, ὡς ὄργανον ὅμως πειθοῦς διαπεπλασμένον καὶ ἐσχηματισμένον οὕτως, ὥστε νὰ ἔχη ροπὴν καὶ εἰς τὴν διάνοιαν καὶ εἰς τὴν καρδίαν καὶ νὰ ἐκπληροῖ τὰς ἀξιώσεις τοῦ λόγου καὶ τῆς τέχνης, δὲν ἔτυχε μέχρι τοῦδε ἐρεῦνης καὶ μεταχειρίσεως. Ἡ συζυγία αὕτη τοῦ καλλιτεχνικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος εἶναι ἔργον τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ὀφείλει οὐκ ὀλίγον τὸ κάλλος τῆς εἰς τὴν εὐθυβόλον αὐτῶν ὕρασι. Οὗτοι βλέπουσιν εὐθέως τὰ πράγματα, ἅτινα θέλουσι νὰ περιγράψωσι, καὶ δὲν ἀναπολοῦσιν αὐτὰ ἀπὸ τῶν βιβλίων καὶ τῶν γραφομένων. Ἡ εἰκὼν τούτων παρίσταται ἀκριβῆς καὶ εὐδηλος ἐν τῇ διανοίᾳ. Καὶ αὐτοὶ οἱ πεζογράφοι ἔχουσι τὸ ποιητικὸν δῶρον μεταχειριζόμενοι κοινὰς λέξεις νὰ ἐμφανίζωσιν αὐτὰς ὡς νεόκοπα νομίσματα ἔχοντα τὰς γωνίας ἀτριβεῖς καὶ τὴν ἐπιγραφὴν εἰσέτι εὐκρινῆ. Εἶχον τὴν ἀγαθὴν τύχην νὰ μεταχειρίζωνται γλῶσσαν ἀνθηρὰν ἔτι καὶ ἀμάραντον· ἀλλ' αὕτη εἶχεν ὡσαύτως χρεῖαν ἐπεξεργασίας τινός, ἵνα διατηρήσῃ ἀλώδητον τὴν πρώτην τῶν λέξεων δύναμιν καὶ καλλύνη τὰ κοινὰ καὶ τὰ οἰκεία. Θαυμάζομεν τὴν εὐχέρειαν καὶ τὴν χάριν, μεθ' ἧς οἱ Ἕλληνες ἔγραφον, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐφρόνου, ὅτι ἡ ἱκανότης αὕτη ἦτο ἀπότοκος ἀσκήσεως μᾶλλον ἢ ἐμφύτου δεινότητος. Εἶναι ἀξιὸν μνείας, ὅτι ἡ λέξις σοφία σημαίνει παρ' αὐτοῖς τὸ ποιητικὸν δῶρον, ὅπερ ἡμεῖς καλοῦμεν ἔμπνευσιν. Ὁ Πίνδαρος, ὅστις ὑπὲρ πάντας τοὺς ποιητὰς ἀποφαίνεται φυῆ ἅπαν κράτιστον, ἐξαίρει ὁμοίως τὴν δύναμιν τῆς τέχνης. Ἡ ποιήσις αὐτοῦ εἶναι λεπτή τις ἐπιστήμη ὑποτεταγμένη εἰς ἰδίους τινὰς νόμους, εἰς παγίους κανόνας μεταδοθέντας ὑπὸ διδασκάλων τῆς τέχνης, δι' ὧν ὑκονομήθησαν ὁ τε ρυθμὸς καὶ ὁ χειρισμὸς τῆς ὑποθέσεως. Τὸ πτέρωμα τῆς φαντασίας του ὑπόκειται εἰς τὴν χειραγωγὸν καὶ ἔντεχνον ταύτην ἀρχήν. Ὡσαύτως δ' ἐν παντὶ εἶδει συνθέσεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐφευρεθέντι ὑπάρχουσιν ὑποδειγματικαὶ τινες παραδόσεις, ἃς οὐδ' οἱ μεγαλοφυεῖς ἠδύναντο ἀνελέγκτως οὐδὲ ἠθέλον νὰ παραδῶσιν ἢ, ἵνα εἴπωμεν ἀκριβέστερον, δὲν ἠδύναντο καὶ ἂν ἠθέλον, διότι τὸ κράτος καὶ ἡ

ὑπεροχὴ αὐτῶν ἴσχυε μόνον ἐντὸς τοῦ νόμου τούτου, cui servire regnare est. Ἡ ὁδὸς τῆς πρωτοτυπίας ἔκειτο ἐν τῇ ἐγκρατεῖα, ἣτις ὑπολαμβάνεται ὑπὸ τινῶν νεωτέρων ἐμπόδιον τῆς ἐλευθέρως ἐνεργείας. Οἱ πεζογράφοι, ὡς καὶ οἱ ποιηταὶ ὑπόκεινται εἰς τοὺς κανόνας ἐσπουδασμένης τέχνης, ἧς ἡ τελειότης καταφαίνεται ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τῆς ὑπερβολῆς, ἐν τῷ λεπτῷ πνεύματι τῆς ἐκλογῆς καὶ ἐν τῇ οἰκείᾳ καὶ ἀδιάσπῳ φράσει. Ὁ τόνος οὐδέποτε εἶναι ἐκθεσιασμένος, τὸ δὲ τέρμα εὐοδοῦται καὶ ἐπιτυγχάνεται διὰ πάσης τῆς δυνατῆς φειδοῦς τῆς ὕλης προσαρμοζόμενον ἀκριβῶς πρὸς τὸν καιρὸν ὡς νὰ ἐξετελεῖτο κατὰ τὸ γαλλικὸν ἀπόφθεγμα, le secret d'ennuyer est celui de tout dire. Ἐνεκα τῆς θαψιλείας τῶν ὀρθῶν καὶ οἰκείων λέξεων ἡ ἀπλότης γίνεται ἐφικτὴ καὶ ὁ ἐντέχνιος γράφων δὲν παράσύρεται. Ἡ γαλήνη καὶ ἡ ἰσχύς συνδυάζονται ἐξ ἴσου καὶ τὸ ὑπέροχον κάλλος τῆς συνθέσεως ἐμφαίνεται ἐν τῷ συνόλῳ μᾶλλον ἢ ἐν τῇ μερικῇ κομψότητι αὐτῆς καὶ καλλιτελείᾳ.

Ἐν τῇ ρητορικῇ ἡ ἔνωσις κάλλους καὶ τεχνικῆς ἀσκήσεως ἐπετελέσθη βραδέως· ἔνεκα δὲ τούτου ἡ ἑλληνικὴ αὕτη τέχνη ἀνομοίως πρὸς τὴν τῶν Ῥωμαίων δύναται νὰ ἐξερευνηθῇ κατὰ βαθμοὺς ὡς κατασκευάσμα συνεχῶς ἀναπτυσσόμενον. Ὁ Κικέρων εἶναι τὸ μόνον φῶς μεταξὺ σκιδῶν Ῥωμαίων ρητόρων, ὧν τὰ ὀνόματα ὑπῆρξαν ποτε περιφανῆ, νῦν δὲ μνημονεύονται εἴτε διὰ τὰ σωθέντα αὐτῶν ἀποσπάσματα, εἴτε ὡς ἀχλυώδη παραδείγματα παλαιότητας τέχνης. Ὁ Δημοσθένης ἵσταται μὲν εἰς καὶ μόνος κατὰ τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον, ἀλλ' ὡς ρήτωρ εἶναι τὸ λογικὸν γέννημα τῶν καιρῶν καὶ τῆς πόλεως αὐτοῦ. Τὸν ρήτορα τοῦτον μόνον ἐν σχέσει πρὸς τοὺς πρὸ αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν· ἡ θέσις δὲ τούτου καὶ τάξις πρὸς ἐκείνους εἶναι εὐδιάκριτος. Ἡ τελεία ἀστικὴ εὐγλωττία ἀνεφάνη βραδέως καὶ περιλαμβάνεται ἐντὸς βραχείας περιόδου μεταξὺ τῶν ἐτῶν 354 καὶ 324 π. Χ. Συμπέπτουσα μετὰ τοῦ τελευταίου ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος καὶ ὑπὸ τούτου ἐμπνεομένη ἔζησεν ἐλάχιστον καὶ ἐσδέσθη αἰφνιδίως. Ἡ τέχνη ὅμως αὕτη ἠσκήθη καὶ ἐν ταῖς σχολαῖς καὶ ἐν ταῖς δικαστηρίοις λαβοῦσα ἐνταῦθα τὴν γλωσσικὴν εὐστροφίαν, τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐναρμόνιον

φράσιν, τὴν ἔντεχνον διάταξιν τῶν νοημάτων καὶ τὸ πολεμικὸν σθένος. Ἀρχῆθεν δ' ἐν τῇ Ἀττικῇ ρητορικῇ τέχνῃ ἐφάνη διπλῆ τις ροπή, ὁ ἐπιστημονικὸς καὶ ὁ καλλιτεχνικὸς τύπος συγχρόνως συναναφύει καὶ ἀνθήσας. Ἐν τῷ Δημοσθένει συνεζεύχθησαν ἀμφότεροι οἱ τύποι οὗτοι, οὕτως ὥστε ὁ πρακτικώτατος τῶν ρητόρων εἶναι καὶ ὁ καλλιτεχνικώτατος πάντων.

Σιτέργων μόνον τὸ ἀκριβῶς προσῆκον καὶ οἰκεῖον εἰς ἑκαστον καὶ περιφρονῶν τὰ ρητορικὰ κοσμήματα καθ' ἑαυτὰ οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον παραλείπει ἐκ τῶν τεχνικῶν κανόνων. Ὁ πρακτικὸς λόγος εἶναι ἡ κρηπίς τῶν δημηγοριῶν του, ἀλλὰ λόγος μεστός πάθους καὶ ἔμφυχος. Ἐὰ νοήματα αὐτοῦ, ἐν ᾧ εἶναι λογικῶς ἀκαταγώνιστα, βλαστάνουσιν ἐκ τῆς καρδίας περιπληθῆ. Οὐδέποτε οὐδαμοῦ συνεδυάσθησαν ὁμοῦ ῥώμη λόγου καὶ ἔμφυχον πῦρ μετὰ τεχνικῆς ἐπεξεργασίας καὶ ρυθμικῆς τελειότητος. Ὁ ρήτωρ οὗτος βαίνει πέραν τοῦ προκειμένου καιροῦ καὶ τοῦ παροδικοῦ σκοποῦ, μετεωριζόμενος δὲ ὑπεράνω τῆς λογομαχίας τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ πολιτευτῶν συνάγει ἐκ συγχρόνων πολιτικῶν συμβάντων ἀληθείας ἐπικυρουμένας ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ. Ὀλίγοι ἀληθῶς ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις οἱ ρήτορες, ὧν οἱ λόγοι ἐπιζῶσιν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν γραμμάτων. Ὡς συμβαίνει παρὰ τοῖς ἀοιδοῖς, αἱ ἡμέραι αὐτῶν εἶναι βραχεῖαι καὶ ὅταν ἡ φωνὴ αὐτῶν δὲν ἀκούηται, περιπίπτουσιν εἰς λήθην. Ὁ Δημοσθένης ὁμοῦς ἐπιζῆ καὶ παραμένει ὡς ταμεῖον πολιτικῆς σοφίας καὶ πρότυπον ἀστικῆς εὐφραδείας. Ὁ λόγος τούτου εἶναι ὅτι πρὸς τοῖς δώροις τοῦ πολιτευτοῦ καὶ τοῦ ρήτορος εἶχε καὶ τὴν ἔμφυτον εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀρετὴν νὰ ἐπιζητῆ μόνιμον σχῆμα καὶ τύπον τῶν πτεροέντων λόγων καὶ νὰ ἐπιθέτῃ εἰς πᾶν αὐτοῦ δημιούργημα τὴν σφραγίδα τῆς τέχνης. Πᾶν τὸ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενον ἐλέγετο οὕτως, ὥστε ἐγένετο ἀσπαστὸν καὶ ἀποδεκτὸν εἰς πάντας.

Καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ πρῶτοι οἱ Ἕλληνες συνέζευξαν ὁμοῦ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην, τὸν λόγον καὶ τὴν φαντασίαν. Ἡ Ἰνδικὴ δὲν εἶχε σχεδὸν χρονολογίαν μέχρι τοῦ χρόνου, ὅποτε ἐπεκοινώνησε μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ μῦθος καὶ αἱ ῥήσεις ἐπεκράτουν καὶ ἰσχυρὸν ἐναυτῆ, ἀντὶ δὲ ἱστορίας ὑπῆρχον ἔπη καὶ

δράματα. Ἡ Σινικὴ ἐγίνωσκε συμβάντα ἱκανὰ καὶ χρονολογίας καὶ ἀνέγραψε τὰς ἱστορικὰς αὐτῆς πράξεις μετὰ πολυπόνου ἀκριθείας. Τὸ γράμμα καὶ ὁ γραπτὸς λόγος κατήντησαν ἐκεῖ εἰς λατρείαν, ἐν ἣ ἡ πολιτεία καὶ ἡ θρησκεία ἦσαν τοσαῦτον βεβυθισμένα, ὥστε ὁ πολιτικὴν ἀνατροπὴν καὶ καινοτομίαν ἐπιζητῶν αὐτοκράτωρ δὲν εἶχε πρὸς ἐπιτέλεισιν τῆς ἐπιχειρήσεώς του τρόπον τελεσφορώτερον τῆς καύσεως τῶν βιβλίων. Ἡ Σινικὴ ἱστορία κατοπτρίζει πῶς τὸν σινικὸν πολιτισμὸν, ὅστις ἐπερείδεται, ὡς θρυλεῖται, εἰς τὸν λόγον· ἀλλ' ἐὰν οὕτως ἔχη, ὁ λόγος οὗτος εἶναι δουλοπρεπῆς καὶ πεζός, ἄμοιρος παντὸς κάλλους καὶ πάσης ἐλευθερίας. Καὶ ἡ ἱστορία τῶν Σινῶν δὲν διαφέρει πολὺ τούτου οὔσα ἀκριβολόγος, συμπεφυρμένη καὶ ἀνιαροτάτη.

Ἡ Ἑλλὰς ἀνεκάλυψεν ἄλλο εἶδος ἱστορίας συνδυάζον τὸν λόγον καὶ τὸ κάλλος, ὅπερ ἐμιμήθησαν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἐγένετο ὑπόδειγμα εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ὁ Θουκυδίδης ὡς παρατηρητῆς τῆς πορείας τῶν συμβάντων καὶ κατανοῶν ταῦτα ἐπιχειρεῖ νὰ διαλευκάνῃ τὰ ποιητικὰ αὐτῶν αἷτια καὶ ἀνάγει ταῦτα εἰς τὴν λαμβάνουσαν πηγὴν των. Ἡ σκιά τῆς ἡμειμαρμένης, ἣτις ἐπικάθηται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἡροδότου, ἐγένετο ἤδη ἐκποδὼν. Ἡ ἱστορία δὲν εἶναι πλέον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκδικήσεως ἢ τῆς ζηλοτυπίας τῶν ὑπερανθρωπίνων δυνάμεων, ἀλλ' ἡ φανέρωσις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, οἷον εἰς τῶν τρόπων, δι' οὗ ὁ ἀνθρώπινος λόγος ἐκδηλοῖ τὴν ἐλευθέραν αὐτοῦ ἐνέργειαν. Ἐνεκα τῆς μεθόδου ταύτης ὁ Θουκυδίδης εἶναι φιλόσοφος σχεδὸν καθ' ἣν ἐκδοχὴν ὁ Ἀριστοτέλης ὀνομάζει τὴν ποιήσιν «μᾶλλον τῆς ἱστορίας φιλόσοφον». Ὁ Θουκυδίδης εἶναι φιλόσοφος καὶ δὴ οὐχὶ θεωρητικὸς σύστημα ἔχων ἴδιον, ἀλλ' ὡς βλέπων πέραν τῶν καθ' ἑκαστον φαινομένων, ἄτινα ἱστορεῖ, καὶ διακρίνων τὸν γενικὸν τύπον ἐν ἐνὶ ἑκάστῳ καὶ δι' ἑκάστου κατ' ἴδιον.

Ἡ ἱστορία αὐτοῦ ἔχει καὶ ὁμοιότητάς τινας πρὸς τὴν ποιήσιν. Οὕτως οἱ ἀγορεύοντες ἀφηγοῦνται τὰ καθ' ἑαυτοῦς, ὁ ἱστορῶν διατηρεῖ εὐλαδῶς ἀπροσωποληψίαν, τὰ δὲ συμβάντα διατάσσονται μετὰ δραματικῆς ἀκολουθίας καὶ ἄγουσιν εἰς τραγικὴν καταστροφὴν. Ἱστορία ἀνευ φαντασίας συντεταγμένη

περιέχει ίσως ωφέλιμον ύλην, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἔργον φιλολογικόν. Ἡ ἐπιδρομὴ τῆς ποιήσεως ὑπῆρξεν ἀναντιρρήτως μόνιμος κίνδυνος εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ ἢ κατόπιν ἑλληνικῆ ἱστορία κατελήφθη, ἐπὶ μεγίστη αὐτῆς βλάβῃ, ὑπὸ ποιητικῆς καὶ ρητορικῆς μυθολογίας. Ἄλλ' ἡ ἱστορία, ὅσῳ καὶ ἂν εἶναι ἐγγύς τῆς ἐπιστήμης, ὑπολείπεται ταύτης ἀναγκάως, ἵσταται δὲ ἐπὶ τοῦ μεταίχμιου τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ποιήσεως. Ὁ Θουκυδίδης καίπερ σκεπτικὸς καὶ στερεῶς ἐχόμενος τοῦ ἀσφαλοῦς τῶν πραγμάτων ἐδάφους δὲν δύναται ν' ἀποβάλλῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν δαιμονίαν φαντασίαν τῆς φυλῆς του. Ἡ ἱστορία αὐτοῦ εἶναι διττῶς δραματικὴ, πρῶτον μὲν ἕνεκα τῶν δημηγοριῶν, αἵτινες, καίπερ μὴ ἀπαγγελθεῖσαι ὡς ἀναγράφονται, ὑποτυποῦσι τὰ διανοήματα τῶν ἐκάστοτε παραστατικῶν ἀγωνιστῶν. Αὗται δὲν ἐμφανίζουσι μὲν ἴσως τὴν ἔμψυχον εἰκόνα ἐκάστου τῶν ἀγορητῶν, ἀλλὰ διαγράφουσι τὸ ἦθος τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων καὶ εἶναι κάτοπτρον ἐθνικοῦ χαρακτήρος ἐν κρίσει καὶ καιρῷ ἀποκαλυπτομένου. Αἱ δημηγορίαι αὗται οὐδέποτε εἶναι κοσμητικὰ ἐπεισόδια, ἀλλ' ὑπάρχουσι ἐν στενῇ σχέσει πρὸς τὰ πράγματα, αἵτινα διαλευκάνονται ὑπ' αὐτῶν καὶ λαμβάνουσι ἐντεῦθεν τὸν τύπον γενικῆς ἀληθείας. Αἱ ἐν τῷ φανταστικῷ τούτῳ μέρει τῆς συγγραφῆς του ἀπαντῶσαι σκέψεις, ἢ ἐν αὐτῇ ἀναπτυσσομένη ἀποψις τῆς καταστάσεως, ἢ ἀνάλυσις ἢ ἐξήγησις τῶν αἰτίων τῶν γεννώντων τὰς συμβάντα ταῦτα περιποιοῦσι κυρίως εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Θουκυδίδου τὴν περιεκτικὴν καὶ καθολικὴν αὐτῆς σοφίαν. Εἶναι δὲ αὕτη δραματικὴ ἐν τῇ ἐμφανίσει τῶν πραγμάτων. Ὁ Βολταίρος ἤυχετο νὰ γραφῆ ἱστορία τις, ἐν ἣ ὡς ἐν σκηναϊκῷ ἔργῳ νὰ ὑπάρχῃ δραματικὴ παράστασις, ἤτοι ἡ διήγησις, ἡ πλοκὴ καὶ ἡ ἐκδοσις. Τοιαύτην ἀληθῶς ἱστορίαν ἔγραψεν ὁ Θουκυδίδης. Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος ἔσχεν ἰδίαν τινὰ ἐνότητα καὶ μίαν τις μεγάλην πρᾶξιν ἀνειλίχθη ἐν αὐτῷ. Τὰ πράγματα ἦσαν ὄντως τραγικὰ καὶ μόνον ἢ ἐπιδέξιος αὐτῶν διάταξις ἤρκει ἵνα ἀποκαλύψῃ τὸ ἐν αὐτοῖς ὑπάρχον μεγαλεῖον καὶ πάθος. Ὁ καθηγητῆς Ζέβδ λέγει περὶ Θουκυδίδου, ὅτι «εἶναι δραματικὸς οἶον ὅταν θέτῃ τὸν διάλογον τῶν Μηλίων εὐθύς πρὸ τῆς στρατείας εἰς Σικελίαν. Ἡ ἀπλή ἀντιπαράθεσις τῆς αὐθαδείας καὶ τῆς

καταστροφῆς εἶναι τελεσφορωτέρα τῆς ἐπεξηγήσεως». Καὶ παρακατιῶν ὡσαύτως γράφει, «ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος ἐμφανίζει σημεῖόν τι ἢ τροπὴν, ἐν ἣ ἢ κυρίως τῶν πραγμάτων θέσις ἀναστρέφεται... Τὸ σημεῖον δὲ τοῦτο εἶναι ὁ Σικελικὸς πόλεμος. Ἡ μεγίστη βάσανος τῆς δραματικῆς δεινότητος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εἶναι ἡ δύναμις, μεθ' ἧς ὁ ἱστορικὸς ὀρίζει τὴν σημασίαν τῆς Σικελικῆς στρατείας ὡς τῆς τραγικῆς ἀναστατώσεως, οἶονεὶ τῆς κλίμακος τοῦ οἴκτου, τοῦ φόβου, τῆς κρίσεως περιπετείας... Ἐνταῦθα δὲ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, ἔνθα κρίνεται τὸ πᾶν, ὁ Θουκυδίδης δεικνύει, ὅτι ἔχει ἀληθῆ δραματικὴν δύναμιν. Προσάγων εὐθέως εἰς τὸ φῶς τὰ πράγματα ἀνευ ἐπιλογισμοῦ τινος περὶ αὐτῶν ἐμποιεῖ εἰς ἡμᾶς τὸ αἶσθημα τῆς τραγικῆς ἐν Σικελίᾳ συμφορᾶς καὶ παντὸς τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὴν μεγάλην τοῦ πολέμου τραγωδίαν».

Ἔπεται τὸ τέλος

ΡΑΔΑΜΑΝΘΥΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΟΙΞΙΣ

ΥΠΟ ΓΕΡΑΡΔΟΥ ΧΑΟΥΠΤΜΑΝ

Εἴμεθα εἰς τὴν Ὀλυμπίαν.

Εἰς τὸν μονήρη τοῦτον τόπον τῶν πανηγύρεων καὶ ἀγώνων σχεδὸν τίποτε ἄλλο δὲν ἀκούεται σήμερον παρὰ τὸ ἤσυχον καὶ μαλακὸν ψιθύρισμα τῶν πεύκων, τὰ ὁποῖα σκεπάζουν τὸ χαμηλὸν Κρόνιον καὶ ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἐντὸς τῶν ἐρειπίων τῆς Ἄλτιος ἐξαπλώνουν τὰς χαμηλάς των κορυφάς.

Ἡ πρόσχαρος αὐτὴ κοιλάς τοῦ Ἀλφειοῦ ἔχει τόσον ὀλίγην ἐπιβλητικότητα, ὥστε, μὲ τὴν καταπληκτικὴν ἀπήχησιν τῆς δόξης τῆς εἰς τὴν καρδίαν, ὅταν τὴν ἰδῆ τις μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς του, καταλαμβάνεται ἀπὸ παράδοξον αἶσθημα. Εἶναι ὅμως καὶ γοητευτικὴ ἢ χάρις τῆς. Εἶναι μία κρυφὴ γωνία ἀποχωριζομένη ἀπὸ τὸν κόσμον πέραν τοῦ ποταμοῦ διὰ χαμηλῆς σειρᾶς ὑψωμάτων, ἐντεῦθεν δὲ αὐτοῦ διὰ χαμηλῶν βουνῶν. Καὶ ἂν τις ἤθελε ν' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτον χωρὶς μῖσος εἰς τὴν ψυχὴν, δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἄλλοῦ καλλίτερα κρυμμένος.

Μικρά, εἰδυλλιακὴ κοιλάς διὰ ποιμένας, ἀπλῆ δηλαδὴ καὶ περιορισμένη πραγματικότης, μὲ μίαν ἀμμόχωστον κοίτην ποταμοῦ, μὲ πεῦκα καὶ ὀλίγον βοσκήσιμον τόπον, καὶ ὅμως ἀληθινὰ ἐδῶ ἠμπορεῖ νὰ συνέβῃ — ὁ ταξιδιώτης τοῦλάχιστον δὲν εὐρίσκει κανὲν ἐμπόδιον νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὄντως ἐδῶ συνέβῃ νὰ πολεμήσῃ ὁ Κρόνιδης, ὁ αἰγίοχος Ζεὺς περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ κόσμου. — Τοῦτο εἶναι τὸ θαυμαστὸν καὶ παράδοξον.

*

Τὰ πέραν τοῦ Ἀλφειοῦ πλάγια τῶν βουνῶν λαμβάνουν σκοτεινὸν χρῶμα. Ὁ ἥλιος ζεστῆς καὶ καθαρᾶς ἡμέρας ἀνοίξεως δὲν εἰσχωρεῖ πλέον μὲ τὰς ἀκτῖνάς του πρὸς ἐμέ, μέχρι τῶν

ἐρειπίων. Δύο κορῶναι πετοῦν ἀπὸ δένδρου εἰς δένδρον, ἀπὸ ἓνα σπόνδυλον εἰς τὸν ἄλλον. Φέρονται ἔπιως εἰς τόπον τῆς ἀδιαφιλονικητοῦ κυριότητος των. Ὁ κοῦκος λαλεῖ ἀδιακόπως ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Κρόνιου. — Τὸν ὀλύμπιον τοῦτον κοῦκον τῆς δωδεκάτης Ἀπριλίου τοῦ χίλια ἐννεακόσια ἑπτὰ δὲν θὰ τὸν λησμονήσω.

*

Ἔρχεται τὸ σκότος καὶ ἡ νυκτερινὴ ἄρσος. Ἀκόμη ἐξακολουθεῖ ὁ ψίθυρος τοῦ ἤσυχου ἀνέμου εἰς τὰς κορυφάς τῶν δένδρων νὰ εἶναι ἡ ἐλαφρὰ καὶ βαθεῖα μουσικὴ τῆς ἡρεμίας. Εἶναι αἰωνία, ψιθυρίζουσα ἀναπνοή, ὀνειρῶδες πλατάγισμα, τρόπον τινὰ ἐξύπνημα ἐνὸς ὄντος, τὸ ὁποῖον συγχρόνως δεσμεύει βαρῦς, ἀξύπνητος ὕπνος. Ἡ ἄλλοτε ζωὴ φαίνεται βυθισμένη εἰς τὰ ἐνδόμυχα τοῦ ὕπνου τοῦτου. Ὅστις δὲν ἐπάτησε ποτὲ τὸ ἔδαφος τοῦτο, αὐτὸς δύσκολον εἶναι νὰ καταλάβῃ πόσον δύναται νὰ διαφέρῃ ψίθυρος ἀπὸ ψίθυρον.

Εἶναι πλέον ἐντελῶς σκότος. Ὅσον πηγαίνω περιπίπτω περισσότερον εἰς ἐσωτερικὰς ἐντυπώσεις φαντασμάτων ἀγώνων. Μοῦ φαίνεται ὡς νὰ πίπτουν ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ κραυγαὶ δρομέων καὶ παλαιστῶν ἀπὸ τὸν νυκτερινὸν ἀέρα. Αἰσθάνομαι θορύβους καὶ ἀγρίας κινήσεις· καὶ τὰ μετὰ σπουδῆς φεύγοντα ταῦτα πράγματα μὲ συνοδεύουν ὡς ρυθμὸς τις, ὡς μελωδία, ὁποῖα πολλάκις ἐγκαθιδρύεται εἰς τὴν αἶσθησίν μας καὶ παραμένει ἀνεξάλειπτος.

Αἶφνης ἀκούεται ὁ ἄτεχνος ἦχος φλογέρας τοῦ βοσκῆ· μὲ συνοδεύει κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν.

*

Ἡ πρωτὰ φέρει τὰ ἀρώματα τῶν δροσερῶν σπαρτῶν καὶ παντοειδῶν ἀνθέων τῶν ἀγρῶν. Στρουθία θορυβοῦν πέριξ τοῦ ξενῶνός μας. Στέκομαι εἰς τὸ προαύλιον τῆς ὥρας, εὐαέρου οἰκίας καὶ κατοπτεύω ἐντεῦθεν τὴν στενήν, χαριτωμένην κοιλάδα, ἡ ὁποῖα κρύπτει τὰ ὀλυμπιακὰ λείψανα. Πετεινοὶ φωνάζουν εἰς τὰς αὐλάς διαφόρων μικρῶν ὑποστατικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως ἐν μόνον εἶναι δρατὸν εἰς τὴν ῥίζαν τοῦ Κρόνιου.

Τοιαύτην μικρὰν κοιλάδα, ὁμοίας χάριτος, καὶ ὁμοίας φιλόφρονος ἀπλαϊκότητος δύναται τις ἴσως ν' ἀναζητήσῃ μόνον εἰς τὴν Θυριγγίαν. Ἀλλὰ καὶ ἂν τὴν εὕρῃ τις τόσον στενήν, τόσον

¹ Συνέχεια ἐκ σελ. 374.

κομψήν και πλήρη εἰδυλλιακῆς χάριτος, δὲν θὰ ἀνέπνεεν ὁμοῦς ἐκεῖ ὅπως ἔδω τόσον βαθεῖς και θεῖους ἀνασασμούς.

Τὸ σῶμά μου διαπερᾶ θαυμαστῆ φαιδρότης. Ἡ ῥητινώδης ὁσμὴ τῶν πεύκων, ἡ πρωῒνῃ ἐπιχωρία μουσικὴ τῆς ἐξοχῆς μεζωγονοῦν. Πόσον ἐκ τοῦ πλησίον και πόσον φυσικῶς μᾶς ἐγγίζει διὰ μιᾶς ὁ ἑλληνισμός, και αὐτὸς ὄχι ὁ ὁμηρικὸς ἢ ὁ τῶν τραγικῶν! Ἦν στιγμὴν ταύτην πολὺ πλησιεστέρα μου εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ ὁποῦ τοὺς «Βατράχους» ἀκούω νὰ κοάζωσιν ἐκ τῶν ὄχθων τοῦ Ἀλφειοῦ. Τόσον δυνατὰ και ἐνεργητικῶς κοάζει ὁ ἑλληνικὸς βάτραχος (κατὰ τὸ χθεσινόν μου ταξίδιον ἐπανειλημμένως ἠμπόρεσα νὰ παρατηρήσω τοῦτο), ὥστε ἀληθινὰ δὲν δύναται τις νὰ κλείσῃ πρὸς αὐτὸν οὔτε τοὺς ὀφθαλμούς του οὔτε τὰ ὠτά του.

Παντοῦ στρεφογυρίζουν στενὰ μονοπάτια ἀνὰ μέσον τῶν λόφων και ὑπεράνω αὐτῶν. Ὁμοιάζουν με ταινίας εἰς κοίτην ποταμοῦ, ὅστις συμβάλλει εἰς τὸν Ἀλφειόν. Μικραὶ συνοδίαὶ ὄνων και ἡμιόνων ἐμφανίζονται και πάλιν ἐξαφανίζονται. Τοὺς κώδωνάς των ἀκούει τις, πρὶν ἰδῆ τὰ ζῶα και ἀφοῦ ἐξαφανισθοῦν ταῦτα ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν. Εἰς τὸν οὐρανὸν σχηματίζονται νεφύδρια τοῦ ἀνέμου. Εἰς τὰ παρά τὸν Ἀλφειὸν ἐδάφη βόσκουν ποίμνια προβάτων.

Πρέπει ν' ἀναλογισθῆ τις ὅτι μεγαλοπρεπὲς εἰδυλλιον ἔζησε πραγματικὴν ζωὴν εἰς τὴν μικρὰν ταύτην κοιλιάδα. Ἐδῶ ἔζησε μία ἱερατικὴ κοινωνία ἐγγὺς τῶν θεῶν· ἀλλ' οἱ θεοὶ οὔτοι και οἱ ἡμίθεοι ἦσαν οἱ καθ'αὐτὸ κάτοικοι τοῦ τόπου. Ἀληθινὰ, πόσον εὐνόησαν τὸ μικρὸν τοῦτο και χωρὶς ἐπίδειξιν μέρος τῆς φύσεως, ὥστε ὅμοιον πρὸς μακρινὸν ἀπλανῆ ἀστέρα— ὅμοιον πρὸς ἥλιον σθεσθέντα πρὸ χιλίων ἐτῶν—ἀκόμη και τώρα ἐντὸς ἡμῶν φέγγει με τὸ πληρὲς, δόξαν ἀκτινοβολοῦν φῶς του;

Τὰ ἀπλοῖκά ταῦτα λιβάδια και τὰ πλάγια τῶν βουνῶν προσείλκυσαν πλῆθος θεῶν και σμήνην ἀνθρώπων ὀρεγομένων τῆς λάμπειως τῆς δόξης, οἱ ὅποιοι ἀπ' ἐδῶ ἐπεζήτησαν θέσιν μεταξὺ τῶν ἀστρῶν. Ὅλοι δὲν εὐρήκαν αὐτήν, ἀλλ' ὁ ὀλυμπιακὸς κλάδος, ὅστις ἀπεκόπτετο ἀπὸ ἑνα ἀπλοῦν κότινον τοῦ τόπου τούτου, εἶχε τὴν δύναμιν νὰ παρέχῃ ἀθανασίαν εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς.

*

Ἀναβαίνω τὸν λόφον Κρόνιον. Ὁσμὴ ῥητινῆς τῶν πεύκων εἶναι διακεχυμένη. Πτηνὰ κελαδοῦν εἰς τοὺς κλάδους ὠραία και συνεχῶς. Οἱ ἐλικοειδεῖς κορμοὶ τῶν πεύκων με τὸν διάσχιστον φλοιὸν των ἔχουν τι τὸ ἀγρίως δυνατόν. Δρέπω ἐν ἀνθος αἱματόχρουν, ὡς εἶδος ἀνεμώνης, ὑπερπηδῶ τὰ δεκαπέντε ἕως εἴκοσι πόδας μακρὰ νήματα ἀράχνης. Βλέπω τοὺς ἐλιγμοὺς τοῦ Ἀλφειοῦ, τοῦ θεοῦ ὅστις τρέχει πρὸς τὴν Ὀρτυγίαν του, πέραν τῆς θαλάσσης, ὅπου ἡ Νύμφη Ἀρέθουσα ἡ ἀγαπημένη του κατοικεῖ.

Τὰ θεμέλια και τὰ ἐρείπια τῆς περιοχῆς τοῦ ναοῦ κείνται ὑπ' ἐμέ. Ἐκεῖ ὅπου ἴστατο ὁ χρυσελεφάντινος Ζεὺς, ἐπάνω εἰς τὸ πλακόστρωτον τοῦ σηκοῦ τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, παίζει ἐν παιδίον. Εἶναι ὁ υἱός μου. Ἐντελῶς χωρὶς νὰ βάλῃ εἰς τὸν νοῦν του ποῦ εὐρίσκεται, με ἐλαφροῦς, εὐτυχισμένους πόδας πηδῶν εἰς τὴν θέσιν, ἣτις ἔφερε τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ, ἐκεῖνο τὸ παγκόσμιον θαῦμα τῆς τέχνης, περὶ τοῦ ὁποῦ οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον ὅτι δὲν εἶνε δυνατόν νὰ γίνῃ ἐντελῶς δυστύχῆς ὅστις τὸ εἶχεν ἰδῆ ἀπαξ.

Τὰ πεῦκα φιθυρίζουν ἐλαφρῶς και ὄνειρωδῶς ὑπεράνω μου. Κωδωνισμοὶ ποιμνίων ὅπως εἰς τὰς Ἀλπεις ἢ εἰς τὰ ὑψίπεδα τοῦ ὄρους τῶν Γιγάντων, ἀντηχοῦν πανταχόθεν. Εἰς τὸν ἤχον τοῦτον προστίθεται ὁ θόρυθος τοῦ κιτρίνου ποταμοῦ, ὅστις ἐντὸς τῆς πλατείας ἀμμώδους κοίτης σχηματίζει τὸ ρεῖθρόν του, καθὼς και τὰ κοάσματα τῶν βατράχων ἀπὸ τὰ παρόχθια τενάγη.

Ἀκόμη ἐξακολουθεῖ τὸ παιδίον νὰ σκιρτᾷ περὶ τὴν θέσιν τοῦ ἀγάλματος τοῦ θεοῦ, ὅπερ ἐξεληθὸν τῶν χειρῶν τοῦ Φειδίου, παρίστανε τὸν νεφεληγερέτην, τὸν πατέρα ἀνδρῶν τε θεῶν τε, ἐνῶ ἐγὼ σκέπτομαι πῶς κατὰ τὸν θρύλον ὁ Θεὸς τὸν κεραυνὸν του εἰς τὸν σηκὸν ἐτίναξεν, ἐκφράζων αὐτῶ τὴν εὐαρέσκειάν του πρὸς τὸν τεχνίτην. Ἦν τεχνίτης και τί ἀνθρωποὶ ἦσαν ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι τὸν κεραυνὸν ἐθεώρουν ὡς συναίνεσιν τοῦ θεοῦ! Και τί τέχνη ἦτο ἐκαίνη, ἡ ὅποια τεχνοκρίτας εἶχε τοὺς θεοὺς!

Οἱ πέραν τοῦ Ἀλφειοῦ λόφοι σχηματίζονται εἶδος ἡμικυκλίου και ἐγὼ ἀκουσίως ἐξετάζων με τὸ πρὸς τὰ πέραν βυθιζόμενον βλέμμα, αἰσθάνομαι αὐτοὺς ὡς ἀμφιθεατρικὸν περιφερὲς οἰκο-

δόμημα διὰ τοὺς θεοὺς θεατάς. Μήπως θεοὶ καὶ ἄνθρωποι δὲν διηγωνίζοντο ὑπ' ἐμὲ εἰς τὴν ἀφελῆ παλαίστραν διὰ τὸ ἄθλον τῆς νίκης.

•

Τὸν ναὸν μου ἐστραμμένον ἔχων πρὸς τοὺς Οὐρανίωνας, καταβαίνω βραδέως πάλιν εἰς τὴν λήθην καὶ ἐγκατάλειψιν ἀναπνέουσιν κοιλάδα, εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Διός, τοῦ Διονύσου καὶ τῶν Χαρίτων, τοῦ Ἰδαίου Ἡρακλέους, τῶν δεκαεξ γυναικῶν τῆς Ἡρας, ὅπου νυχθημερὸν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Πανὸς ἱερεῖα ἐκαίοντο, εἰς τὴν κοιλάδα τῶν νικητῶν, τὴν κοιλάδα τῆς φιλοτιμίας, τῆς δόξης, τῆς λατρείας καὶ τῆς ἐξυμνήσεως, τὴν κοιλάδα τῶν ἀγῶνων, ὅπου ὁ Ἡρακλῆς δὲν διέφυγε τὸν πρὸς τὰς μυίας ἀγῶνα, νικήσας αὐτὰς μόνον μὲ τοῦ Διός τὴν βοήθειαν καὶ ἐκδιώξας ἐκεῖ πέραν, πέραν τῆς ἀντικρινῆς ὄχθης τοῦ Ἀλφειοῦ.

Καὶ πάλιν βαδίζω μεταξὺ τῶν τεφρόχρων ἐρειπίων, τὰ ὅποια σκεπάζουν ἓνα ὠραῖον λειμῶνα. Πανταχοῦ χυμοῦ πλήρες πράσινον χρῶμα καὶ κίτρινα ἀνθὴ Μαΐου. Τὸ χθεσινὸν ζεῦγος τῶν κορωνῶν πετᾶ ἐμπρὸς μου. Οἱ κλώνες τοῦ ναοῦ τοῦ Διός κείνται ὅπως ἔπεσαν μὲ τοὺς πωρῖνους σπονδύλους πρὸς τὰ πλάγια ἀπ' ἀλλήλων ἀπεσπασμένους. Παντοῦ ἢ εὐωδία ἀνθέων καὶ ἠύμου περὶ τοὺς σωροὺς τῶν λιθίνων ὄγκων, θερμαινομένων ἀπὸ τὸν εὐεργετικὸν πρωῖνὸν ἥλιον. Ἀπὸ ἓνα νεαρὸν κότινον παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Διός ἀποκόπτω μὲ ἀκατανίκητον λαιμαργίαν ἀλλὰ παραδόξως καὶ μὲ τὸν φόβον σχεδὸν κλέπτου τοῦ ἱεροῦ κλάδου.

Ἔπεται συνέχεια

Μετάφρασις Γ. Σ.

Η ΑΝΟΣΙΑ

Εἰς τὴν νεωτέραν ἰατρικὴν ἀπὸ τινῶν ἐτῶν μεταχειρίζονται τὸν ὄρον ἀνοσίαν κυρίως δσάκις θέλουν νὰ ὀμιλήσουν περὶ μολυσματικῶν ἀσθενειῶν καὶ θέλουν νὰ εἶπουν ὅτι ἄτομόν τι δὲν εἶναι ἐπιδεκτικὸν νὰ προσβληθῆ ἀπὸ αὐτάς, εἶναι δηλαδὴ ἀνοσοί. Ὅταν ὑπὸ τὰς αὐτάς συνθήκας βλέπωμεν δύο ἀνθρώπους, τὸν μὲν νὰ προσβάλλεται ἀπὸ μίαν μολυσματικὴν ἀσθένειαν, τὸν δὲ νὰ μὴ αἰσθάνεται καθόλου τὰς προσβολὰς τῆς, λέγομεν ὅτι ὁ πρῶτος ἔχει προδιάθεσιν δι' αὐτὴν τὴν ἀσθένειαν, ἐν ᾗ ὁ δεύτερος εἶναι προικισμένος μὲ τὴν ἀνοσίαν. Ἀλλ' ἡ μελέτη τῶν ζωντανῶν μολυσμάτων, τῶν μικροβίων, καθὼς καὶ τῶν μὴ ζωντανῶν τοιούτων, τῶν δηλητηρίων των, ἀποδεικνύει ὅτι ἀπόλυτος ἀνοσία δὲν ὑπάρχει. Καθὼς ὅμως δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτος ἀνοσία, ἐπίσης δὲν ὑπάρχει καὶ ἀπόλυτος ἔλλειψις αὐτῆς, ὑπάρχουν δηλαδὴ ἐκ φύσεως εἰς πάντα ὄργανισμὸν μερικὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια εἰς τοῦτον μὲν παρέχουν περισσοτέραν, εἰς ἐκεῖνον δὲ ὀλιγωτέραν ἀντοχὴν καὶ δύναμιν ν' ἀντιστῆ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν προσβολὴν ἐνὸς ὀρισμένου μολύσματος.

Παρατήρησαν προσέτι καὶ τὸ ἑξῆς: Ἐὰν ἄνθρωπός τις ὑποστῆ ἀπαξ τὴν προσβολὴν μιᾶς μολυσματικῆς ἀσθενείας καὶ θεραπευθῆ ἀπὸ αὐτὴν, δὲν προσβάλλεται ἐκ νέου ἀπὸ τὴν ἴδιαν ἀσθένειαν, διότι προικίζεται τρόπον τινὰ ὁ ἄνθρωπος αὐτός μὲ ἓν εἶδος ἐπικτητῆτος ἀνοσίας, καθὼς συμβαίνει π.χ. εἰς τὸν τυφόν, εἰς τὴν εὐλογίαν κτλ. Καὶ ὅταν ἤρχισαν νὰ ἐγκύπτουν κάπως βαθύτερον εἰς τὴν μελέτην τοῦ μυστηριώδους τούτου φαινομένου, παρεδέχθησαν βαθμηδὸν καὶ αὐτὴν τὴν λέξιν ἀνοσίαν, μὲ τὴν ὁποῖαν θέλουν νὰ χαρακτηρίσουν ἰδιότητα, πρὸς ἐξήγησιν τῆς ὁποίας ἤμποροῦν νὰ χρησιμεύσουν αἱ ἀκόλουθοι γραμμαί.

Καὶ εἶναι, κατ' ἐμὲ τοῦλάχιστον, ἀνάγκη νὰ ἐξετασθῆ κάπως συστηματικώτερον αὐτὸ τὸ περὶ ἀνοσίας κεφάλαιον τῆς νεωτέρας ἰατρικῆς, διότι ἕως τῶρα ὄχι μόνον μεταξὺ τοῦ κοινοῦ,

ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν ἰατρῶν αὐτῶν ἀκόμη ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη, ὅτι ὅλαι αἱ ἔρευναί καὶ αἱ μελέται περὶ τῆς ἀνοσίας ἀποτελοῦν ἐπιστημονικὸν κλάδον, ὃ ὁποῖος ἔχει ἀφηρημένην μόνον καὶ θεωρητικὴν σημασίαν, στερεῖται δὲ παντελῶς πάσης ὁποιασδήποτε πρακτικῆς σπουδαιότητος.

* *

Θεωρῶ ὡς παγκοίνως πλέον γνωστὸν, ὅτι ἡ ἰατρικὴ δύναται ἓνα ζωντανὸν ὄργανισμὸν, ἄνθρωπον ἢ ζῷον, νὰ τὸν καταστήσῃ μὲ τεχνητὰ μέσα ἄνοσον, ἀπρόσβλητον δηλαδὴ ἀπὸ μίαν μολυσματικὴν ἀσθένειαν, καθὼς τοῦτο συμβαίνει π. χ. μὲ τὸν ἐμβολιασμὸν κατὰ τῆς εὐλογίας. Αὐτὴν τὴν πράξιν τὴν ἐγνωρίζομεν πρὸ πολλοῦ, ἀλλὰ τὸ τί συμβαίνει ἐντὸς τοῦ ὄργανισμοῦ μας κατὰ τὴν πράξιν ταύτην, τὸ ἐμάθομεν μόλις ἀπὸ τὸν Παστέρ, ὃ ὁποῖος ἀπέδειξεν ὅτι, ἐὰν ὄργανισμὸς τις προσβληθῇ μίαν φορὰν ἀπὸ ἓν μόλυσμα, ἔστω καὶ ἀσθενέστατον, ὃ ὄργανισμὸς αὐτὸς ἀποκτᾷ τὴν ιδιότητα νὰ μένῃ εἰς τὸ ἐξῆς ἀπρόσβλητος ἀπὸ τὸ ἴδιον μόλυσμα, καὶ ἂν ἀκόμη τύχῃ νὰ εἶναι ἰσχυρότερον αὐτὴν τὴν φορὰν. Τοῦτου γνωσθέντος, ἤρχισαν οἱ ἰατροὶ νὰ λαμβάνουν φονευμένους μολυσματικοὺς παράγοντας, ταυτέστι νεκρὰ μικρόβια, ἢ καὶ ὠριμένα προϊόντα τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ὑλῆς των, ἢ καὶ ζωντανοὺς μάλιστα μικροοργανισμοὺς, ἐξησθενημένους ὁμως, καὶ νὰ τοὺς εἰσάγουν εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα διὰ νὰ ἐπιφέρουν τὴν ἐπιζητουμένην ἀνοσίαν τοῦ ὄργανισμοῦ τούτου. Κατὰ τὴν πράξιν ταύτην, κατ' αὐτὸν δηλαδὴ τὸν τεχνητὸν ἐμβολιασμὸν, ἐπέρχεται πάντοτε ὡς συνέπεια μίαν τοπικὴν ἀντίδρασιν εἰς τὴν θέσιν τοῦ σώματος, ὅπουθεν εἰσάγεται τὸ ἐμβόλιον καὶ ὅπου παρουσιάζεται μίαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἰσχυρὰ καὶ ἔντονος φλεγμονώδης διήθησις. Παραλλήλως ὁμως μὲ αὐτὰ τὰ τοπικὰ φαινόμενα παρουσιάζεται καὶ μίαν γενικὴν ἀντίδρασιν, συνοδευομένη μὲ πυρετὸν καὶ μὲ ἄλλας διαταραχὰς τῆς ὑγείας. Ἀμφότεραι αὐταὶ αἱ ἀντιδράσεις, ἢ τε τοπικὴ φλεγμονὴ καὶ ἢ γενικὴ κακουχία, παρέρχονται αὐτομάτως μετ' ὀλίγας ἡμέρας.

Ἐὰν τώρα τὴν ἐπαύριον τοῦ ἐμβολιασμοῦ θελήσωμεν νὰ μάθωμεν ποῖον βαθμὸν ἀνοσίας ἀπέκτησεν ὃ ἐμβολιασθεὶς ἄνθρωπος, θὰ ἴδωμεν ὅτι δὲν ἀπέκτησεν ἀκόμη τίποτε, διότι,

ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀπαιτεῖται νὰ παρέλθουν 10-15 ἡμέραι, μέχρις οὗ ὃ ἐμβολιασθεὶς ὄργανισμὸς καταστήσῃ ἱκανὸς ν' ἀντισταθῇ κατὰ τῆς προσβολῆς ἐκείνων τῶν μικροβίων, ἐναντίον τῶν ὁποίων καὶ ὑπέστη τὸν ἐμβολιασμὸν. Ὅλη δὲ αὐτὴ ἡ ἀλληλουχία τί δεικνύει; — Δεικνύει ὅτι διὰ τοῦ ἐμβολιασμοῦ ἐπήλθε μίαν ἀναστάτωσιν ἐντὸς τοῦ ἐμβολιασθέντος ὄργανισμοῦ καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ ἀναστάτωσις παρήγαγε κατὶ νέον καὶ ὅτι διὰ ν' ἀναπτυχθῇ καὶ νὰ ὠριμάσῃ αὐτὸ τὸ νέον ἀπαιτεῖται νὰ παρέλθῃ ἄρκετὸς καιρὸς.

Ἰσχυροῦται ἄρα ὃ ὄργανισμὸς νὰ ἐργασθῇ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἐμβολιασμοῦ καὶ δὲν ἀποκτᾷ τὴν ἀνοσίαν παρὰ μόνον μετὰ τὸ πέρας μιᾶς ὠριμένης ἐργασίας, τὴν ὁποίαν ὀφείλει νὰ ἐκτελέσῃ. Βιολογικῶς δ' ἐξωτερικεύεται αὐτὴ ἡ ἐργασία κατὰ τοὺς δύο ἀνωτέρω μνημονευθέντας τρόπους, μὲ τὴν τοπικὴν δηλαδὴ καὶ μὲ τὴν γενικὴν ἀντίδρασιν καὶ δι' αὐτὸ τὴν ἀνοσίαν αὐτὴν καλοῦμεν ἐνεργὸν ἀνοσίαν.

Τί δὲ εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παράγει μὲ τὴν ἐργασίαν τοῦ ὄργανισμοῦ κατὰ τὸ διάστημα τῶν 10-15 ἡμερῶν μετὰ τὸν ἐμβολιασμὸν τοῦ; Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην μᾶς ἔδωκε τὴν ἀπάντησιν ἡ ἀνακάλυψις τοῦ Μπέριγκ. Ὁ Μπέριγκ ἀνεκάλυψεν ὅτι εἰς τοὺς χυμοὺς τοῦ σώματος καὶ μάλιστα εἰς τὸν ὄρρον τοῦ αἵματος ἐμφανίζονται μετὰ τὸν ἐμβολιασμὸν νέα ἰδιαιτέραι οὐσίαι, εἰς τὰς ὁποίας ἐδόθη κατ' ἀρχὰς τὸ γενικὸν ὄνομα ἀνοσοποιοὶ ἢ ἀλεξιθήριοι οὐσίαι. Αὐταὶ αἱ οὐσίαι ἔχουν τοῦτο τὸ ἰδιαιτέρον, ὅτι ἐξασκοῦν μίαν ἰδιαιτέραν ἐνέργειαν κατὰ τῶν παθογόνων ἐκείνων μικροβίων, μὲ τὰ ὁποῖα εἶχεν ἐμβολιασθῇ ὃ παράγων αὐτὰς τώρα ὄργανισμὸς. Ἀπέδειξε λοιπὸν ὃ Μπέριγκ, ὅτι ὃ ὄρρος τοῦ ὄργανισμοῦ τούτου ἔχει τὴν δύναμιν νὰ προφυλάξῃ καὶ ἄλλον ὄργανισμὸν καὶ νὰ τὸν καταστήσῃ ἄτρωτον, ἄνοσον δηλαδὴ, ἀλλὰ μόνον δι' ἐκεῖνα τὰ μικρόβια, μὲ τὰ ὁποῖα εἶχεν ἐμβολιασθῇ προηγουμένως καὶ ὃ ἴδιος. Αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἀνοσίας, καθ' ἣν ὃ ἐμβολιαζόμενος δέχεται κατὶ ἔτοιμον, καλεῖται παθητικὴ ἀνοσία καὶ παράγεται πάντοτε μὲ τὸν ἐμβολιασμὸν ὄρρου ἀνήκοντος εἰς ἄλλον ἐνεργῶς ἐμβολιασθέντα ὄργανισμὸν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν περίστασιν εἰσάγεται εἰς τὸ σῶμα κατὶ ἔτοιμον καὶ μαγει-

ρευμένον, τὸ ἀποτέλεσμα ἐμφανίζεται ἀμέσως καὶ δι' αὐτὸ ἡ παθητικὴ ἀνοσία ἀποκτάται εὐθὺς μετὰ τὴν ἔνεσιν τοῦ ὄρρου. Καὶ ἐπειδὴ τὸ εἰσαγόμενον αὐτὸ ὑγρὸν εἶναι ξένον πρὸς τὸ σῶμα τοῦ ἐμβολιαζομένου, ἡ διάρκειά τῆς ἀνοσίας ταύτης δὲν ὑπερβαίνει τὰς 15 ἡμέρας, ἐν ᾗ ἡ ἐνεργὸς ἀνοσία παρατείνεται συνήθως ἐπὶ πολλοὺς μῆνας.

Ἐκτὸς τῶν δύο αὐτῶν εἰδῶν τῆς γενικῆς ἀνοσίας ὑπάρχει καὶ μίᾳ ἄλλῃ, ἣ ὁποία λέγεται τοπικὴ ἀνοσία τῶν ἰστών. Αὐτὴ ἀποκτάται ὑπὸ τῶν ἰστών ἐκείνων, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπεκράθισαν ἐπὶ μακρὸν μολυσματικοὶ παράγοντες καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας των τοὺς ἐτροποποίησαν εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ μὴ προσβάλλωνται πλέον ὑπὸ τῶν ἰδίων μικροργανισμῶν. Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται π. χ. εἰς τοὺς τυφικούς, τῶν ὁποίων τὸ ἔντερον, μετὰ τὴν πάροδον τῆς ἀσθενείας, δὲν προσβάλλεται πλέον ἀπὸ τὰ βακτηρίδια τοῦ τύφου, ἐκτὸς σπανιωτάτων ἐξαιρέσεων. Τὰ βακτηρίδια ταῦτα ἤμποροῦν ἀργότερα νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ ἔντερον καὶ νὰ φυτοζωήσουν ἐκεῖ ὡς παράσιτα, ἀλλὰ δὲν ἤμποροῦν πλέον νὰ διέλθουν τὸ ἐπιθήλιον καὶ νὰ εἰσχωρήσουν εἰς τὸν ἰστόν, ὅπως ἄλλοτε συνέβη, καὶ νὰ προκαλέσουν τὴν ἀσθένειαν. Ὁ τοιοῦτος ὀργανισμὸς κατέστη διαρκῶς ἀνοσος διὰ τὸν τύφον, διότι ἐπροικίσθη πλέον μὲ τὴν τοπικὴν ἀνοσίαν τῶν ἰστών ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι χρησιμεύουν ὡς πύλη τῆς εἰσόδου διὰ τὸ τυφικὸν μόλυσμα.

* *

Ὅταν ἔχωμεν ἐνώπιόν μας ἓν παρασκεύασμα καλλιέργειας βακτηριδίων, θὰ διακρίνωμεν εἰς αὐτὸ δύο τινά, πρῶτον τοὺς ζωντανοὺς μικροοργανισμοὺς καὶ δεῦτερον τὰς οὐσίας, τὰς ὁποίας ἐκκρίνουν ἢ περιέχουν μέσα εἰς τὸ σῶμά των, τὰς λεγομένας τοξίνας. Τώρα ἐρωτῶμεν: Τί εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παράγει τὴν ἀνοσίαν κατὰ τῶν μολυσματικῶν παραγόντων; Τὴν παράγει ὁ φόνος τῶν μολυσματικῶν τούτων παραγόντων εὐθὺς ὡς εἰσέλθουν εἰς τὸν ὀργανισμόν μας, ἢ τὴν παράγει ἡ ἐξουδετέρωσις τῶν τοξινῶν, τὰς ὁποίας ἐκκρίνουν; — Εἰς τὴν φύσιν συμβαίνουν καὶ τὰ δύο. Δηλαδή ἤμπορεῖ νὰ ἐπέλθῃ ἀνοσία διὰ τοῦ φόνου τῶν μικροβίων, καὶ τότε λέγεται ἀντιμολυσματικὴ ἀνοσία, καὶ ἤμπορεῖ ἐπίσης νὰ ἐπέλθῃ ἀνοσία διὰ τῆς

ἐξουδετερώσεως τῶν τοξινῶν, καὶ τότε λέγεται ἀντιτοξικὴ ἀνοσία. Τῆς ἀντιτοξικῆς ἀνοσίας ὁ μηχανισμὸς εἶναι ἀπλούστερος, καθότι εἰς αὐτὴν, εὐθὺς ὡς ἐμβολιασθῇ ἓν ἄτομον, εἰς τὸν ὄρρον τοῦ αἵματός του ἐμφανίζονται οὐσίαι ἔχουσαι τὴν ιδιότητα νὰ ἐνώνωνται μὲ τὸ δηλητηριῶν (τὴν τοξίνη) τῶν βακτηριδίων, νὰ τὸ δεσμεύουν καὶ νὰ μὴ τὸ ἀφίνουν νὰ προσβάλλῃ τὰ ζωντανὰ κύτταρα. Περιπλοκώτερος ὅμως εἶναι ὁ μηχανισμὸς τῆς ἀντιμολυσματικῆς ἀνοσίας, διότι κατ' αὐτὴν ὁ ὀργανισμὸς διὰ νὰ ἀμυνθῇ ὀφείλει νὰ φονεύσῃ τοὺς εἰσβαλόντας ὀργανισμοὺς καὶ νὰ τοὺς καταστήσῃ ἀβλαβεῖς. Πρὸς ἐπιτέλειαν τοῦ φονικοῦ τούτου ἔργου ὁ ὀργανισμὸς ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του δύο ὄπλα. Τὸ πρῶτόν του ὄπλον εἶναι τὰ λευκὰ αἰμοσφαίρια ἢ λευκοκύτταρα, τὰ ὁποῖα ἔχουν τὴν ιδιότητα νὰ αἰχμαλωτίζουν τοὺς εἰσδύοντας μικροοργανισμοὺς, νὰ τοὺς καταπίνουν καὶ νὰ τοὺς χωνεύουν, τὸ δὲ δεῦτερον ὄπλον του εἶναι μερικαὶ οὐσίαι βακτηριοκτόνοι, αἱ ὁποῖαι περιέχονται ἐντὸς τῶν ὑγρῶν τοῦ σώματος καὶ αἱ ὁποῖαι ἄλλοτε μὲν ἐκαλοῦντο ἀλεξιήριοι, ἀλεξίκακα ἢ ἀλεξίται, τώρα δὲ ἀπὸ τὸν Ἑρλιχ ἔλαβαν ἄλλο ὄνομα καὶ καλοῦνται συμπληρώματα (Komplemente).

Αὗται αἱ οὐσίαι ἔχουν τὴν ιδιότητα νὰ παραλύουν καὶ νὰ φονεύουν τοὺς μικροοργανισμοὺς ὅπου καὶ ἂν τοὺς συναντήσουν ἐντὸς τῶν ὑγρῶν τοῦ σώματος. Ἀλλὰ τὸ περιεργὸν εἶναι ὅτι καὶ τὰ δύο αὐτὰ ὄπλα, δηλαδή τὰ λευκοκύτταρα καὶ τὰ συμπληρώματα, μόνον τῶν δὲν ἤμποροῦν νὰ ἐξασκήσουν αὐτὴν τὴν ἐνέργειαν. Δὲν ὑπάρχει, φαίνεται, τίποτε τὸ ὁποῖον νὰ τὰ ἐλκύῃ πρὸς τὰ χημικὰ στοιχεῖα τῶν μικροοργανισμῶν καὶ δι' αὐτὸ, διὰ νὰ ἤμπορέσουν νὰ πλησιάσουν τὰ βακτηρίδια καὶ νὰ κατορθώσουν νὰ τὰ φονεύσουν, ἐκάτερον αὐτῶν ἔχει ἀνάγκη τῆς συνδρομῆς καὶ μιᾶς ἄλλης οὐσίας. Τὴν ἄλλην αὐτὴν οὐσίαν, τὴν ὁποῖαν χρειάζονται τὰ συμπληρώματα διὰ τὸ ἔργον των, ἀπεκάλεσεν ὁ Ἑρλιχ ἀμφιλήπτειν (Amphicceptor), καὶ τὴν ἄλλην ἐκείνην, τὴν ὁποῖαν χρειάζονται τὰ λευκοκύτταρα, ἀπεκάλεσεν ὁ Νόυφελδ βακτηριότροπον οὐσίαν. Τὴν ἐνέργειαν τῶν δύο αὐτῶν οὐσιῶν, τοῦ τε ἀμφιλήπτου καὶ τῆς βακτηριοτρόπου, ἤμποροῦμεν νὰ παρομοιάσωμεν μὲ τὴν ἐνέργειαν τῆς ὕλης ἐκείνης, μὲ τὴν ὁποῖαν ἀλείφομεν ἀντικείμενα πρὶν

ἢ χρίσωμεν αὐτὰ μὲ ἐν χρώμα. Ὑπάρχουν, ὡς γνωστόν, χρώματα, τὰ ὁποῖα μόνον τῶν δὲν ἔχουν καμμίαν συγγένειαν μετὰ τινος ἴνας καὶ διὰ τὴν ἐπιτύχην ὁ χρωματισμὸς τούτων ἀπαιτεῖται πρῶτον νὰ μεταχειρισθῶμεν μίαν ὑλὴν, ἢ ὁποῖα νὰ συγγενεύη καὶ μὲ αὐτὰς καὶ μὲ τὸ χρώμα, νὰ χρησιμεύσῃ δηλαδὴ ὡς δεσμὸς μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ξένων σωμάτων. Καὶ ἐδῶ λοιπὸν πρέπει νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι αἱ οὐσίαι αὐταὶ συγγενεύουν ἀφ' ἑνὸς μὲν μὲ τὰ βακτηρίδια καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ τὰ συμπληρώματα καὶ μὲ τὰ λευκοκύτταρα. Καὶ αἱ τρεῖς ἀνοσοποιοὶ ἢ ἀνοσοιαστικαὶ οὐσίαι, δηλαδὴ αἱ ἀντιτοξίναι, οἱ ἀμφιλῆπται καὶ αἱ βακτηριότροποι, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰ συμπληρώματα καὶ μὲ τὰ λευκοκύτταρα, εἶναι τὰ ἀπαραίτητα ἀμυντικὰ ὅπλα τοῦ ὀργανισμοῦ κατὰ τοῦ μολύσματος, διότι ἔλαι αὐταὶ αἱ οὐσίαι ἠμποροῦν ν' ἀφοπλίσουν τοὺς εἰς τὸ σῶμα εἰσβαλόντας ὀργανισμοὺς, ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ ἀντιτοξίναι ἐξουδετερώνουσιν τὴν ἐνέργειαν τῶν τοξινῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ ἀμφιλῆπται μαζὶ μὲ τὰ συμπληρώματα καὶ αἱ βακτηριότροποι οὐσίαι μαζὶ μὲ τὰ λευκοκύτταρα φονεύοντες τοὺς εἰσχωρήσαντας μικροὺς ὀργανισμοὺς καὶ ἐμποδίζοντες τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν.

Ἐκτὸς τῶν οὐσιῶν τούτων ὑπάρχουν εἰς τὰ ἄτομα τὰ ποκτησάντα τὴν ἐνεργὸν ἀνοσίαν καὶ ἄλλαι οὐσίαι, αἱ ὁποῖαι ἐπίσης ἐξασκοῦν ἐνέργειαν ἐπὶ τῶν βακτηριδίων καὶ τῶν προϊόντων. Αὐταὶ αἱ οὐσίαι ἀναμιγνύμεναι μὲ ἐναιωρήματα βακτηριδίων τὰ συμπηγνύουν καὶ τὰ συγκολλοῦν καὶ δι' αὐτὸ τὰς ἀπεκάλεσαν συγκολλητίναις (Agglutinine). Ὁμοίαι μὲ αὐτὰς καὶ ἴσως ταυτόσημοι εἶναι καὶ αἱ οὐσίαι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι καταρρίπτουν ὡς στερεὸν ἴζημα τὰ διαλελυμένα συστατικὰ τοῦ σώματος τῶν μικροὺς ὀργανισμῶν καὶ δι' αὐτὸ ἐκλήθησαν καθιζητικαὶ οὐσίαι, ἰζηματῖναι (praecipitine).

Ὅλαι αὐταὶ αἱ οὐσίαι ὄχι μόνον εὐρίσκονται εἰς τοὺς ἐμβολιασθέντας ὀργανισμοὺς, ἀλλ' ἐμφανίζονται καὶ αὐτομάτως κατὰ ἢ μετὰ τὴν ἀσθένειαν ἐνὸς ἀνθρώπου. Ποῖαν δὲ σπουδαιότητα ἔχει τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι εὐκόλον νὰ τὸ φαντασθῶμεν.

* *

Ὅπως εἰς τὴν Φυσιολογίαν, οὕτω καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς ἀνοσίας μεγίστην σπουδαιότητα ἔχει ὁ νόμος τῆς εἰδικῆς ἐνεργείας.

γείας. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον, πρῶτον ἔταν ἐμβολιάζωμεν ἐν ἄτομον δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τὸ καταστήσωμεν ἀνοσον παρὰ μόνον δι' ἐκείνην τὴν ἀσθένειαν, μὲ τοὺς μικροὺς ὀργανισμοὺς τῆς ὁποίας τὸ ἔχομεν ἐμβολιάσει, καὶ δεύτερον, πᾶσα ἀνοσοποιὸς οὐσία τοῦ ὄρρου, ἐμφανιζομένη εἴτε μετὰ τὸν ἐμβολιασμὸν ὡς προϊόν τῆς ἀντιδράσεως, εἴτε αὐτομάτως κατόπιν ἀσθενείας, δὲν ἠμπορεῖ νὰ προσβάλῃ παρὰ μόνον ἐκεῖνα τὰ βακτηρίδια, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἐγκαταστήσῃ ἐν τῷ ὀργανισμῷ καὶ ἔχουν προκαλέσῃ τὴν ἐμφάνισιν τῆς οὐσίας ταύτης. Αὐτὸς εἶναι ὁ σπουδαιότατος νόμος διὰ τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῆς νεωτάτης ταύτης ἐπιστημονικῆς μεθόδου.

* *

Ὅσακις θέλομεν νὰ ἐφαρμόσωμεν τεχνητῶς τὸν προφυλακτικὸν ἐμβολιασμὸν, πρέπει νὰ ἐκλέξωμεν ἐν ἑκ τῶν δύο, νὰ ἐπιδιώξωμεν δηλαδὴ ἢ τὴν ἐνεργὸν ἢ τὴν παθητικὴν ἀνοσίαν. Ποῖαν δὲ πρέπει νὰ προτιμήσωμεν, αὐτὸ θὰ μᾶς τὸ δείξουν αἱ περιστάσεις. Ἐὰν πρόκειται νὰ προφυλάξωμεν ἐν ἄτομον ἀπὸ ἄμεσον καὶ προφανῆ κίνδυνον μολύνσεως, τοῦ ἐπιπέτου ἢ διάρκειας πρὸς τοῦτοις δὲν εἶναι μακρὰ, φυσικῶς πρέπει νὰ καταφύγωμεν εἰς τὴν παθητικὴν ἀνοσίαν, ἢ ὁποῖα δὲν διαρκεῖ μὲν πολὺν καιρὸν, ἀλλ' ἐπέρχεται ἀμέσως, ὡς π. χ. συμβαίνει ἐν καιρῷ ἐπιδημίας διφθερίτιδος εἰς σχολεῖα καὶ οἰκογενείας ἢ κατὰ τὴν ἐμφάνισιν ἐνὸς κρούσματος πανώλους, ὅποτε εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐμβολιάζωνται χωρὶς χρονοτριβῆν οἱ νοσηλεύοντες ἰατροί, οἱ νοσοκόμοι, οἱ οἰκετοὶ τοῦ ἀσθενοῦς καὶ ὅλοι οἱ συνεικοινωνήσαν μετ' αὐτοῦ. Ὅπως τὸ ἀντίθετον πρέπει νὰ γίνῃ, ἔταν π. χ. πρόκειται νὰ σταλῇ στρατεῦμα εἰς χώραν, ἐνθα ἐπιπολάζει ὁ τυφός. Ἐδῶ ἢ χρῆσις τοῦ ὄρρου εἶναι ἀνωφελής. Οἱ ἀποστελλόμενοι εἰς λοιμόβλητα μέρη ἔχουν ἀνάγκην διαρκοῦς ἀνοσίας καὶ τοιαύτη εἶναι μόνον ἢ ἐνεργὸς ἀνοσία, ὅπως ἐφηρμόσθη κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους εἰς τὸν νοτιοαφρικανικὸν πόλεμον ὑπὸ τοῦ Wright ἐπὶ τῶν ἀγγλικῶν στρατευμάτων καὶ προσφάτως ἐπίσης ὑπὸ τῶν Γερμανῶν εἰς τὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον ἐξαπέστειλαν πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰ ἀφρικανικὰς τῶν ἀποικίας. Καὶ διὰ τὴν πανώλη

καθώς και διὰ τὴν χολέραν πρὸ πολλοῦ ὁ Haffkine και ἄλλοι ἐφήρμοσαν τὴν ἐνεργὸν ἀνοσίαν εἰς τὰ άτομα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια μεταβαίνουν και ἐγκαθίστανται εἰς χώρας μολυσμένας μετὰ τὰς ἀσθενείας ταύτας. Καθ' ὅλας αὐτὰς τὰς περιστάσεις μετεχειρίσθησαν νεκρὰ βακτηρίδια, τὰ ὅποια μετὰ τὸν ἐμβολιασμὸν εἰσάγουσιν ἀπαξ ἢ και πολλακίς εἰς τὸν ὀργανισμόν. Ἐφ' ὅσον δὲ προάγεται και τελειοποιεῖται ἡ τεχνικὴ μέθοδος, ἐπὶ τοσοῦτον θὰ διαδίδεται περισσότερον και ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐνεργοῦ ἀνοσίας και θὰ χρησιμοποιῆται ὄχι μόνον χάριν τῶν ἰατρῶν και τῶν νοσοκόμων, ἀλλὰ και ἐκείνων ἀκόμη, διὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἀρκεῖ μόνη ἡ λήψις βακτηριολογικῶν και ὑγιεινῶν προφυλακτικῶν μέτρων. Θὰ συμβῆ δὲ τοῦτο κυρίως εἰς χώρας, ὅπου δὲν ὑπάρχει ὑγειονομικὴ ὑπηρεσία, ἢ ὅπου ὁ βίος τῶν κατοίκων δὲν παρέχει ἐπαρκῆ ἐχέγγυα ὑγιεινῆς προφυλάξεως και μάλιστα ἐν καιρῷ πολέμου διὰ τοὺς μαχομένους στρατιώτας, ἀφ' οὗ ὅλαι αὐταὶ αἱ ἀσθενεῖαι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἶναι στρατιωτικαὶ ἐπιδημῖαι.

* *

Στενώτατα μετὰ τὴν ἐνεργὸν ἀνοσίαν συνδέεται και τὸ ζήτημα τῆς βακτηριοθεραπείας, μετὰ τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀσθενείας ἐνὸς ἀτόμου προσπαθοῦν νὰ παράσχουν εἰς αὐτὸ τὴν ἐνεργὸν ἀνοσίαν κατὰ τῆς εἰδικῆς αἰτίας τῆς νόσου του και τοιουτοτρόπως νὰ τὸ θεραπεύσουν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν περίστασιν πρόκειται, καθὼς βλέπομεν, περὶ ἐνεργοῦ ἀνοσίας διαρκούσης ἐτι τῆς ἀσθενείας και διὰ νὰ ἐπέλθῃ μία τοιαύτη ἀπαιτεῖται νὰ παρέλθῃ ἀρκετὸς καιρὸς, οἷκοθεν ἐννοεῖται ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς ἐνεργείας τῆς βακτηριοθεραπείας δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλο παρά αἱ χρόνιαι μολυσματικαὶ ἀσθενεῖαι. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἡ βακτηριοθεραπεία ἀσχολεῖται κυρίως μετὰ τὴν θεραπείαν τῆς φυματιώσεως, ὡς τοῦτο ἤρchiσεν ἤδη νὰ γίνεταί πρὸ πολλοῦ μετὰ τὰς θεραπευτικὰς ἀποπειράς πρῶτον τοῦ Κῶχ και κατόπιν τοῦ Μπέριγκ και ἄλλων, χωρὶς ὅμως νὰ ἴδωμεν μέχρι τῆς σήμερον γενναῖά τινα και ἐνθαρρυντικὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀποπειρῶν τούτων.

Εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους μετὰ τὸν ποσῶτικὸν καθορισμὸν ἀντιμολυσματικῶν τινῶν οὐσιῶν τοῦ ὀρροῦ τοῦ αἵματος

ὁ Wright ἤρchiσε νὰ ἐφαρμόζῃ νέαν μέθοδον βακτηριοθεραπείας κατὰ τῶν μολυσματικῶν ἀσθενειῶν, ὀρμηθεὶς ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ὅτι ἐντὸς τοῦ ὀρροῦ τοῦ αἵματος ὑπάρχουν μερικαὶ προφυλακτικαὶ οὐσαὶ χρησιμεύουσαι ὡς δεσμὸς μετὰξὺ λευκοκυττάρων και βακτηριδίων.

Ἐὰν θελήσωμεν π. χ. νὰ ἐξετάσωμεν ἀνθρώπινα λευκοκύτταρα, διὰ νὰ ἴδωμεν πόσῃ φαγοκυτικῇ δυνάμει ἔχουν, θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τότε μόνον καταδροχολίζουσι μετὰ εὐκολίαν τὰ βακτηρίδια, ὅταν εὐρίσκονται ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ τῶν ὀρροῦ τοῦ αἵματος και ὄχι ὅταν ἐξαχθοῦν ἀπὸ αὐτὸν και τεθοῦν ἐντὸς ἀλατούχου διαλύματος. Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὸν ὀρρὸν μία οὐσία, ἡ ὅποια προπαρασκευάζει τὰ βακτηρίδια και τὰ κάμνει εὐάλωτον λείαν τῶν λευκοκυττάρων. Τὴν οὐσίαν αὐτὴν ὁ Wright ἀπεκάλεσεν ὀψωνίην και φρονεῖ ὅτι δι' ἕκαστον παθολογικὸν μικροὸργανισμόν ὑπάρχει και μία ἰδιαιτέρα ὀψωνίη, ἡ ὅποια εἶναι ἀνεξάρτητος και ἀπὸ τὰ λευκοκύτταρα και ἀπὸ τὰς ἄλλας βακτηριοκτόνους οὐσίας, ἐλαττοῦται δὲ μετὰ τὸν κόπον και καταστρέφεται μετὰ τὴν θερμότητα. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα αἱ ὀψωνίαι ἀνήκουσι εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν βακτηριοτρόπων οὐσιῶν, περὶ τῶν ὁποίων ἔγινε λόγος ἀνωτέρω και ὑπάρχουν εἰς πάντα ὑγιᾶ και κατὰ φύσιν ὀρρὸν αἵματος. Τούτων τὰς ἰδιότητας λοιπὸν μελετᾷ ἀπὸ τινῶν ἐτῶν ὁ Wright και δι' αὐτῶν ἐνεκαίνισε μίαν νέαν θεραπευτικὴν μέθοδον, ἡ ὅποια, καίτοι ὑπόσχεται πολλά, διατελεῖ ἀκόμη εἰς τὰ σπάργανα και τεχνικῶς εἶναι δυσκολωτάτη κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν.

* *

Ἔτερον σπουδαῖον πόρισμα τῶν περὶ ἀνοσίας μελετῶν εἶναι και ἡ ἀπόδειξις, ὅτι και εἰς τὸν κατὰ φύσιν ὑγιᾶ ἔχοντα ὀργανισμόν παρουσιάζονται ἐντὸς τῶν χυμῶν του ποικιλώταται ἀνοσοποιοὶ οὐσαὶ, ἔστω και εἰς μικροτέραν ποσότητα, παρά εἰς τὸν τεχνητῶς ἐμβολιασθέντα ἢ τυχαίως μολυνθέντα. Πλεῖστα ὅσα πειράματα ἀπέδειξαν ὅτι πᾶσα ἐλάττωσις τῶν οὐσιῶν τούτων ἐντὸς τοῦ ὀργανισμοῦ παρακολουθεῖται και ἀπὸ ἐλάττωσιν τῆς ἀντοχῆς του εἰς μολύσματα, εἰς τρόπον ὥστε ν' ἀποβαίη ὁ φορεὺς τῆς καταστάσεως ἐκείνης, τὴν ὁποίαν οἱ ἰατροὶ ἀποκα-

λοῦν προδιάθεσιν εἰς μολυσματικὰς ἀσθενείας. Πᾶσα ἐπέμβασις, πᾶσα βλάβη ἐλαττώνουσα ἐντὸς τοῦ ὀργανισμοῦ μας τὸ ποσὸν τῶν ἀμφοιληπιτῶν καὶ συμπληρωμάτων καὶ τῶν οὐσιῶν ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι κανονίζουσι τὴν καταδροχθιστικὴν δύναμιν τῶν λευκοκυττάρων, αὐξάνει τὴν ἐπιδεκτικότητά ἡμῶν εἰς μολυσματικὰ νοσήματα. Ὁ κατὰ φύσιν λοιπὸν ὄρρος εἶναι ἡ ἀγορά, ὅπου συναθροίζονται πολλαὶ καὶ παντοειδεῖς ἀμυντικαὶ οὐσίαι, διότι ἐκεῖ, ἐκτὸς ἐκείνων τὰς ὁποίας ἀνεφέραμεν μέχρι τοῦδε, εἰς πολλοὺς ἀνθρώπους παρουσιάζονται καὶ ἄλλαι ἀκόμη ἀντιτοξιναι κ. τ. λ. Ὅλαι αὐταὶ αἱ οὐσίαι ἀπεδείχθη πλέον ὅτι μεταβαίνουν ἀπὸ τὸν ὄρρον καὶ εἰς τὸ γάλα τοῦ φορέως τῶν καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἡ φυσικὴ θρέψις μὲ τὸ γάλα τῆς μητρὸς πρέπει νὰ θεωρῆται πάντοτε ἡ σπουδαιότερα καὶ προσφορωτέρα προφύλαξις τοῦ βρέφους ἀπὸ τὰ διάφορα μολυσματικὰ νοσήματα.

Οἱ βιολογικοὶ νόμοι τοὺς ὁποίους ἐξέθεσα ἀνωτέρω ἐν συντομίᾳ δὲν περιορίζονται μόνον εἰς τὰς μολυσματικὰς ἀσθενείας, ἀλλὰ, καθὼς μᾶς διδάσκει ἡ πειραματικὴ ἐπιστήμη, ἐπεκτείνουν τὸ κύρος τῶν καὶ εἰς ἄλλα ἐδάφη καὶ μάλιστα εἰς τὸ ἔδαφος τῆς φυσιολογίας τῆς θρέψεως καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης. Ἀπεδείχθη π. χ. ὅτι, ἐὰν εἰς ἓνα κόνικλον ἐγχυθοῦν ἐπαυλειημένως λευκωματικὰ διαλύματα (γάλακτος π. χ. ἢ ὄρρου) ἄλλου τινὸς ζῴου μὴ ἀνήκοντος εἰς τὸ γένος τῶν κόνικλων, ὁ ὄρρος τοῦ κόνικλου ἀποκτᾷ τὴν ιδιότητα νὰ σχηματίζῃ καθίζημα, ὅσακις ἤθελεν ἀναμιχθῆ μὲ τὸν ἐν λόγῳ ὄρρον ἢ τὸ γάλα. Ἐχει δὲ τὸ φαινόμενον αὐτὸ ὅλως εἰδικὴν σημασίαν. Διότι ὁ ὄρρος τοῦ κόνικλου, εἰς ὃν ἐνεχύθη βόειον γάλα, παράγει ἴζημα μόνον εἰς τὰ λευκώματα τοῦ γάλακτος τούτου, ὁ δὲ ὄρρος ζῴου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐνεχύθη γυναικεῖον γάλα, παράγει ἴζημα λευκώματος μόνον εἰς τὸ ἀνθρώπινον γάλα. Ἐντεῦθεν προκύπτει τὸ σπουδαῖον συμπέρασμα, ὅτι τὰ λευκώματα ἐνὸς ἐκάστου γένους ζῴων ἔχουν θεμελιώδη διαφορὰν ἀπὸ πᾶν ἄλλο λεύκωμα καὶ δι' αὐτὸ ἡ διαφορὰ αὕτη ἐκλήθη ἀπὸ τὸν Βάσσερμαν, παρ' οὗ καὶ ἐρανίζόμεθα τὰς σημειώσεις ταύτας, ἑτερόλογος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ὁμόλογον, ὅταν πρόκειται

περὶ καθίζηματος προερχομένου ἀπὸ τὸν ὄρρον τοῦ αὐτοῦ γένους τοῦ ζῴου. Ἴὰ εὐρήματα ταῦτα μᾶς ἀπεκάλυψαν νέαν φάσιν, ἡ ὁποία δὲν ἐφανταζόμεθα καὶ ἔτι συμβαίνει κατὰ τὴν πέψιν καὶ τὴν ἀφομοίωσιν τῶν τροφῶν, τὴν φάσιν δηλαδή, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ εἰσαχθεῖσαι ξένα πρὸς τὸ ἡμέτερον σῶμα τροφαί, ὡς π. χ. τὸ βόειον ἢ τὸ πρόβάτειον λεύκωμα, χάνουσι τὸν εἰδικὸν τῶν χαρακτηρῶν. Ἴδὲ λεύκωμα τοῦτο χρεωστῆται προηγουμένως ν' ἀφαιρεθῆ τὴν ἑτερόλογον τοῦ ιδιότητος (νὰ εἶναι δηλαδή ξένον πρὸς τὸ σῶμά μας) καὶ κατόπιν ν' ἀφομοιωθῆ, νὰ μεταβληθῆ δηλαδή εἰς ὁμόλογον λεύκωμα διὰ τὸν ἀνθρώπον. Εἰς τὰς θεωρίας περὶ τοῦ φυσικοῦ (ὁμολόγου) θηλασμοῦ καὶ τῆς τεχνητῆς (ἑτερολόγου) διατροφῆς καὶ γαλουχίας τῶν βρεφῶν διανοίγονται νέαι ὁδοὶ καὶ προφανῶς εὕρισκόμεθα τῶρα εἰς τὸν οὐδὸν νέας περιόδου, εἰς ἣν ἐναπόκειται τὰς μεθόδους καὶ τὰ διδάγματα τῆς ἐρεῦνης ἐπὶ τῆς ἀνοσίας νὰ μεταφέρῃ καὶ εἰς τὸ ἔδαφος τῶν ἀσθενειῶν τῆς θρέψεως καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης.

Ἐν Χαλκηδόνι.

Θ. ΦΛΩΡΑΣ

Ο ΞΕΝΟΦΩΝ

ΚΑΙ Η ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΧΕΙΡΑΦΕΤΗΣΙΣ

Ἡ πρὸς χειραφέτησιν τῆς γυναικὸς κίνησις, ἀληθῶς εἰπεῖν, εἶναι δημιούργημα τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Ἀλλὰ δὲν ἐπεταί ἐκ τούτου, ὅτι μόνος ὁ δέκατος ἑνατος αἰὼν ἔσχε τὸν κληρὸν νὰ ἐξεγείρῃ γενναῖα πνεύματα, ἀτινα συγκινοῦμενα ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς θέσεως τῆς γυναικὸς ἀντέδρασαν κατὰ τοῦ ἀνδρικοῦ ἐγωϊσμοῦ, κρατοῦντος ἐν καταθλιπτικῇ ὑποταγῇ τὸ ἥμισυ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὅχι ἡ ἡμετέρα ἐποχὴ ἔλαβε τὴν τιμὴν νὰ συντάξῃ τὰς μεμονωμένας προσπάθειάς, ὅπερ οὐδόλως εἶχε γίνῃ πάτριον. Ἐν τούτοις εἶναι ἀληθές ὅτι κατὰ πάντας τοὺς χρόνους ἀνεφάνησαν ἄνθρωποι, οὓς σήμερον καλοῦμεν φεμινιστάς. Καὶ πρᾶγμα περίεργον, ἐν Πελοποννήσῳ εἶδε τὸ φῶς ὁ Οἰκονομικὸς τοῦ Ξενοφῶντος, τὸ πρῶτον φεμινιστικὸν ἔργον, τόσον ἐπίχαρι καὶ τόσον ὠραῖον, ἀφ' οὗ ἐρείδεται μόνον ἐπὶ τοῦ ἀμοιβαίου ἔρωτος τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς.

Πρᾶγμα τῷ ὄντι περίεργον! Φαίνεται ὅτι ἐν Ἑλλάδι, τόπῳ τοῦ ἰδανικοῦ κάλλους, τοῦ ἐλευθέρου καὶ χαρπεντος λογικοῦ, ὁ φεμινισμὸς ὄφειλε νὰ εὖρη στάδιον ὅπως ἀσκήσῃ τὰς νομίμους ἀξιώσεις του. Καὶ ἐν τούτοις ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἦτο ἐνταῦθα ὀλίγον ζηλευτὴ, πρὸ πάντων ἐν ταῖς πόλεσιν, ὡς ἐν Σπάρτῃ καὶ ἐν Ἀθήναις. Κατὰ τοὺς τόσον τραχεῖς χρόνους τῆς ἰδρύσεως αὐτῶν αἱ μικραὶ ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι ἔζων με μίαν ὠραίαν καὶ μόνην ἐλπίδα, νὰ μὴ στερηθῶσι ποτε ῥωμαλέων πολιτῶν, ἱκανῶν νὰ ὑπερασπίζωσι μετ' ἐπιτυχίας τὸ ἄστυ καὶ νὰ διαιωνίζωσι τὰς παραδόσεις τούτου. Ἡ πατρίς, ἰδοὺ τὸ μόνον ἀντικείμενον τῆς σκέψεως τοῦ Σπαρτιατοῦ ἢ τοῦ Ἀθηναίου. Εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ πολίτου τῆς Σπάρτης ἢ οἰκογένεια, ὡς ἡμεῖς ἐννοοῦμεν αὐτήν, δὲν ὑπῆρχεν. Ὁ Ἀθηναῖος ἐνόμιζε τούτο ζήτημα ἐκ τῶν δευτερευόντων. Καὶ ἐὰν ἐνυμφεύοντο καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δέ, τούτο δὲν ἐγίνετο ἵνα ἐκλέξωσι σύντροφον τοῦ βίου των, ἀλλ' ἵνα ὑπακούσωσιν εἰς τὸν νόμον καὶ κατέχωσι

τὴν μέλλουσαν νὰ δημιουργήσῃ πολίτας καὶ νὰ κρατῇ τὴν οἰκίαν ἕταν αἱ ἀπαιτήσεις τῆς πόλεως ἐκάλουν εἰς τὰ ὄπλα ἐφήβους, ἄνδρας καὶ γέροντας.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἰσχὺς τῆς παραδόσεως καὶ κατὰ τὸν πέμπτον ἀκόμη αἰῶνα, κατὰ τὴν λαμπροτάτην περίοδον τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ δέσποινα τῶν Ἀθηναίων ἢ τῆς Σπάρτης κατήκει περιωρισμένη εἰς τὸν γυναικωνίτην, ὅπου εἰσεχώρουν ὁ σύζυγος μόνον καὶ οἱ γονεῖς. Ἐξῆ ἐν πλήρει ἀπομονώσει. Καὶ ὁ Πλάτων ἐνόμιζεν ὅτι ἐπετρέπετο αὐτῇ νὰ γράψῃ, ὅτι ἐὰν τις νυμφεύηται, οὐδόλως πράττει τοῦτο ἀπὸ διαθέσεως, ἀλλὰ διότι ὁ νόμος ἀναγκάζει. Ἐν τῷ ὁ κωμικὸς ποιητὴς Μένανδρος ἐξηκόγτιζε ταύτην τὴν ἀστεϊότητα: Ὁ γάμος, ἀληθῶς εἰπεῖν, εἶναι κακόν, ἀλλὰ κακὸν ἀναγκαῖον.

Κατὰ τῆς ἀποστολῆς ταύτης τῆς ἀποδιδομένης εἰς τὴν γυναῖκα, κατὰ ταύτης τῆς καταφρονήσεως ἧς ἦτο τὸ ἀντικείμενον, φαίνεται ὅτι ὁ Ξενοφῶν διαμαρτύρεται εἰς τὸν Οἰκονομικόν. Ἔχει ὡς ὑπόθεσιν νέον Ἕλληνα, ὀνομαζόμενον Ἰσχόμαχον, ὅστις μετέβη νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν ἐξοχὴν τελεσθέντος τοῦ γάμου του. Ὁ Ἰσχόμαχος ἐνυμφεύθη νεαρὰν ἀπειρον κόρην, ἧς ποιεῖται τὴν ἐκπαίδευσιν. Πῶς; Τοῦτο διηγεῖται εἰς τὸν Σωκράτην. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διήγησιν ταύτην εὐκόλως δύναται τις νὰ διακρίνῃ τὰς βουλὰς τοῦ σοφοῦ Ξενοφῶντος. Βεβαίως δὲν προσβάλλει ἀναφανδὸν τοὺς νόμους καὶ τὴν τότε θρησκείαν —μεγάλα τοῦ κακοῦ τούτου αἷτια, ἅπερ θέλει νὰ πολεμήσῃ—, ἐτι ὀλιγώτερον σκώπτει τὴν ἀδιαφορίαν καὶ τὸν ἐγωϊσμὸν τῶν ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του. Μακρὰν ἀπ' αὐτοῦ πᾶσα βία σκέψις! Ἀλλὰ πειρᾶται νὰ πείσῃ τοὺς συγχρόνους του, καὶ οἱ λόγοι του φαίνονται ἡμῖν τοσαύτης ἐπιδοκιμασίας ἄξιοι, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἀναφέρωμεν αὐτούς. Διακηρύττει κατὰ πρῶτον τὴν ἀπόλυτον ἰσότητα τῶν δικαιωμάτων μεταξὺ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς. Ἀκούσωμεν τὸν Ἰσχόμαχον νὰ ἀναφέρῃ τοὺς λόγους, οὓς ἀπηύθυνεν εἰς τὴν νεαρωτάτην αὐτοῦ σύζυγον τὴν ἰδίαν ἐσπέραν τοῦ γάμου ἐγκαθιδρύων αὐτὴν παρ' αὐτῷ: «Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἡ οἰκία ἀνήκει εἰς ἀμφοτέρους. Πάντα τὰ παρ' ἐμοὶ ἀγαθὰ τίθημι ἐν κοινῇ. Καὶ σὺ ἐπίσης ὅσα εἰσέφερες. Δὲν πρόκειται πλέον εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἐξετά-

ζωμεν τίς ἡμῶν παρέσχε πλείονα. Ἴδου ἡ ἀλήθεια, ἣν ἀνάγκη νὰ ἀισθανθῶμεν, ὁ μᾶλλον ἐπιμελούμενος τῶν τοῦ οἴκου θὰ ἔχη εἰσφέρει καὶ τὰ περισσότερα...»¹ Οὕτως ἔνωσις καὶ οὐχὶ ἐταιρεία. Τοιαύτη εἶναι ἡ ἰδέα, τὸσον σπανίας ἐφαρμογῆς σήμερον, ἣν ἔχει ὁ Ξενοφῶν περὶ τοῦ γάμου. Καὶ εἰς ταύτην τὴν ἔνωσιν, οὗτου ἀπαγορεύεται νὰ βλέπη τις τὴν εἰσφοράν τοῦ παρελθόντος, — ὅπερ θὰ ἦτο ἀέναος πηγὴ φιλονικιῶν, — δὲν σκέπτεται ἢ τὸ μέλλον, ἢ ἐν μέλλον εὐτυχές, ὑπὲρ τοῦ ὁποῦ οἱ σύζυγοι ἐργάζονται μετ' ἀμίλλης.

Εἶναι πράγματι λίαν ἐνδιαφέρον νὰ ἀκούη τις τὸν Ἰσχύμαχον παρορμιῶντα τὴν σύζυγόν του νὰ ἀποδῆ καλλιτέρα αὐτοῦ, ἐν ᾧ τείνει νὰ ὑπερτερῆσῃ αὐτὴν ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ ἀγαθοῦ... Ἦντα τῇ ἐκθέτει πῶς αὕτη ὀφείλει νὰ συνεργάζεται ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐημερίας, πῶς ταυτέστι νὰ ἐκτελῆ τὰ οἰκιακὰ ἔργα, ὅπερ ὁ νόμος συμφώνως τῇ φύσει ἐπιβάλλει αὐτῇ. Ἔργα σπουδαιότατα! Ἡ θὰ εἶπη τις ὅτι ἡ βασίλισσα μήτηρ ἐν τῇ κυψέλῃ τῆς ἀσχολεῖται εἰς τὰ εὐτελέστατα τῶν ἔργων τῶν μελισσῶν;

Ὡραῖον μάθημα διὰ τοὺς σημερινοὺς συζύγους. Χωρὶς νὰ εἶναι τις δογματικός, δύναται νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι ἡ πλειονότης τούτων πιστεύει περὶ τῆς γυναικὸς ὅτι τὸ ἐπιμελεῖσθαι τῶν οἰκιακῶν, τὸ μεριμνᾶν περὶ τῶν ἑαυτῆς ἀνθρώπων καὶ κανονίζειν μετ' οἰκονομίας τὰ ἔξοδα, τοῦτο εἶναι ἔργον τῶν ἥκιστα ἐνδιαφερόντων καὶ τῶν μάλιστα εὐκόλων. Ὁρμώμενα ἐντεῦθεν τὰ ὀλίγον ἀδρόφρονα ταῦτα πλάσματα διακρίνουσιν εἰς τὰς γυναῖκας μίαν μειονεξίαν, συμπεραίνοντα τοῦτο ἐκ τῆς ἀνεπιτηδειότητος τῆς γυναικὸς νὰ ἀναλάβῃ πᾶν ἄλλο ἔργον ἢ τὴν διεύθυνσιν τοῦ οἴκου. Ἄλλ' ἡ ἀνεπιτηδειότης αὕτη, ἐὰν ὑπάρχῃ ἀνεπιτηδειότης, εἶναι ἔργον τῆς φύσεως πρὸς μεγίστην ὠφέλειαν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Ξενοφῶν διηγεῖται τοῦτο. «Βεβαίως, λέγει, ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς μία ὠριμένη ἀνισότης, κυρίως ὡς πρὸς τὴν βώμην. Ἄλλ' ἡ ἀνισότης αὕτη εἶναι ἀναγκαία. Ὁ ἀνὴρ ἔχει σῶμα βωμαλέον καὶ ἰσχυρὸν ἵνα, ἐν ᾧ ἡ γυνὴ θὰ ἐκτελῆ τὰ οἰκιακὰ ἔργα, αὐτὸς ἀσχολῆται εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ἔργα, τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν καὶ

τὴν συγκομιδὴν τῶν προϊόντων. Ἐὰν ἡ γυνὴ εἶναι ἀσθενεστέρας κράσεως, ἐὰν αὕτη ἔχῃ πολλῶν πλέον τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀγαπᾷ, ὁ λόγος εἶναι ὅτι ἡ φύσις ἐπιβάλλει αὐτῇ τὰς φροντίδας τῆς μητρότητος».

Ὁ ἀνὴρ εἶναι ἀφοδύτερος τῆς γυναικὸς. Δὲν ἔχει νὰ ἀπωθήσῃ τοὺς ἐρχομένους νὰ βλάψωσι τὰς ἐξωτερικὰς ἐργασίας; Οὕτω πᾶσαι αἱ διαφοραὶ συμφωνοῦσι μετὰ τοῦ προορισμοῦ ἑκατέρου φύλου. Ἄλλ' αὐταὶ παύουσιν ὅταν οὗτος ὁ προορισμὸς ἐναρμονίζεται πρὸς τὰ ὅμοια ἔργα. «Ἐπειδὴ καὶ ὁ εἰς καὶ ὁ ἕτερος ὀφείλει νὰ δίδῃ καὶ δέχῃται, ἡ φύσις κατέστησεν ἀμφοτέρους ἐπιδεκτικούς φροντίδων καὶ μνήμης. Ὡσαύτως δὲν δύναται τις ὡς πρὸς τοῦτο εὐκόλως νὰ ἀποφασίσῃ ὁπότερος ὑπερτερεῖ τοῦ ἑτέρου». Ἐντεῦθεν τὸ ἀναπόφευκτον συμπέρασμα. Ἐπειδὴ οἱ σύζυγοι εὐρίσκονται εἰς ἐξάρτησιν ἀμοιβαίαν, ἡ ἔνωσις των εἶναι τὸσον μᾶλλον ὠφέλιμος, ὅσον ὅ,τι λείπει ἀπὸ τὸν ἕνα δύναται νὰ ἀναπληρώσῃ ὁ ἄλλος.

Καίτοι αἱ ἰδέαι τοῦ Ξενοφῶντος προϋποθέτουσι τὴν φαντασιώδη ὑπαρξίν νοικοκυριοῦ καὶ νοικοκυριοῦ ἑλληνικοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐπιτρέπεται νὰ παραβάλωμεν αὐτὰς πρὸς τὰς σημερινὰς ἡμῶν ἰδέας. Βεβαίως πολλοὶ νεανίαι θὰ ὠκνοῦν νὰ νυμφευθῶσιν, ὡς ὁ Ἰσχύμαχος νεαρὰν κόρην, ἧς θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ κάμωσι τὴν ἐκπαίδευσιν.

Θὰ ἔμενε νὰ ἐξετάσωμεν προσέτι, τίνες θὰ ἦσαν διὰ τὰς γυναῖκας αἱ συνέπειαι τῶν ἰδεῶν τοῦ Ξενοφῶντος ἐφαρμοζομένων εἰς τὴν σύγχρονον κοινωνίαν. Ἀναμφιβόλως αἱ παρ' αὐτοῦ τιθέμεναι ἀρχαί, ὡς ἐκείνη τῆς ἰσότητος τῶν πρὸς ἀλλήλους δικαιωμάτων, θὰ εἶναι ἐσαεὶ δίκαιαι, ἐκτὸς ἐὰν ὑπάρχωσι δύο δικαιοσύναι, μία διὰ τὸν ἀνδρα, ἄλλη διὰ τὴν γυναῖκα. Ἄλλ' ἡ ἡμετέρα κοινωνία εἶναι πολὺ ἀπομακρυσμένη τῆς ἀρχαϊκῆς ἀπλότητος. Ἰάσεις νέαι ἐγεννήθησαν μετ' ἀναγκῶν νέων. Καὶ πρὶν ἀναζητήσωμεν τὸν προσανατολισμὸν σκέψεων παλαιῶν εἴκοσι τεσσάρων αἰώνων, πρέπει νὰ γνωρίσωμεν καλλίτερον νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν σημερινὴν κοινωνικὴν θέσιν τῶν γυναικῶν καὶ νὰ ἐρευνήσωμεν πῶς αὕτη ἐθεμελιώθη διὰ μέσου τῶν αἰώνων.

¹ Ξενοφ. Οἰκ. κεφ. Ζ'.

ΤΟ ΠΡΩΣΣΙΚΟΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ¹

ΥΠΟ Ζ. ΤΕΥΣ

Ἡ Πρωσσία θεωρεῖται καὶ σήμερον ἀκόμη ὑπὸ τινα ἔποψιν ὡς ἡ χώρα τῶν σχολείων. Εἰ καὶ ἡ Ῥωσία (90.942), ἡ Γαλλία (81.765) καὶ ἡ Ἰταλία (61.777) ἔχουσι σήμερον πλείονα σχολεῖα ἢ ἡ Πρωσσία (37.761), τὰ σχολεῖα ὁμῶς τῶν κρατῶν τούτων εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον μικρά, ἢ εἰς αὐτὰ φοίτησις εἶναι πολλαχῶς ἀνομοιόμορφος καὶ οὐχὶ κανονικὴ, καθόλου δὲ δὲν δύνανται ἅπαντα νὰ ὀνομασθῶσι σχολεῖα, ὡς ἡμεῖς νοοῦμεν ταῦτα. Καὶ ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν εἰς τὰ σχολεῖα τῶν κρατῶν τούτων φοιτῶντων μαθητῶν εἶναι κατὰ πολὺ μικρότερος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰς τὰ πρωσσιακὰ σχολεῖα φοιτῶντων. Οὗτος συμποσοῦται ἐν Ῥωσίᾳ εἰς 4.650.000, ἐν Γαλλίᾳ εἰς 4.542.000, ἐν Ἰταλίᾳ εἰς 2.800.000. Καὶ ἡ Αὐστρία ἔχει μόνον 4.067.000 καὶ ἡ Ἀγγλία 6.000.000 μαθητὰς δημοτικῶν σχολείων ἢ Πρωσσία τούναντιον ἔχει 6.164.398. Ὡς πρὸς τὴν τακτικὴν δὲ φοίτησιν ὑπερτεροῦσι σημαντικῶς τὰ πρωσσιακὰ καὶ τὰ γερμανικὰ ἐν γένει δημοτικὰ σχολεῖα τῶν πλείστων σχολείων τῶν ξένων κρατῶν.

Δὲν δύναται προσέτι νὰ γίνῃ λόγος περὶ «καταπτώσεως» τοῦ πρωσσιακοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἢ περὶ στασιμότητος αὐτοῦ κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας, παρ' ὅλας τὰς δεδικαιολογημένας αἰτιάσεις κατ' αὐτοῦ. Τούναντιον τὰ τελευταῖα 20 ἔτη ἔχουσι νὰ ἐπιδείξωσιν οὐχὶ ἀσήμαντον πρόοδον. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἀπὸ τοῦ 1886 μέχρι τοῦ 1906 ἠϋξήθη κατὰ 1.300.000 (ἐν ταῖς πόλεσι κατὰ 800.000, ἐν τοῖς χωρίοις κατὰ 500.000) καὶ διὰ τοὺς μαθητὰς τούτους διωρίσθησαν 20.000 νέοι διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι, τουτέστιν ἐπὶ πλείονων τῶν 40 παιδῶν προσετέθη εἰς διδάσκαλος.

Διὰ τούτου δὲν ἦτο δυνατόν βεβαίως νὰ ἀναπληρωθῶσιν αἱ ἀνήκουστοι καθυστερήσεις, αἵτινες εἶναι κατ' ἐξαχὴν κληρονο-

μία τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἐν Πρωσίᾳ δηλαδὴ εἶχον διορισθῆ ἀπὸ τοῦ 1822 μέχρι τοῦ 1864, ἐπὶ αὐξήσεως τῶν μαθητῶν κατὰ 1.400.000, μόνον 14.000 διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι, τουτέστιν εἰς διδάσκαλος ἐπὶ 100 μαθητῶν, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν βοηθῶν διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν. Ἡ ἀνεπάρκεια, πενιχρότης καὶ ἔνδεια τῆς μεταδιδομένης τῇ λαῷ διδασκαλίας, ἢ ἐκ προτέρων ἐτῶν κληρονομηθεῖσα, δὲν ἦτο δυνατόν ἢ μόνον ἐν μέρει νὰ ἀπαλειφθῆ διὰ τῶν ἀξίων λόγου κατορθωμάτων τῶν τελευταίων 20 ἐτῶν. Ἄνευ τῆς δραστηρίας καὶ ἐνιαχοῦ ἐξόχου ὑποστηρίξεως τῶν σχολείων ἐν πόλεσι πρώτης καὶ μεσαίας τάξεως δὲν ἤθελεν ἔχει μεγάλην σημασίαν ἢ ὑπὸ τῆς πολιτείας χορηγηθεῖσα ἀρωγή.

Δὲν ἔχομεν σκοπὸν νὰ συγκρίνωμεν ἐνταῦθα τὰ ἐν Πρωσίᾳ σχολεῖα πρὸς τὰ σχολεῖα ἄλλων κρατῶν. Δι' ὅσων θὰ εἴπωμεν περὶ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀνάγκη μᾶλλον νὰ γίνῃ σύγκρισις ἐν εὐθέτῳ καιρῷ ταύτης πρὸς τὴν ἀνωτάτην καὶ μέσην ἐκπαίδευσιν, τὴν ἐν Πρωσίᾳ παρεχομένην, ἵνα διὰ ταύτης ἐξαρθῆ τὸ γεγονός, ὅτι ὡς πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν δὲν ἔτυχεν ἀκόμη ἐφαρμογῆς ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσότητος πάντων τῶν πολιτῶν. Ποῖα ἢ σχέσις τῶν ἐν Πρωσίᾳ ἐπιτευχθέντων ὡς πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας πρὸς τὰς ἐν ἄλλοις κράτεσι γενομένας προόδους, θὰ διαλευκανθῆ ἐν ἄλλῃ εὐκαιρίᾳ. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τονισθῆ ἰδιαίτερος τὸ γεγονός, ὅτι ἄλλα πεπολιτισμένα κράτη ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἀνεκαίνισαν τὸ ἐκπαιδευτικὸν αὐτῶν σύστημα ἐπὶ ἐντελῶς νέων βάσεων, διὰ τούτου δὲ ἐδημιούργησαν ἐντελῶς διάφορα ὄπλα διὰ τὸν «ἀνταγωνισμόν».

Ὅτι ἔχει λόγους ἢ πρωσσιακὴ πολιτεία νὰ φροντίξῃ κατ' ἐξαχὴν περὶ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, καθίσταται δῆλον, ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὴν ἔκτασιν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ λοιπὰ μορφωτικὰ καθιδρύματα. Ἐν Πρωσίᾳ ἀναλογεῖ εἰς σπουδαστῆς πρὸς 300 μαθητὰς δημοτικῶν σχολείων, καὶ εἰς μαθητῆς τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως πρὸς 30 τῶν τῆς δημοτικῆς, μία μαθήτρια τῶν ἀνωτέρων παρθεναγωγείων πρὸς 90 τῶν δημοτικῶν καὶ μία τῶν μεσαίων σχολείων πρὸς 45 τῶν κατωτέρων. Ἐὐ δημοτικὸν σχολεῖον εἶναι ὁ

¹ Ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν Pedagogische Zeitung τοῦ Βερολίνου.

ισχυρός κορμός του πολιτειακού μορφωτικού δένδρου, ἐπ' αὐτοῦ δὲ καὶ παρ' αὐτὸν ὑφύονται τὰ λοιπὰ σχολεῖα ὡς μικροὶ κλάδοι καὶ κλιῶνες. Πολιτεία παραμελοῦσα τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ παραγάγῃ ἀνθοῦσαν μέσην καὶ ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν, διότι ὁ πληθυσμὸς, ἐξ οὗ στρατολογοῦνται οἱ μαθηταὶ τῶν ἀνωτέρων σχολείων, θὰ εἶναι λίαν περιορισμένος.

Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἀποδείκνυται τὸ κατ' ἐξοχὴν σχολεῖον τῆς πολιτείας καὶ ἔνεκα τούτου, ὅτι ἀποστέλλει τὰς ἐσχάτας αὐτοῦ παραφυάδας μέχρι τῶν ἀπωτάτων χωρίων. Καὶ ὅμως δὲν ἔχει ἐκάστη πρωσικὴ κοινότης ἴδιον δημοτικὸν σχολεῖον. Ἐπὶ τῶν 1266 πόλεων, 36.000 ἀγροτικῶν κοινοτήτων καὶ 16.000 περιφερειῶν ἀποτελουμένων ἀπὸ κτημάτων μεγάλων γαιοκτημόνων, μόνον εἰς 29.600 τόπους ὑπάρχουσι σχολεῖα, οὕτως ὥστε καὶ ἂν ἀκόμη λάβῃ τις ὁμοῦ δύο τοιοῦτου εἶδους ἀγροτικὰς κοινότητας, ὅπερ δὲν εἶναι πάντοτε δυνατόν, ὑπολείπονται ἀκόμη περὶ τὰς 8.000 κοινότητες ἄνευ σχολείων. Τὸ ἐλαττωματικὸν συνίσταται κυρίως ἐν τούτῳ, ὅτι μέγας σχετικῶς ἀριθμὸς παιδῶν εἶναι ἠναγκασμένος νὰ διανύῃ μακρὰν ὁδὸν μέχρι τοῦ σχολείου. Κατὰ τὸν τελευταῖον στατιστικὸν πίνακα τοῦ 1906, ὄφειλον 210.000 παῖδες νὰ διατρέχωσιν ὁδὸν μακροτέραν τῶν 2½ χιλιομέτρων, ἐν μέρει ἔνεκα τῶν τοπικῶν αἰτίων, κατ' ἐξοχὴν δὲ εἰς τὰς ἀραιῶς κατοικημένας ἀνατολικὰς ἐπαρχίας καὶ εἰς τὸ Σλέσβιγ-Ὀλστέϊν, ἐνθα ὑπάρχει πληθὺς ἀπομονωμένων ἀγροικιῶν, συχνότερον δ' ὅμως καὶ ἔνεκα θρησκευτικῶν λόγων. Οὕτως ἐξηγεῖται, ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ τῶν ἐστερημένων θρησκευτικῆς χροιάς σχολείων (κοινῶν διὰ καθολικοὺς καὶ διαμαρτυρομένους), ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Βισβάδεν, μόνον 241 παῖδες, ἐνῶ ἐν τῇ κατὰ τὸ τρίτον μικροτέρᾳ ἀλλὰ κατὰ τὸ ἥμισυ πυκνότερον κατοικημένῃ περιοχῇ τῆς Κολωνίας, ἐνθα ὅμως ὑπάρχουσι θρησκευτικῆς χροιάς σχολεῖα, 2.098 χωρικοὶ μαθηταὶ εἶναι ἠναγκασμένοι νὰ διατρέχωσιν ὁδὸν μακροτέραν τῶν 2½ χιλιομέτρων, ἵνα μεταβῶσιν εἰς τὸ σχολεῖον.

Ἡ πρωσικὴ σχολικὴ στατιστικὴ δὲν παρέχει πολλὰς μαρτυρίας περὶ τῆς ποιότητος τῆς ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς ὀργανώσεως τῶν δημοτικῶν σχολείων. Δὲν ὑπάρχουσιν ἐπὶ πληθὺς ἀνακοινώσεις περὶ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς ποιότητος τῶν διδα-

κτηρίων, περὶ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῶν διατάξεως καὶ διαιρέσεως, περὶ τοῦ μεγέθους αὐτῶν κτλ., καὶ ἰδιωτικαὶ ἀνακοινώσεις ὡς πρὸς τὸ προκείμενον κωλύονται δι' ἐπισήμων ἀπαγορεύσεων. Τούναντίον δὲ ἀνακοινοῦται, ὅτι ἐκ τῶν 37.861 σχολείων μόνον 32,380 ἐκέκτηντο πλατεῖαν διὰ τὴν γυμναστικὴν καὶ τὰ παιγνίδια τῶν μαθητῶν, ὥστε 5.400 σχολεῖα ἐστεροῦντο τοῦ ἀπαιτήτου τούτου παραρτήματος παντὸς σχολείου. Καὶ ὁ μικρὸς ἀριθμὸς γυμναστικῶν ὑποστέγων (1.430 ἐν ταῖς πόλεσι καὶ 90 ἐν ταῖς χωρίοις) μαρτυρεῖ ἐπισήμως, ὅτι δὲν λαμβάνεται ἀκόμη ἐν τῷ πρωσικῷ δημοτικῷ σχολείῳ ἡ προσήκουσα πρόνοια περὶ τῆς θεραπείας τοῦ σώματος, καὶ ἡ φειδῶ τῆς ὑγιεινῆς τῶν παιδῶν ἀποδείκνυται ὅχι ἐκανοποιητικὴ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι δι' 1.16.000 τάξεις σχολείων δὲν ὑπῆρχον πλείονες τῶν 100.000 αἰθουσῶν. Ἡ ὑγειονομικὴ ἀστυνομία καὶ ἡ στρατιωτικὴ διοίκησις θὰ εἶχον ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐπαρκεῖς ἀφορμὰς νὰ ὑποβοηθήσωσιν ἐν τῷ σημεῖν τούτῳ τὰς ἐκπαιδευτικὰς ἀρχάς.

Ἡ ὀργάνωσις τοῦ πρωσικοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἐξεταζομένη ὡς ἔχει ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ἐν ταῖς χωρίοις, εἰς τὰ ἀνατολικά καὶ δυτικά μέρη, εἰς τοὺς τόπους, ὧν οἱ κάτοικοι ἀνήκουσιν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ θρησκευματι καὶ εἰς ἐκείνους, οἵτινες κατοικοῦνται ὑπὸ ἀνθρώπων διάφορα πρεσβευόντων θρησκευματα, παρέχει πολλὴν ποικιλίαν. Κατὰ τὸ 1906 ἠρίθμουν τὰ πρωσικὰ δημοτικὰ σχολεῖα 20.000 τάξεις ἀρρένων, 20.000 θηλέων καὶ 75.000 μικτὰς, 1.100.000 παῖδες καὶ 1.100.000 κοράσια ἐχωρίζοντο, 4.000.000 παῖδες καὶ κοράσια ἐτύγγανον κοινῆς διδασκαλίας. Ὡστε ἡ ἀπαιτούμενη συνδιδασκαλία διὰ τὰ σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως εὕρισκεται ἐφηρμοσμένη ἐν εὐρείᾳ ἐκτάσει καὶ ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ, ἐννοεῖται δὲ ὅτι μόνον ἐν ταῖς χωρίοις συμβαίνει τοῦτο, ἐνθα ἡ ἀναλογία τῶν χωριστὰ διδασκομένων ἀρρένων καὶ θηλέων πρὸς τοὺς συνδιδασκομένους εἶναι 1 πρὸς 7, τουτέστι διδάσκονται χωριστὰ 550.000, ἐνῶ τὸ μέγιστον μέρος τουτέστι 3.300.000 συνδιδάσκονται. Ἐν ταῖς πόλεσιν ἀπέναντι 11.600 μικτῶν τάξεων, ὑπῆρχον 15.500 τάξεις ἀρρένων καὶ 15.500 θηλέων. Ὡς πρὸς τὸν χωρισμὸν ἢ τὴν ἔνωσιν τῶν γενῶν ἔχει μεγάλην σημασίαν τὸ θρησκευμα. Ὁ καθολικισμὸς προτιμᾷ τὸν χωρισμὸν, τούναντίον δὲ ὁ προτε-

σταντισμός τὴν ἔνωσιν. Ἐξαίρεσιν ἀποτελοῦσιν αἱ ἐν Σιλέσβιγ-
 'Ολσταίν πόλεις, ἐν αἷς ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων ἔχει ἐφαρμο-
 σθῆ χωρισμός τῶν γενῶν. Ἡ διάφορος θέσις τῶν δύο θρησκευ-
 μάτων ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ἐκδηλοῦται κατ' ἐξοχὴν ἐν ταῖς
 παραρρηνοῖς πόλεσι καὶ ταῖς τῆς Βεστφαλίας. Πόλεις ὡς αἱ
 Barmen καὶ Lennep ἔχουσι μόνον μικτὰ σχολεῖα, ἐν Gelsen-
 kirchen, Hagen τῆς Βεστφαλίας, Duisburg, Krefeld, Mül-
 heim παρὰ τὸν Ῥήνον, Remscheid ἀποτελοῦσι ταῦτα τὸ μετ-
 ζον μέρος, ἐνῶ ἐν Ἀάχην, Κολωνίᾳ, Μύνστερ ὑπερτεροῦσι κατὰ
 πολὺ τὰ κεχωρισμένα σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων. Ἐν τῇ
 περιφερείᾳ Μύνστερ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς χωρίοις τὰ πλεῖστα
 σχολεῖα εἶναι κεχωρισμένα κατὰ τὰ γένη.

Ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ προγράμματος ὀργάνωσις τοῦ σχολείου
 παρέχει ἡμῖν ἐκτὸς τῶν πλήρη ἔχόντων ἐξέλιξιν ἑπτατάξιων
 καὶ ὀκτωτάξιων σχολείων καὶ πληθὺν ἄλλων συστημάτων μονο-
 τάξιων καὶ ὀλιγοτάξιων σχολῶν. Ἐν τούτοις ὁ ἄλλοτε ποτε
 κανονικὸς τύπος τοῦ σχολείου κατὰ τὰς κανονιστικὰς διατάξεις
 (Regulative), τὸ μονοτάξιον τουτέστι σχολεῖον (ἀκόμη ἐν ἔτει
 1878 τὰ δύο τρίτα ὄλων τῶν σχολείων ἦσαν μονοτάξια), εὐρί-
 σκεται εἰς ἰσχυρὰν κατάπτωσιν. Ἐν ἔτει 1886 εἰς τὰ 17.744
 μονοτάξια σχολεῖα ἐφοίτων ἀκόμη 1.146.701 παῖδες, ἐνῶ τῇ
 1906 εἰς τὰ 13.536 σχολεῖα τοῦ εἴδους τούτου ἐφοίτων 683.000.
 Τὰ κατὰ τὴν μορφήν ἐν τῷ μέσῳ κείμενα σχολεῖα μένουσιν
 ἀμετάβλητα. Ἡ ὄλη ἐπίδοσις παρατηρεῖται ἐν τοῖς ἑπτατάξιοις
 καὶ ὀκτωτάξιοις σχολείοις, ἅτινα ἀπὸ τοῦ 1886 μέχρι τοῦ 1906
 ὑψώθησαν οὕτως ὥστε, ἐνῶ τὸ 1886 περιεῖχον 3.315 τάξεις
 μετὰ 215.225 μαθητῶν, τὸ 1906 εἶχεν 32.994 τάξεις μετὰ
 1.803.375 μαθητῶν. Καὶ ἐν τοῖς χωρίοις, ἴδια δὲ ἐν ταῖς δυτι-
 καῖς ἐπαρχίαις, ἐκέρδισε σημαντικὸν ἔδαφος τὸ ἑπτατάξιον καὶ
 ὀκτωτάξιον σχολεῖον (5.366 τάξεις μετὰ 352.247 μαθητῶν). Τὸ
 πρωσικὸν δημοτικὸν σχολεῖον τείνει νὰ λάβῃ τὴν μορφήν
 ταύτην. Πλέον τοῦ τρίτου πάντων τῶν παιδῶν καὶ τὰ $\frac{2}{5}$ τοῦ
 συνόλου τῶν διδασκάλων ἀνήκουσιν εἰς σχολεῖα περιέχοντα 8
 ἢ καὶ πλείονας τούτων διδασκάλους. Εἰς τὰ μέσην θέσιν κατέ-
 χοντα δημοτικὰ σχολεῖα, μὲ 4 ἕως 7 διδασκάλους, ἀντιστοιχοῦσι
 μόνον 17.298 διδάσκαλοι καὶ 1.104.556 μαθηταί, εἰς τὰ κατώ-

τερα δέ, μὲ 1 ἕως 3 διδασκάλους, ἀντιστοιχοῦσιν ἀκόμη 44.553
 διδάσκαλοι καὶ 2.860.308 μαθηταί. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι,
 ὅτι τὸ ἡμιημερήσιον σχολεῖον, ὅπερ κατὰ τὴν διάταξιν καὶ τὰ
 ἀποτελέσματα, ἃ παράγει, θεωρητέον ὡς ἡμισυ σχολεῖον, δὲν
 ἔπαθε περιορισμὸν τινα κατὰ τὰ τελευταῖα 20 ἔτη. Μόνον μικρά
 τις βελτίωσις ἐπῆλθε διὰ τούτου, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν ἡμιημε-
 ρησίοις σχολείοις διδασκάλων ηὐξήθη κατὰ 2.000 (ἀπὸ 5.322
 εἰς 7.305), ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα φοιτῶντων
 παιδῶν ηὐξήθη μόνον κατὰ 40.000 (ἀπὸ 563.164 εἰς 602.174).
 Κατ' ἐξοχὴν ἰσχυρῶς ἐκπροσωπεῖται τὸ ἡμιημερήσιον σχολεῖον
 ἐν ταῖς περιφερείαις Lignitz καὶ Posen, σχετικῶς δὲ ὀλίγον
 ἐν ταῖς δυτικαῖς ἐπαρχίαις. Αἱ περιφέρειαι Düsseldorf καὶ
 Aachen ἔχουσι μόνον 6 ἕως 10 ἡμιημερήσια σχολεῖα, τούναν-
 τίον δὲ ἡ Σιλεσία 1910 περιέχοντα 3.823 τάξεις, τὸ Posen
 1006 μὲ 2026 τάξεις καὶ τὸ Βρανδεμβούργον (περιφέρεια
 Φραγκφούρτης) 970 μὲ 1940 τάξεις.

Ἰδιαιτέρου διαφέροντος εἶναι ἡ ἐξέτασις τῆς ἐν Πρωσίᾳ
 δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν σχέσει πρὸς τὸ θρησκεῖμα. Καὶ ἡ
 στατιστικὴ πολλὰ διδάσκει ἡμᾶς ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο,
 εὐνόητον δ' ὅμως εἶναι, ὅτι ἡ στατιστικὴ παύει νὰ φωτίζῃ ἡμᾶς,
 ἐκεῖ ἐνθα θὰ ἠναγκάζετο νὰ φέρῃ εἰς φῶς τὰ σκιερὰ σημεῖα καὶ
 τὰς ἀτοπίας τὰς προκυπτούσας ἐκ τοῦ θρησκευτικοῦ χωρισμοῦ.
 Οὕτω λ. χ. ἐλλεῖπει ὀνομασία τῶν τόπων, ἐν οἷς λειτουργοῦσι
 μικροσκοπικὰ σχολεῖα τοῦ ἐνὸς θρησκευάματος παραλλήλως πρὸς
 τὰ φθάσαντα εἰς τελείαν ἐξέλιξιν σχολεῖα τοῦ ἑτέρου θρησκευ-
 ματος. Εἰς τὴν προσπάθειάν μου νὰ φέρω εἰς φῶς τὰς σχέσεις
 ταύτας ἀπῆντησεν ἡ πρωσικὴ ἐκπαιδευτικὴ ἀρχὴ ἐν ἔτει 1904
 δι' ἀπαγορεύσεως τοιούτων ἰδιωτικῶν πράξεων.

Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ὁ καθολικὸς πληθυσμὸς πολὺ περισσότε-
 ρον αὐξάνεται ἢ ὁ προτεσταντικὸς. Ἀπὸ τοῦ 1900 μέχρι τοῦ
 1905 συνεποσοῦτο ἡ προτεσταντικὴ αὐξήσις εἰς $1\frac{1}{2}$ ἑκατομ-
 μύριον, ἡ δὲ καθολικὴ εἰς $1\frac{1}{4}$ ἑκατομμύριον. Σχετικῶς πρὸς τὴν
 ἀναλογίαν τῶν θρησκευμάτων ἐν ἔτει 1900 (63,29 ἐπὶ τοῖς %
 καὶ 35,14 ἐπὶ τοῖς %) ἔπρεπε νὰ περιμένῃ τις αὐξήσιν τοῦ καθο-
 λικοῦ πληθυσμοῦ ὀλιγωτέραν τῶν 900,000. Ἀκόμη ἰσχυροτέρα
 εἶναι ἡ διαφορὰ ἢ παρατηρουμένη ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ. Ἡ

αύξεις ανήρχετο ως πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους ἀπὸ τοῦ 1901 μέχρι τοῦ 1906 εἰς 217.000 παῖδας (6 τοῖς %), ὡς πρὸς δὲ τοὺς καθολικοὺς εἰς 273.000 (13 τοῖς %). Ὁ καθολικὸς πληθυσμὸς προκόπτει ἀπὸ τινος καὶ ἐν ταῖς πόλεσι περισσότερον τοῦ εὐαγγελικοῦ. Κατ' ἐξοχὴν δὲ ἰσχυρὰ εἶναι ἡ μεταβολὴ ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἐπαρχίαις. Ἐν τῇ δυτικῇ Πρωσίᾳ, ἐνθα κατὰ τὸ 1861 ἠριθμοῦντο 11.000 διαμαρτυρόμενοι μαθηταὶ περισσότεροι τῶν καθολικῶν, ἠυξήθησαν οἱ διαμαρτυρόμενοι μαθηταὶ δημοτικῶν σχολείων ἀπὸ τοῦ 1886 μέχρι τοῦ 1906 κατὰ 11.000, οἱ δὲ καθολικοὶ κατὰ 41.000. Ἐν Posen ἠυξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν διαμαρτυρομένων μαθητῶν δημοτικῶν σχολείων κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα κατὰ 7.000, τῶν δὲ καθολικῶν κατὰ 62.000· ἐν Σιλεσίᾳ τῶν μὲν πρώτων κατὰ 33.000, τῶν δὲ δευτέρων κατὰ 142.000. Ἐν Σιλεσίᾳ ἐτήροϋντο ἀμφότερα τὰ θρησκευόμενα κατὰ τὸ 1861 ἀκόμη ἐν ἰσορροπίᾳ (254.000 διαμαρτυρόμενοι μαθηταὶ δημοτικῶν σχολείων, 261.000 καθολικοὶ). Σήμερον ἡ ἀναλογία εἶναι ὡς 2:3 (358.000 διαμαρτυρόμενοι μαθηταὶ δημοτικῶν σχολείων, 528.000 καθολικοὶ). Τοῦναντίον δὲ ἐν Βεστφαλίᾳ καὶ ταῖς παρὰ τὸν Ῥήνον χώραις, ταῖς δυσι δυτικαῖς ἐπαρχίαις, ταῖς ἐχούσαις μικτὸν πληθυσμὸν ὡς πρὸς τὸ θρησκευόμενον δὲν παρατηρεῖται ἀξία λόγου δυσαναλογία.

Ἐπιθίσται ἐν Πρωσίᾳ, εἰς τὸ μέγιστον μέρος τῶν δημοτικῶν σχολείων νὰ διδῆται θρησκευτικὴ χροιά, εἰ καὶ ὁ μέχρι σήμερον ἰσχύων πρωσσικὸς κῶδιξ (das allgemeine Landrecht) οὐδεμίαν λαβὴν πρὸς τοῦτο παρέσχε, καὶ ὁ σχολικὸς δὲ νόμος μόνον τῶν διδασκάλων θρησκευτικὸν χρωματισμὸν ἀναγνωρίζει. 25.500 σχολεῖα χαρακτηρίζονται ὡς προτεσταντικά, 11.100 ὡς καθολικά, 240 ὡς λουδαϊκά καὶ 900 ὡς ἐστερημένα θρησκευτικῆς χροιάς. Ἐν σχέσει πρὸς τὸν πληθυσμὸν ἔπρεπεν ὁ ἀριθμὸς τῶν καθολικῶν σχολείων νὰ ἀνέρχεται εἰς 15.000. Ἄλλ' ὁ καθολικὸς πληθυσμὸς συγκεντροῦται ἐν τοῖς πυκνότερον κατοικημένοις τμήμασι τῆς χώρας, ἐν ταῖς παρὰ τὸν Ῥήνον χώραις, ἐν Βεστφαλίᾳ καὶ ἐν Ἄνω Σιλεσίᾳ, ἐνθ' αὐτὰ ἀραιῶς κατοικημένα ἀγροτικὰ τμήματα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κράτους εἶναι καθαρῶς προτεσταντικά. Ἐνεκα τούτου ὑπάρχει ἐνταῦθα μέγας ἀριθμὸς μικρῶν σχολείων. Ἄλλ' ἡ περὶ τὴν ὑπαρξίν διδασκάλων φρον-

τις ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὡς πρὸς τὰ καθολικὰ σχολεῖα ἤττον εὐνοϊκῆ, ὅπερ ἐπίσης εἶναι κληρονομία προτέρων χρόνων. Ἀπέναντι τῶν 62.000 διαμαρτυρομένων διδασκάλων, ὑπάρχουσι μόνον 33.000 καθολικοὶ καὶ οὐχὶ 37.000, ὡς ἀπαιτεῖ ἡ ἀριθμητικὴ ἀναλογία τῶν μαθητῶν. Τὸ ἐστερημένον θρησκευτικῆς χροιάς σχολεῖον, ὅπερ πολλάκις ἀποτελεῖ ἀπλοῦν τύπον, — ἐν Βερολίνῳ λ. χ. θεωρεῖται σχολεῖόν τι ὡς μὴ θρησκευτικόν, ὅταν ἐν τῷ αὐτῷ οἰκῆματι ὑπάρχωσι τάξεις διαμαρτυρομένων καὶ τάξεις καθολικῶν ὑπὸ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν, — ἔχει ἐν συνόλῳ μόνον 333.000 μαθητάς, ἐπομένως τὸ 20ὸν περίπου μέρος τοῦ ὅλου. Ἡ αὐξήσις τῶν μαθητῶν τούτων ἀνήλθε κατὰ τὰ τελευταῖα 20 ἔτη εἰς 100.000 καὶ πλέον. Ἐξαιρέσει τῶν νομῶν τῆς δυτικῆς Πρωσίας καὶ τοῦ Posen, τῆς πόλεως τοῦ Βερολίνου καὶ τοῦ νομοῦ Wiesbaden δὲν ὑπάρχουσιν ἄλλοῦ τοιαῦτα σχολεῖα ἐν ἀξίᾳ πῶς λόγου ἀριθμῶ. Ἐν τρισὶ νομοῖς: Schleswig-Hölstein, Sachsen καὶ Hannover καὶ ἐν ἑξ ἐπαρχίαις: Stettin, Stralsund, Liegnitz, Münster, Minden, Κολωνία, Aachen καὶ Sigmaringen οἱ ἐπίσημοι πίνακες δὲν ἀναφέρουσι σχολεῖα ἐστερημένα θρησκευτικῆς χροιάς. Ἀναμφιλέκτως ὁμῶς ἐπιδέχεται ἀντίρρησιν τινα ἡ τοιαύτη ἀρίθμησις, διότι ἐν τῷ πίνακι, τῷ ἀναφερομένῳ εἰς τὴν καταβαλλομένην πρόνοιαν ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος, ἀντὶ τῶν ἀλλαχοῦ ἀναφερομένων 900 σχολείων τοῦ ἀνωτέρου εἴδους μνημονεύονται 1610 τοιαῦτα. Ὅτι ἡ πρωσσικὴ ἐκπαιδευτικὴ ἀρχὴ ἀπὸ μιᾶς γενεᾶς δὲν ἱδρυσεν σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, φέροντα θρησκευτικὸν χρωματισμὸν, καταδεικνύει σαφέστατα τὸν διχασμὸν τὸν ὑφιστάμενον ἐν τῇ πολιτικῇ τοῦ κράτους τῇ ἀναφερομένῃ εἰς τὴν μόρφωσιν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν μέσην καὶ τὴν κατωτάτην ἐκπαιδεύσιν.

Ἔπεται τὸ τέλος .

Μετάφρασις Ν. Ε.

Ο Φ Ο Β Ο Σ

ΠΟΛΕΜΙΚΟΝ ΔΙΗΓΗΜΑ

Τὴν ἑσπέραν τῆς Τετάρτης Σεπτεμβρίου περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἐξῆλθα ἔφιππος ἀπὸ τῆς νοτίου πύλης τῆς πόλεως Λιάο - Γιάγκ.

Ἐπρόκειτο νὰ διατρέξω ἀπόστασιν μεγαλειτέραν τῶν πέντε μιλίων διὰ νὰ φθάσω εἰς τὸ χωρίον Σου - σάμ - πό, ὅπου διεμένομεν οἱ ἀνταποκριταὶ οἱ παρακολουθοῦντες τὴν στρατιάν τοῦ Ὁκου, ἤθελα δὲ νὰ φθάσω εἰς τὴν σκηπὴν μου πρὶν ἐξαφανισθῆ καὶ ἡ τελευταία τῆς ἡμέρας λάμψις. Εἶχα μεταδῆ εἰς Λιάο - Γιάγκ παρὰ τὴν βῆτην διαταγὴν τοῦ ἐπιτελείου καὶ δὲν ἐπεθύμουν νὰ συναντηθῶ ἐν ὥρᾳ νυκτὸς μὲ καμμίαν περιπολίαν ἢ μὲ κανένα σκοπὸν καὶ νὰ εὔρεθῶ ἀπέναντί του εἰς τὸ πολὺ δυσάρεστον δῖλημμα ἢ νὰ εἶπω τὸ σύνθημα, τὸ ὁποῖον ἠγνόουν, ἢ νὰ δεχθῶ μίαν σφαίραν εἰς τὸ σῶμα.

Ἐὰν ἠδυνάμην νὰ βαδίσω καλπάζων, θὰ ἔφθανα εἰς Σου - σάμ - πό εἰς εἴκοσι λεπτὰ τῆς ὥρας. Ἀλλὰ τὸ κάλπασμα ἦτο ἀδύνατον· ἔπρεπε νὰ προχωρῶ βᾶδην διὰ τὸν σπουδαιότατον λόγον ὅτι εἰς τὸ δισάκκιον τοῦ ἔφιππίου μου περιείχετο τὸ πολύτιμον φορτίον πενήντα αὐγῶν νωπῶν!

Πενήντα αὐγὰ εἶναι θησαυρὸς ἀνεκτίμητος δι' ἓνα στρατιωτικὸν ἀνταποκριτὴν ἐν ὥρᾳ πολέμου· δι' ἄνθρωπον, ὅστις ἀπὸ τριῶν ἡμερῶν δὲν τρέφεται μὲ ἄλλο τι παρὰ μὲ κρομμύδια καὶ μὲ σοκολάταν, τὰ πενήντα αὐγὰ εἶναι ἡ εὐδαιμονία, εἶναι ἡ ζωὴ. Νὰ εὔρεθῶν δὲ τόσα αὐγὰ κατόπιν μάχης εἶναι τύχη θαυμαστή. Ἐθώπευα κάθε τὸσον τὰ πάνινα δισάκκια μὲ στοργὴν, ἀνησυχῶν μήπως αἰσθανθῶ ἐπικίνδυνόν τινα ὑγρασίαν· βεβαιούμενος δὲ περὶ τοῦ ἀνεπάφου τῆς προμηθείας μου, ἐσυλλογίζομην μετὰ χαρᾶς τὰς μερίδας τῶν βραστῶν αὐγῶν, μὲ τὰς ὁποίας θὰ ἐφωδιαζόμην, καὶ χάρις εἰς τὰς ὁποίας θὰ ἠδυνάμην νὰ πορευθῶ εἰς Γιν - Κάου διὰ τῆς ἐρημωθείσης ἐκ τοῦ

πολέμου χώρας. Εἶχα ἀποφασίσῃ νὰ ἐγκαταλείψω τὸ στρατευμα, εἶχα δὲ μεταδῆ εἰς Λιάο - Γιάγκ ἀκριβῶς ὅπως προμηθευθῶ τρόφιμα διὰ τὴν ὁδοιπορίαν.

Τὴν ἀπόφασιν περὶ τῆς ἀναχωρήσεώς μου εἶχα λάβῃ αἰφνιδίως. Τὸ πρῶτον εἶχα ἀναρριχηθῆ ἐπὶ τινῶν ὑψηλῶν καὶ ἀποκρήμνων βράχων πρὸς νότον τοῦ Λιάο - Γιάγκ, εἰς μερικὰ ὄχυράματα κατεσκευασμένα· λοξῶς εἰς τὰ ὑψώματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα οἱ Ρῶσοι εἶχον λυσοδῶς ὑπερασπίσῃ πρὸ τριῶν ἡμερῶν. Τὸ μέρας αὐτὸ εἶχα ἐκλέξῃ τρόπον τινὰ ὡς στρατηγεῖόν μου κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς ἐπιθέσεως, ὅτε ἡ μάχη εἶχε φθάσῃ μέχρι τῶν τειχῶν τοῦ Λιάο - Γιάγκ μὲ τὴν ὀρμὴν κύματος θυελλώδους, ἀφοῦ διῆλθε δι' ὀρέων καὶ κοιλάδων ἐπὶ ἡμέρας ἐννέα μετὰ συνεχοῦς μανίας. Ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐκεῖνου ἔβλεπα τὰ δύο πεδία τῆς μάχης, τὸ παλαιὸν πρὸς τὸ Χαί - Τσέγκ, ἤδη πλήρες τύμβων καὶ γαλήνιον, καὶ τὸ νέον. Ἀπ' ἐκεῖ παρηκολούθησα τὸν ἀγῶνα ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κρότου τῶν τηλεβόλων, καὶ εἶδα τὴν αἱματηρὰν πρόοδον τοῦ Ἰαπωνικοῦ πεζικοῦ, τὰς ἐφόδους του κατὰ τῶν ρωσικῶν ὄχυρωμάτων, περικαλυπτομένων ὑπὸ διαφαναῦς καπνοῦ καὶ ἀπαστραπτόντων ἐκάστοτε ἐκ τῶν ἐκπυρσοκροτήσεων, καὶ παρευρέθην εἰς τὴν πυρπόλησιν τοῦ σταθμοῦ καὶ τοῦ ρωσικοῦ στρατηγεῖου τοῦ Λιάο - Γιάγκ, ὁπόθεν τρομακτικαὶ ἀνεδίδοντο φλόγες καὶ μαύραι νεφέλαι ὑπὲρ τὴν πόλιν.

Ὅτε ἔφθασα εἰς τὴν σκοπιάν μου, ἡ μάχη εἶχεν ἤδη λήξῃ ἀπὸ τινῶν ὤρων. Ἀπὸ τῆς πεδιάδος ἀνυψοῦτο πυκνὴ ὀμίχλη, κυμαινομένη ἐλαφρῶς παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν λόφων, στρωνομένη δὲ κατωτέρω λευκὴ καὶ λεία ὡς παραπέτασμα, ἀπέραντον παραπέτασμα ἐκτεινόμενον ἐπὶ τῆς γῆς ἐκείνης τῆς πενήθιμου καὶ ἐσπαραγμένης. Τὰ πρῶτα Ἰαπωνικὰ στρατεύματα εἶχον ἤδη ὑπερβῆ τὰς παλαιὰς πύλας τῆς πόλεως. Ὅσον δὲ καὶ ἂν ἔτεινα τὸ αὖς, δὲν ἤκουον οὔτε ἓνα πυροβολισμόν, οὔτε τὸν ἤχον φωνῆς, οὔτε τὸν κρότον ὀχήματος. Κάτωθέν μου, ἐντὸς τῆς ὀμιχλώδους θαλάσσης, ἐπεκράτει ἀπόλυτος, ἱερὰ οὔτως εἰπεῖν σιγῇ, ὡσανεὶ ἡ παράδοξος ἐκείνη ἔκτασις τῶν νεφῶν, ὁμοίᾳ πρὸς θυελλώδη οὐρανὸν καταπεσόντα εἰς τὴν γῆν, εἶχε καταπνίξῃ πάντα θόρυβον καὶ θάψῃ πᾶσαν ζωὴν. Μετὰ τὸν

τρομακτικὸν πάταγον τῆς μάχης, ἢ ἡρεμία φαίνεται πολὺ μεγάλη καὶ βαθεῖα· ἔχει κατὰ τὸ στυγνὸν καὶ τὸ πένθιμον· φέρει ἐν αὐτῇ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀπειροῦ καταπτώσεως καὶ τῆς καταπλήξεως.

Ἐδοκίμασα τότε τὴν αἰσθησὶν ὅτι εὐρισκόμην μόνος ἐντὸς κόσμου νεκροῦ. Μοι ἐφαίνετο, ὅπως ἰστάμην ἀνερριχημένος εἰς τοὺς ὑψηλοὺς ἐκείνους βράχους, ὅτι ἤμην ναυαγὸς διαφυγῶν φοβερὰν καταστροφὴν. Ἡσθάνομην σχεδὸν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἢ βαρεῖα σιγή, ἢ τις ἐφαίνετο πηγάζουσα καὶ διαχεομένη ἀπὸ τῆς πεδιάδος ὁμοῦ μὲ τὴν ὀμίχλην, ἦτο ἱκανὴ νὰ μὲ συλλάβῃ καὶ νὰ μὲ δεσμεύσῃ διὰ παντός, νὰ μὲ ἐξαφανίσῃ, ὅπως ἀγνωστά τινα θύματα, ἅτινα πολλάκις εἶχα συναντήσῃ διατρέχων παραμέρους ἀτραπούς, χωμένα καὶ νεκρὰ μέσα εἰς τὰ ὑψηλὰ χόρτα τοῦ πεδίου τῆς μάχης.

Μὲ κατέλαβε τότε αἰφνιδίως καὶ σφοδρὰ ἐπιθυμία νὰ εὐρεθῶ μακρὰν, μεταξὺ τῆς φιλέργου δράσεως εἰρηνικῶν πληθυσμῶν, νὰ ἐπανίδω πόλεις ἡσυχούς καὶ ἀγροὺς καλλιεργημένους, ν' ἀκούσω καὶ αὐθις φωνὰς παιδίων καὶ ἄσματα γυναικῶν, κρότους παιδρῶν, οὓς ὁ πόλεμος ἀποδιώκει. Ἐσυλλογίσθην μετὰ φθόνου συναδέλφους τινάς, ἀπελθόντας ἤδη ἀπὸ τοῦ τόπου ἐκείνου τῆς σφαγῆς καὶ διευθυνομένους εἰς Ἰέν-Ἰσίν. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισα κ' ἐγὼ αἰφνιδίως νὰ ἐγκαταλείψω τὸν πόλεμον καὶ νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὸν κόσμον. Ἄλλως τε, ἂν ἤθελα νὰ πέμψω εἰς τὴν ἐφημερίδα μου εἰδήσεις περὶ τῆς μάχης, ἔπρεπε νὰ μεταβῶ εἰς τὸ κινεζικὸν ἔδαφος, διότι ἡ στρατιωτικὴ λογοκρισία μᾶς ἐδέσμευεν.

Οὔτε στιγμὴν ἀνέμεινα ἐπὶ πλέον· κατήλθον ἐν τάχει ἀπὸ τῶν ἀπορρώγων βράχων, ἐπὶ τινος σημείου τῶν ὁποίων ἐξετείνοντο κηλίδες αἵματος, αἵτινες ἐκ τῆς δρόσου ἐφαίνοντο ἀκόμῃ ὑγραί, καὶ ἔφθασα εἰς τὸ μέρος, ὅπου μὲ ἀνέμενεν ὁ ἵππος μου βόσκων παρὰ τοὺς πρόποδας, ἐπέβην αὐτοῦ καὶ διηυθύνθην πρὸς τὴν ἡττημένην πόλιν.

Ἡ ὀμίχλη ταχέως διελύθη, ἢ μεγάλη δὲ καὶ περίφημος παγὸδα τοῦ Λιάο-Γιάγκ, γιγαντιαία καὶ καθαρὰ ὡς ἰστίον ἐν τῇ θαλάσῃ, ἐνεφανίσθη μακρὰν εἰς τὴν πεδιάδα, εἰς τὴν μεγάλην καὶ φωτεινὴν πεδιάδα τὴν κατεσπαρμένην ἐκ πτωμάτων,

ἐκ θνησιμαίων ζώων, ἐκ κιλλιβάντων συντετριμμένων καὶ ἐξ ἡμισείας τεθαμμένων εἰς τὴν λάσπην τὴν καταπατηθεῖσαν καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν ὑπὸ τῆς ἀπειροπληθοῦς ἀνθρωπίνης ἀγέλης τῆς διελθοῦσης ἐπ' αὐτῆς μὲ τὴν ὄρμην τυφῶνος, τὴν ἠύλακωμένην ἐκ τῶν τροχῶν τῶν τηλεβόλων, ὡσεὶ ὑπὸ γιγαντιαίων τραυμάτων, τὴν διακεκομμένην ὑπὸ χαρακωμάτων καὶ τάφρων, τὴν ραβδουμένην ὑπὸ γραμμῶν ὀχυρωμάτων, τὴν τετρημένην ἐκ τῶν ἐκρήξεων καὶ ἀνεσκαμμένην καὶ ἡρημωμένην καὶ σιωπηλὴν.

Ἐν τῷ πεδίῳ ἐκάλυπτον ἤδη αἱ πρῶται σκιαὶ τῆς ἑσπέρας, ὅτε ἀφήσας ὀπισθὲν μου τὰ παλαιὰ ὀδοντωτὰ τεῖχη τῆς πόλεως, ἤρχισα νὰ διατρέχω τὴν πεδιάδα, ἀναζητῶν τὴν ἀτραπὸν δι' ἧς εἶχα βαδίσει τὸ πρῶτ.

Ἐπὶ τὴν πυριφλεγῆ λάμψιν τῆς δύσεως διεγράφοντο μακρὰν εὐκρινῶς οἱ φαλακροὶ λόφοι οἱ δεσπόζοντες τοῦ χωρίου Σού-σάν-πό. Μοῦ ἦτο γνωστὸν τὸ ἀπόκρημνον καὶ φανταστικὸν αὐτῶν σχῆμα. Κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς τριακοστῆς καὶ τριακοστῆς πρώτης Αὐγούστου τὰ ὑψώματα ταῦτα κατεῖχοντο ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ κατὰ τὴν μάχην προσέλαβον τρομερὰν ἐχθρικήν ὑπόστασιν. Ἐώρα δὲ μοι ἐδείκνυον τὴν ὁδὸν τῆς ἐπανόδου. Ἐν τῷ στρατόπεδόν μας ἔκειτο ἀκριβῶς παρὰ τοὺς πρόποδας των. Ἐώρα εἶχον καταστῆ φιλικά.

Παρετήρουν μὲ ἀόριστόν τι αἰσθημα ἀνησυχίας τὴν βραδείαν ἐλάττωσιν τοῦ φωτὸς ὑψηλὰ εἰς τὰς κορυφὰς των καὶ τὴν προϊούσαν αὐξησὶν τῆς σκοτίας εἰς τὴν πεδιάδα. Ἡ νύξ ἐφαίνετο προερχομένη ἐκ τῶν κάτωθεν, προκύπτουσα ἐκ τῶν κοιλάδων καὶ ἐξαπλοῦται καὶ σκεπάζει τὰ πάντα ὡς πλήμυρα σκότους.

Ἡ νύξ εἶναι θλιβερά εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Μετενόουν διότι εἶχα δαπανήσῃ τόσην ὥραν εἰς Λιάο-Γιάγκ, ὅτι κατηνάλωσα ὀδυνηρὸν τὴν ἡμέραν περιεργαζόμενος τοὺς στρατιώτας, οἵτινες ἐπέστρεφον ἀπὸ τῆς καταδιώξεως τοῦ ἐχθροῦ καταξοχισμένοι καὶ κατάκοποι συνοδεύοντες αἰχμαλώτους, θελήσας νὰ ἐπισκεφθῶ τὸ πυρποληθὲν ρωσικὸν στρατηγεῖον, τοῦ ὁποίου ὁ ἀναθρόσκων καπνὸς ἐγέμιζε τὰς ὁδοὺς τὰς πλήρεις συντριμ-

μάτων, ἐπιχειρήσας νὰ διατρέξω τὰς γραμμὰς τῶν ὀχυρωμάτων, ὅπου τόσα πτώματα ἐκτάδην κείμενα μὲ τὰς ἀγκάλας ἀνοικτὰς ἐφαίνοντο ριφθέντα ἀνωθεν, ἐκσφενδονισθέντα οἶονεὶ ὑπὸ χειρὸς τιτᾶνος καὶ καταπεσόντα χύδην. Εἶχα μείνη ἐμβρόντητος ἐνώπιον τοῦ ἀπαισίου μεγαλείου τοῦ θεάματος. Πόλις ἀλωθείσα, πλήρης αἵματος καὶ ἐρειπίων καὶ ὅταν ἀκόμη εἶνε διακεκοσμημένη ἑορτασίμως καὶ σημαυστόλιστος, οἶα ἡ Λιάο-Γιάγκ, προξενεῖ ἐντύπωσιν ἐρημώσεως καὶ φρίκης. Οἱ κάτοικοι δὲν τολμοῦν νὰ ὀμιλήσουν. Σὲ προσβλέπουν κατάπληκτοι, ζαλισμένοι καὶ νομίζεις ὅτι διακρίνεις ἐναγώνιον ἱκεσίαν εἰς πᾶν πρόσωπον.

Διελογιζόμενην πάντα ταῦτα ἀφίνων τὸν ἵππον μου νὰ προχωρῇ βᾶδην, κύπτων ἐπὶ τοῦ ἐφιππίου σύνου, κεκμηκῶς.

Τὸ λυκόφως ἐπέχεεν ἐπὶ τῶν ρηχῶν ὑδάτων τῆς τάφρου γαλήνιον ἀντανάκλασιν, ἥτις ἔκαμνε νὰ φαίνωνται σκοτεινότεραι αἱ ὄχθαι καὶ πενθιμώτερα τὰ ὑψηλὰ τείχη τῆς πόλεως, τὰ μελανὰ καὶ λεῖα καὶ γιγάντεια καὶ ἐπιδλητικὰ ὡς τείχη ἀπεράντου κοιμητηρίου. Ἐπεθύμουν νὰ συναντήσω ἐφοδιοπομπίαν τινὰ ἢ συνοδίαν αἰχμαλώτων, νὰ συνενωθῶ μὲ ἀπόσπασμά τι, ν' ἀκούσω φωνάς, βήματα, νὰ αἰσθανθῶ ζωὴν ὀλόγυρά μου. Ἄλλ' ἡ ὁδὸς ἦτο ἔρημος.

Ἠκροώμην τὸν κρότον τῶν βημάτων τοῦ ἵππου μου καὶ τὸν ρυθμικὸν τριγμὸν τοῦ ἐφιππίου καὶ μοῦ ἐφαίνοντο φωναὶ φιλικαί. Εἰς σημεῖόν τι δύο μαῦρα ἀντικείμενα μαῦρα ὅμοια μὲ ἄσκους ἐφάνησαν ἐπιπλέοντα ἐπὶ τῆς φωτεινῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος. Ἐνεθυμήθην ὅτι τὸ πρῶτ' σμήνος Κινεζοπαίδων ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν τειχῶν διεσκέδαζε νὰ λιθοβολῇ τὰ δύο ἐκεῖνα ἄμορφα καὶ ἐξωγκωμένα ἀντικείμενα, ἅτινα ἀνεγνώρισαν ὡς πτώματα Ρώσων στρατιωτῶν. Ἡ νύξ εἶχεν ἀπομακρύνῃ τοὺς ἀγενεῖς διώκτας τῶν δυστυχῶν ἐκείνων πτωμάτων. Ἐπῆλθεν ὅπως προστατεύσῃ τὰ ἔλεεινὰ αὐτὰ λείψανα, νὰ τὰ κρύψῃ βαθμηδόν, νὰ τὰ κλείσῃ ἐντὸς τῆς σκοτίας ὡς ἐντὸς τάφου.

Καὶ τὰ σκότῃ δὲν εἶνε ἄλλο τι πραγματικῶς εἰμὴ μέγας τάφος.

Συσσωρεύονται περίξ ἡμῶν καὶ μᾶς περικλείουν καὶ μᾶς περισφίγγουν διὰ τοίχων ζοφερῶν καὶ ἀδιαπεράστων εἰς χῶρον στενὸν ὅσον καὶ τὸ σῶμά μας. Ἄλλο τι δὲν βλέπομεν παρὰ ὅτι ὑπάρχει ἐντὸς ἡμῶν, αἰσθανόμεθα ἡμᾶς αὐτοὺς ὡσεὶ τεθαμμένους

ζῶντας ἐντὸς αὐτῶν, ἐνίοτε δὲ εἰσδύει εἰς τὸν νοῦν μας ὁ ἐναγώνιος λογισμὸς ὅτι περίξ ἡμῶν ἐν τῇ σιγῇ κινεῖται κάτι, τὸ ὅποιον ἀδυνατοῦμεν νὰ διακρίνωμεν· αἰσθανόμεθα ὅτι μᾶς προσεγγίζει κάτι τὸ μυστηριώδες, τὸ ὅποιον κανεὶς ὀφθαλμὸς δὲν δύναται νὰ διακρίνῃ καὶ τοῦ ὅποιου τὴν γειτνίασιν μᾶς προαναγγέλλει τὸ δρμέμφυτον. Τὸ ὑπερφυσικὸν γεννᾶται ἐντὸς τοῦ σκότους.

Ἐν τῶν πτωμάτων ἐκινήθη, ἐκραδάνθη καὶ περιστράφη βραδέως, μὲ τοὺς βραχίονας ἀνοικτοὺς καὶ τὴν κεφαλὴν βυθισμένην ἐντὸς τοῦ ὕδατος. Ἐσκέφθην ὅτι τὸ φαινόμενον θὰ ἦτο ἀποτέλεσμα τοῦ ρεύματος. Ἐν τούτοις ἀνεσκίρτησα καὶ προθύμως θὰ ἔκαμνα τὸν ἵππον μου νὰ τρέξῃ, ἐὰν δὲν μὲ ἀνεχαίτιζεν ἡ ἰδέα τοῦ φορτίου μου καὶ τῆς εὐθραύστου, φεῦ, ιδιότητός του! Ἠσθάνθην τὴν ἀνάγκην ν' ἀρχίσω μίαν τῶν περιέργων ἐκείνων συνδιαλέξεων, τὰς ὁποίας κάμνομεν μὲ τὸν ἑαυτὸν μας ὅταν εἴμεθα μόνοι καὶ ὅταν ἡ μόνωσις ἀρχίζῃ νὰ μᾶς στενοχωρῇ. Ὁ ἵππος μου ἔτεινεν ἀνωρθωμένα τὰ ὠτά του πρὸς ἐμὲ μὲ κωμικὴν τινὰ σοβαρότητα ὡς νὰ ἤθελε ν' ἀκροασθῇ. Τὸ ταλαίπωρον ζῷον ἐφαίνετο πολὺ εὐχαριστημένον, διότι ἕνεκα λόγων ἀγνώστων εἰς αὐτὸ ἠδύνατο νὰ βαδίξῃ μὲ βῆμα ἀσυνήθως γαλήνιον καὶ ἀξιοπρεπές. Τὸν ἐφθόνουν.

Ἄνευρον οὐχὶ ἀκόπως τὴν ἀτραπὸν, τὴν ὁποίαν εἶχα ἀκολουθήσῃ εἰς τὸν ἐρχομὸν μου. Διῆλθον πλησίον κατηρειπωμένου οἰκίσκου, παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ὅποιου εἶχα παρατηρήσῃ τὸ πρῶτ' τὸ σῶμα γηραίου Κινέζου, ἐκ τοῦ ὅποιου ἔλειπεν ὁ εἰς τῶν βραχιόνων, γρυλλισμοὶ δὲ καὶ ὕλακαὶ ἀφνίδιοι σκύλων ἠκούσθησαν ἐν τῇ σκιᾷ πλησίον τοῦ οἰκίσκου. Διείδον μόλις, χωρὶς νὰ ἔχω τὸ θάρρος νὰ παρατηρήσω τὸ πτῶμα ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἐφανταζόμην διαμελιζόμενον ὑπὸ τῆς ἀδιοράτου ἀγέλης τῶν πειναλέων ἐκείνων ζῴων. Οἱ σκύλοι τῆς Μαντζουρίας ὁμοιάζουν τοὺς λύκους, συνηθέστατα δὲ συναντᾷ τις αὐτοὺς καταδροχθίζοντας νεκρὰ σῶματα ἀνθρώπινα.

Μοῦ ἐφάνη ὅτι εἰς ἕξ αὐτῶν ἀποσπασθεῖς τῆς ἀγέλης μὲ παρηκολούθει ἐν σιγῇ. Μὲ ρῖγος φρίκης ἐστράφη δρμητικῶς ἐπὶ τοῦ ἐφιππίου κραυγάζων:

— Ἐξω!

Ἄλλ' ἠπατώμην. Ὅπισθέν μου ἐξετείνεται ἡ ὁδὸς κενή, ἔρημος, χωμένη μέσα εἰς δύο μικρὰ τειχία ἐκ λάσπης, μόλις φωτιζομένη ὑπὸ τῆς τελευταίας λάμπσεως τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας, τὸ ὅποσον ἀντανεκλάτο ἐπὶ τῶν στενομάκρων λωρίδων τοῦ ὕδατος τοῦ λιμνάζοντος ἐντὸς τῶν αὐλάκων τῶν σχηματισθεισῶν ἐκ τῶν τροχῶν. Οὐχ ἦττον ἢ ἐντύπωσις δι' κατεδιωκόμην παρέμεινεν ἐντὸς μου. Πολλάκις ἐστράφην ὀπισθέν μου μὲ ἀιφνίδιον κίνημα, ὡσεὶ πεπεισμένος ὅτι οὕτω θὰ κατώρθωνα νὰ διακρίνω κάποιον κίνδυνον καὶ νὰ τὸν ἀποσοθῆσω. Ἦτο παράλογος ἰδεοληψία, διὰ τὴν ὁποῖαν προσεπάθουν νὰ μειδιάσω.

Ἦθελα νὰ σκεφθῶ λογικῶς. Καὶ ἐσκέφθην, ἐνθυμούμαι, ὅτι ὅλα σχεδὸν τὰ ζῷα, τῶν ὁποῶν οἱ ὀφθαλμοὶ εὐρίσκονται εἰς τὰ πλάγια καὶ ὄχι εἰς τὸ μέσον τοῦ προσώπου, δύνανται νὰ βλέπουν ὀπισθέν των χωρὶς νὰ στραφοῦν. Αὐτὸ τὸ πλεονέκτημα δὲν τὸ ἔχει ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ τοιαύτη ἔλλειψις διηυκόλυνεν ὅλας σχεδὸν τὰς δολοφονίας, ἐξ ὧν ἀνέκαθεν καθημάχθη ὁ κόσμος. Τίς οἶδε μήπως ἢ ἀδέβαιος καὶ ἀπροσδιόριστος ἐντύπωσις ὅτι παρηκολουθούμην δὲν ἦτο μυστηριώδης προειδοποίησις, δὲν ἀπέρρεεν ἐξ ἑτέρας τινὸς δράσεως, χορηγηθείσης ὑπὸ τῆς φύσεως εἰς τὸν ἄνθρωπον πρὸς ἀποζημίωσιν τῆς σωματικῆς του ἔλλειψεως;

Ἄλλὰ τίς μὲ ἠπείλει τὴν στιγμὴν ἐκείνην; Τίς ἦτο ὀπισθέν μου; Ὁ φόβος μου προήρχετο τάχα ἐκ τοῦ περιπλανωμένου σκύλου; Ἐσυλλογιζόμην ὅτι τίποτε δὲν εἶχε μεταβληθῆ ἀπὸ πρῶτας εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο: ἡ μάχη εἶχε διασπείρη τὴν ἐρήμωσιν καὶ εἶχεν ἐξαφανίσῃ μαζί μὲ τοὺς ἀνθρώπους πάντα ἐξ ἀνθρώπων προερχόμενον κίνδυνον. Ἄλλως τε εἰς τὸν κίνδυνον εἶχα ὀπωσοῦν συνηθίσῃ. Ἄλλ' ἡ μόνωσις ἀντὶ νὰ μὲ ἐνθαρρύνῃ μοῦ ἐνέπνεε δυσπιστίαν. Ἐνόησα ὅτι κυρίως ἐφοβούμην ὅτι δὲν φαίνεται καὶ ὅτι δὲν ἀκούεται. Εἰς τὴν ψυχὴν μου εἰσέδουε φόβος βλακώδης καὶ ἀόριστος, παιδαριώδης καὶ τρομερὸς, ὁ φόβος τοῦ μηδενός, ὁ φόβος τοῦ παιδίου, τὸ ὅποσον δὲν θέλει νὰ μένη εἰς τὸ σκότος. Ἐνυπάρχει εἰς τὸν ἀπλαστον ἀκόμη νοῦν τοῦ πρωτογόνου τίς οἶονεὶ καὶ ἀμόρφωτος συνείδησις τῆς ἀδυναμίας του. Αἰσθάνεται ἑαυτὸ ἀνυπεράσπιστον καὶ κλαίει. Καὶ ἐγὼ ὡσαύτως ἠσθανόμην ἑμαυτὸν ἀνυπεράσι-

στον ἀπέναντι ἀγνώστων ἐχθρικών δυνάμεων κεκρυμμένων ἐντὸς τῆς σκοτεινῆς ἀτμοσφαιρας.

* *

Ἐφθασα εἰς τὴν γραμμὴν τῆς ἀμύνης τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ. Ἐπὶ διάστημά τι ἢ ἀτραπὸς ἔβαινε μεταξὺ δύο χαρακωμάτων, ἔπειτα διέσχισε φραγμοὺς ἐκ σιδηρῶν δικτύων καὶ ἀφοῦ ἐξετείνεται κυκλοτερῶς περίξ ἐνὸς προχώματος, ἀπεμακρύνετο εἰς τὴν πεδιάδα.

Ἐνεθυμούμην ὅτι ὁ περίξ τόπος εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο εἶχε χρηματίσῃ ὡς πεδῖον σφαγῆς. Ἐκατοντάδες θυμάτων εἶχον πέσῃ ἐκεῖ κατὰ τὰς τελευταίας ἐφόδους. Ἄν καὶ συντετριμμένος ἐκ τῆς κοπώσεως, θὰ ἐπροτίμων εὐχαρίστως νὰ ἐξακολουθῶ ὁδοιπορῶν ὄλην τὴν νύκτα μᾶλλον παρὰ νὰ διέλθω ἐκεῖθεν· ἀλλὰ δὲν ἐγνώριζα ἄλλον δρόμον. Ἡ ἀγωνία ἐβασάνιζε τὴν ψυχὴν μου ἐπὶ τῇ σκέψει ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἐπανίδω τὸ θέαμα ἐκεῖνο τοῦ θανάτου, μολοντί τὸ πρῶτ' ἀκόμη τὸ εἶχα παρατηρήσῃ μὲ τὸ βλέμμα τῆς ἀδιαφορίας τῆς ἀποκτωμένης διὰ τῆς ἔξεως. Πᾶσα λεπτομέρεια ἐπανερχομένη εἰς τὴν μνήμην μου ἀπέκτα φοθερὰν σημασίαν, συνελάμβανε τὴν σκέψιν μου, μὲ κατέκτα, μὲ ἐδέσμευε· διότι ἠσθανόμην ὅτι ὅλα ἐκεῖνα τὰ φρικώδη θεάματα μὲ ἀνέμενον, καθὲν εἰς τὴν θέσιν του, ὡς ἐν ἐνέδρῃ, δὲν ἠδυνάμην δὲ νὰ τὰ ἀποφύγω, ἡμην αἰχμάλωτός των καὶ ὄφειλα νὰ διέλθω ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἄλλο κατὰ τάξιν προσδιωρισμένην καὶ νὰ ὑποστῶ μοιραίως τὴν ἐξ αὐτῶν βάσανον.

Εἰς τὸν ὀρίζοντα διετηρεῖτο ἀκόμη ἐρυθρωπὴ λάμπσις· ἀπέναντι ὠρθοῦντο ὀξέα καὶ σκοτεινὰ τὰ ὑψώματα τοῦ Σου-σάμ-πό, ἀτινα ἠτένιζα μὲ φλογερὸν πόθον ἀπελευθερώσεως. Ἐὸ σχῆμα τοῦ ρωσικοῦ προχώματος διεγράφετο ἤδη εὐκρινέστερον ἐπὶ τοῦ σκιεροῦ βάθους τοῦ ἀποτελουμένου ἐκ συστάδος δένδρων, ἐξ ὧν κατὰ διαλείμματα προήρχετο θροῦς ὅμοιος μὲ ἠχηρὸν καὶ βαθὺν στεναγμόν. Πέριξ τῶν ὀχυρωμάτων ἀπὸ ἐνὸς ἔτους ἤδη αἱ γαῖαι δὲν ἐσπείροντο καὶ τὸ ἔδαφος ἦτο γυμνόν, ἐπ' αὐτοῦ δὲ διὰ τοῦ βλέμματος ἀνεζήτουν τοὺς σωροὺς τῶν πτωμάτων. Ἐπρεπε νὰ εὐρίσκωνται παραπλεύρως τοῦ ὀχυρώματος καὶ πλησίον τῶν συρματοπλέκων φραγμῶν.

Ἄνεσκήρτησα διακρίνας αἰφνιδίως τὸν πένθιμον φυρμόν τῶν

πτωμάτων. Ἐὰν δὲν ἐγνώριζα τὴν ὑπαρξίν των, δὲν θὰ τὰ διέκρινα, τόσοσ πολὺ ἦσαν ὁμόχροα μὲ τὸ ἔδαφος, συνταυτισμένα μὲ τὴν λάσπην, χαλαρὰ ὡς ἐνδύματα ἀπερριμμένα, διατηροῦντα εἰς τὰς πτυχὰς των καὶ τι ἐκ τοῦ σχήματος καὶ τῆς στάσεως τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

Ἦν ἔβλεπα προσεκτικῶς τὰ ἐπετήρουσ μάλιστᾶ. Μοῦ ἐφαίνετο ὅτι ἂν ἔστρεφα τὸ βλέμμα ἀλλαχοῦ, ἔστω καὶ πρὸς στιγμὴν, καὶ θὰ ἔκαμναν δὲν ἠξεύρω τί ἀκριδῶς, ἀλλὰ πάντοτε καὶ τι. Ὅλα ἦσαν ἐνδεχόμενα.

Μοῦ ἐφαίνοντο πολυαριθμότερα καὶ μάλλον συμπετυκνωμένα. Καθὼς διέβαινα, ἔβλεπα τῶν πλησιεστέρων τὰ πρόσωπα συνεσπασμένα ἐκ μορφασμῶν χονδροειδῶς κωμικῶν καὶ ἀποτροπαίων, μόλις διακρινομένων εἰς τὴν θολότητα τῆς νυκτός. Μέσα εἰς τὸ λυκόφως ἀπέκτων τὸ σχῆμα ἀνθρώπων πνιγέντων, διαφανομένων εἰς τὰ σκοτεινὰ βάθη τῆς θαλάσσης. Ἐνεθυμήθην ὅτι εἰς στρατιώτης φονεὺς εἰς τὸν πρῶτον φραγμὸν ἔμενε περίπλεγμα εἰς τὸ σιδηροῦν δίκτυον ὡς μυῖα συλληφθεῖσα εἰς τὸν ἰστὸν ἀράχνης, ἀκριδῶς πλησίον τῆς ἀτραποῦ. Ἦν ἀνεζήτησα καὶ τὸν εἶδα ἀπέναντί μου. Ἦν σιδηρὰ σύρματα δὲν ἦσαν πλέον ὁρατὰ καὶ τὸ σῶμα ἐφαίνετο ἀνυψωμένον, οἶονεἰ μετέωρον, ἀκίνητον ἐν ἀλλοκότῳ στάσει ὡς σκοπὸς μεμονωμένος.

Ἄνελογιστόμην τὴν μάχην ἣτις εἶχε διεξαχθῆ ἐκεῖ ὀλόγυρα, τὰς λαχὰς τῆς ἐφόδου, τὸ πλατάγισμα τῶν τουφεκισμῶν, τὸ συνοδευόμενον ὑπὸ τοῦ σπαρακτικοῦ κρότου τοῦ πυροβολικοῦ, τὴν γοερὰν ὠρυγὴν τῶν ὀβιδίων, καὶ τὸν ταχὺν διὰ τοῦ ἀέρος θροῦν μερικῶν βλημάτων, καὶ τὸν λυσοῦδη συριγμὸν τῶν μυδραλλίων, καὶ τὸν κροταλισμὸν ὃν παράγει ἡ χάλαζα τῶν σφαιρῶν ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῶν προχωμάτων, ἐπὶ τῶν τοίχων, ἐπὶ τῶν κορμῶν τῶν δένδρων ἀνελογιστόμην τὸν ἀληθινόν, τὸν πραγματικὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, ὅστις ὁμῶς ἔχει φωνὴν καὶ προαναγγέλλεται καὶ εἶναι γνωστός. Καὶ ἦσθιανόμην ἀνακούφισιν. Ὁ κρότος τηλεβόλου ἐκείνην τὴν στιγμὴν θ' ἀπεδίωκεν ὄλους τοὺς φόβους μου, τοὺς ὁποίους προσεπάθουν νὰ καταστείλω καὶ νὰ δαμάσω. Ἐβίαζα τὸν ἵππον μου νὰ τηρῆ τὸ ἦσυχον αὐτοῦ βᾶδισμα, ὅχι τόσοσ χάριν τοῦ κωμικοῦ ὀπωσοῦν σκοποῦ ὅπως διατηρήσω σῶον τὸ φορτίον, ὅπερ εἶχον προμηθευθῆ

εἰς Λιάο-Γιάγκ, ἀλλ' ὀπως κατανικήσω τὸν ἑαυτὸν μου. Καὶ εἶχε βεβαίως τι τὸ κωμικὸν ἢ θέσις μου, νὰ ἔξαρτῶ καὶ νὰ ρυθμίζω τὸ θάρρος μου ἐκ τῆς διασώσεως πενήντα αὐγῶν! Ἦν δὲν ὑπῆρχον αὐτὰ, θὰ ἔφευγα μὲ χαλπασμὸν ἐμμανῆ, ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἐξάπτουν καὶ μεθύσκουν μὲ μέθην ἀληθινὴν ἀέρος. Ὁ θρίαμβος τοῦ λογικοῦ ἐπὶ τοῦ ἐμφύτου, στηριζόμενος ἐπὶ ἀναλογίας αὐγῶν σῆων καὶ αὐγῶν σπασμένων, ἦτο μὰ τὴν ἀλήθειαν ἀλλόκοτον πείραμα!

Ἦν εἶναι τάχα πάντοτε ὀρθὸν νὰ θριαμβεύη τὸ λογικόν; Εἶναι τάχα ἀληθὲς ὅτι τὸ ὀρμέφυτον ἔχει πάντοτε ὀδικον διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι δὲν ἦμποροῦμεν νὰ τὸ ἐννοήσωμεν; Ἦ ὀδυνηρὰ αἰσθησις ἢ καταλαμβάνουσα ἡμᾶς ἐπὶ τῆ προσεγγίσει νεκροῦ, ἰδίως κατὰ τὴν νύκτα, ἴσως εἶναι ἢ ἀντίληψις πραγματόσ τινος, τὸ ὀποῖον ὑφίσταται, τὸ ὀποῖον ὑπάρχει εἰς τὸν ἀέρα, τὸ ὀποῖον περιῖπταται πέριξ αὐτῶν, τὸ ὀποῖον ἐκπορεύεται ἐξ αὐτῶν. Ἦσως τὸ πᾶν δὲν ἐξαφανίζεται μετ' αὐτῶν τὸ σῶμα πίπτει, ἀλλ' αἱ ἀθαρεῖς αὐτοῦ δυνάμεις καὶ αἱ θελήσεις παραμένουν καὶ πληροῦν τὸ κοινὸν καὶ προσβάλλουν καὶ κατάδιώκουν τοὺς ζῶντας, οἵτινες αἰσθάνονται τὴν παγερὰν ἐπαφήν των. Ἦπὸ παντόσ πτώματος ἀναδίδεται ὡσεἰ φωνὴ τις μυστικὴ πλήρης μνησικακίας καὶ ἀπειλῆς, ἣτις σκορπίζεται καὶ ἀπηχεῖ τρομακτικῶς.

Εἶχεν ἦδη ἐπέλθῆ ἡ νύξ, σκοτεινὴ καὶ διάστερος.

Μετὰ τὰ ὀχυρώματα ἢ πεδιάς κατεκλύζετο ἀκόμη ἐπὶ ἀρκετὸν διάστημα ὑπὸ τοῦ ὕδατος τῶν καταπεσόντων πρὸ ἡμερῶν ραγδαίων ὀμβρων, ἢ ἀτραπὸς δὲ ἔβαινε παραπλεύρως μακρᾶς ἀρδευτικῆς αὐλακος. Ἦνδε κακεῖσε ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ γαληνίου ὕδατος κατωπτρίζοντο οἱ ἀστέρες. Ἦ ὀδοσ ὀμοίαζε μὲ μεγάλην μαύρην γέφυραν ἐρριμμένην ἐπὶ τῆς φασματώδους ἀντανακλάσεως στερεώματος τινος, αἱ μεγάλαι δὲ θολαὶ τῶν δένδρων αἱ προκύπτουσαι ἀνωθεν τοῦ πλημμυρισμένου ἔδαφους ὀμοίαζον μὲ θολὰς νεφέλας ἀκινήτους ἐπὶ τοῦ θόλου ἐκείνου τοῦ ἀνεστραμμένου οὐρανοῦ. Φυτεῖται καολιάγκ ἐξετείνοντο παρὰ τὴν διώρυγα εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς ἀτραποῦ ὀχθην. Δὲν ἦδυνάμην νὰ τὰς διακρίνω, ἀλλὰ τὰς ἦκουα, διότι τὰ στελέχη τοῦ καολιάγκ κινουῦνται εἰς τὴν ἐλαχίστην πνοὴν τοῦ ἀνέμου μετὰ

θροῦ ἤχηροῦ, ὅστις γεννᾶται καὶ θνήσκει αἰφνιδίως, ὡσανεὶ παρήγετο ἐκ τῆς λαθραίας διαβάσεως ἀνθρώπου τινὸς διὰ τῆς πυκνότητός των. Πολλάκις ἐστράφημ πρὸς τὸν κρότον ἐκεῖνον, καίτοι δὲ ἐγνώριζα ὅτι προήρχετο ἐκ τοῦ ἀνέμου, προσεπάθουν ἐναγωνίως νὰ διακρίνω τὸν κρυπτόμενον ἐντὸς τοῦ σκότους.

Ἡ γραμμὴ τῶν λόφων, εἰ καὶ σχεδὸν ὀλοτελῶς ἐξαφανισθεῖσα, ἐφωτίζετο ἀμυδρότατα ὑπὸ ἀσθενοῦς λάμπσεως, ὀφειλομένης εἰς κάποιον ἀστέρα ἀφανῆ, λάμποντα πέραν τοῦ ὀρίζοντος, εἰς ἄλλας χώρας πρὸς τὴν δύσιν. Ἡσθανόμην αὐξάνουσαν ἐντὸς μου τὴν ἀγωνίαν δυσπροσδιορίστου τινὸς προσδοκίας. Ἔτεινα πάσας μου τὰς δυνάμεις πρὸς τὴν νύκτα ὡς ὁ τυφλὸς προτείνει τοὺς βραχίονας μετὰ προσοχῆς ἐναγωνίου, ἥτις μοῦ ἐγέννα τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶχα τὴν ψυχὴν γυμνήν, ἀνοικτὴν, ταρασσομένην εἰς πάντα κρότον καὶ εἰς πᾶσαν σκιάν, φοβουμένην τὰ πάντα, συγκλονουμένην ὑπὸ τρόμων ἀκατανικήτων, ἀκριβῶς διότι ἦσαν ἀνάτιοι, ὑπὸ τῶν τρόμων τοῦ ἀγνώστου. Μ' ἐπληττεν οἶονεὶ ἡ πνοὴ ἰσχυρῶν καὶ μυστηριωδῶν κακοποιῶν δυνάμεων. Καὶ ἡ νοσοῦσα ἐκ τοῦ πυρετοῦ τούτου φαντασία μου ἐβλεπεν ἐμφανιζόμενα πρόσωπα νεκρῶν, σώματα πεσόντα ἐντὸς τοῦ ὕδατος, ὅπερ ἐκάστοτε συνεταράσσετο, καὶ εἰς τὴν ὁδὸν καὶ ἐντὸς τῶν χόρτων. Πολλάκις δὲν ἐτόλμων καὶ νὰ στραφῶ ἐκ τοῦ φόβου μήπως τὰ ἴδω. Ἐκυπτον ἐπὶ τοῦ ἐφιππίου μου συγκεντρῶν πάσας τὰς δυνάμεις μου εἰς ἀγριὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ μου.

Λάμπεις ἐρυθρωπαὶ ἤστραψαν μακρὰν πρὸς τὰ δεξιὰ μετὰ τῶν δένδρων, ἀλλὰ δὲ λάμπεις ἐφάνησαν ἐμπρὸς μου. Ἐνεθυμήθην τότε τὴν τοποθεσίαν. Ἦσαν αἱ πυραὶ. Διερχόμενος ἐκεῖθεν τὴν πρῶτὴν εἶδα νὰ καλοῦν τὰ πτώματα τῶν νεκρῶν εἰς στενὸν τινα ψιλὸν χώρον ἐντὸς πευκῶνος. Μετὰ τὸ πέρασ τῆς μάχης καίονται πανταχοῦ αἱ τοιαῦται ἀνθρώπιναι ἐκατόμβαι. Οἱ στρατιῶται εἶναι ἐξησκημένοι εἰς τὴν παρασκευὴν καὶ τὸ καύσιμον αὐτῶν, ὅπως εἶναι ἐξησκημένοι καὶ περὶ τὴν ἀνόρυξιν καὶ τὴν ἀμυναν τῶν χαρακωμάτων. Τὸ ἐν ἔργον εἶναι συνέπεια τοῦ ἄλλου. Μεταβαίνων εἰς Λιάο-Γιάγκ εἶχα διανύσῃ μέγαν γῦρον διὰ νὰ μὴ διέλθω ἐγγύθεν τῆς πλησιεστέρας πυρᾶς καὶ ἐνοχληθῶ ἀπὸ τοῦ ἀηδοῦς αὐτῆς καπνοῦ. Εἶχα παρατηρήσῃ τοὺς ἀνδρας καταγινομένους νὰ συνδαυλίζουν μὲ μακρὰ ξύλα

καὶ νὰ ζωογονοῦν τὸ πῦρ, ἐν τῷ μέσῳ δὲ αὐτοῦ βόνζον (ιερέα) φέροντα τὰ ἱερὰ ἄμφια καὶ ἀπαγγέλλοντα τὰς τελευταίας εὐχάς.

Τώρα δὲν ἠδυνάμην ν' ἀφήσω τὴν ἀτραπὸν καὶ νὰ φύγω βαδίζων ἐντὸς τοῦ ὕδατος. Ἔπρεπεν ἐξ ἀνάγκης νὰ περάσω ἐκεῖθεν. Οἱ συνεστραμμένοι κορμοὶ τῶν πευκῶν ἦσαν ἤδη καταφανεῖς ἐκτεινόμενοι ὑπὸ τὸν ἑναστρον οὐρανόν, μετὰξὺ δὲ αὐτῶν καὶ τοῦ ἐδάφους ἐσπινθήριζον οἱ τελευταῖοι δαυλοὶ τῆς πυρᾶς. Κανεῖς δὲν παρίστατο ἐκεῖ πλέον. Οἱ στρατιῶται, ἀφοῦ ἐπεράτωσαν τὸ πένθιμον ἔργον των, εἶχον ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ καταλύματά των, ἄδηλον ποῦ.

Ἀντανεκλάσεις αἱματηραὶ ἐκυμαίνοντο ἐπὶ τῶν δένδρων, βάφουσαι μὲ τὴν χροιάν των τὸν ἐλαφρὸν καπνὸν τὸν ἀνερχόμενον ὑψηλὰ μὲ ποιάν τινα ροδίνην διαφάνειαν. Εἰς τὴν πυρᾶν ἐκείντο ὅσα ἀπηνθρακωμένα. Τὸ λείψανον ἐνὸς σκελετοῦ κατηναλίσκετο ἐκεῖ βραδέως καὶ τὸ σύνολον τῶν πλευρῶν του ἀκόμη ἀκεραίων καὶ συνδεδεμένων μὲ τὴν σπονδυλικὴν στήλην παρίστα οἶονεὶ τὴν εἰκόνα σκελετοῦ πλοίου ἐκτεινομένου ἀνωθεν τῶν φλογῶν πυρποληθέντος ναυπηγείου. Κάτι ἀπεσπάσθη ἀπὸ τῆς πυρᾶς καὶ ἐκυλλίσθη ἀθροῦδως ἐπὶ τῆς λεπτῆς τέφρας. Ἦτο ἐν κρανίον μαυρισμένον, καφαλισμένον, ἐκ τοῦ ὁποῦ ἀνεδίδοντο λεπταὶ στήλαι καπνοῦ διὰ τῶν βαθέων κοιλωμάτων τῶν καγχῶν.

Ἐκλείσα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξακολουθῶν τὴν πορείαν μου, μὲ τὴν καρδίαν συσφιγγομένην, δεσμίαν ὑπὸ τὰς σπείρας ἐφιάλτου, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἐνόμιζα ὅτι δὲν ἔμελλον ν' ἀπαλλαγῶ πλέον.

Μὲ κατείχεν ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἐδάδιζα ἤδη ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, ὅτι ἔσυρα μαζί μου ἀπὸ ἐποχῆς ἤδη ἀπομεμακρυσμένης τὴν βραδεῖαν ἐκείνην ἀγωνίαν τοῦ φόβου. Ἐφοβούμην δὲν προσεπάθουν πλέον ν' ἀπατήσω τὸν ἑαυτόν μου καὶ νὰ ψευσθῶ ναι, ἐφοβούμην. Ἡσθανόμην κάποιαν ἀνακούφισιν ὁμολογῶν αὐτό. Ὑπεχώρουν καὶ δὲν ἀνθιστάμην πλέον. Ἐφοβούμην, τὸ ἀνεγνώριζα καὶ ἡ εἰλικρίνεια αὐτῆ μὲ ἀνεκούφιζε. Ἔστεργα τὴν ἀνανδρίαν μου. Δὲν ἐκοπίαζα πλέον νὰ διατηρῶ τὴν προσποίησιν ψευδοῦς θάρρους, ἥτις μ' ἐδάρυγεν ὡς ὄπλον ἀνωφελές. Τί ἐφοβούμην; Δὲν ἐγνώριζα. Δύναται τις νὰ προφυλαχθῆ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τῶν θηρίων, ἀλλὰ δὲν ἀντέχει εἰς ἀπειλὰς προερχομένας ἀγνώστον πόθεν, αἷτινες ὑπάρχουν πανταχοῦ,

αίτινες προκύπτουν και πολλαπλασιάζονται· εις τὴν φαντασίαν τὴν φλεγμαινομένην ἐκ τοῦ πυρετοῦ και ἐξημμένην ἐκ τῆς κοπώσεως. "Ολα τὰ ἐλατήρια τῆς θελήσεως θραύονται διὰ μιᾶς και αἰσθάνεται τις τότε τὸν ἑαυτὸν του συντετριμμένον, παραδεδομένον. Ἀνελογιζόμενη τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποῖαν εἶχα δοκιμάσῃ τὸ πρῶτ' ἐπάνω εἰς τοὺς βράχους, εἰς τὸν φόβον μου μήπως ἢ ἀπειρος σιγῇ τοῦ πεδίου τῆς μάχης με συλλάβῃ, με περιβάλῃ, με δεσμεύσῃ, με ἐξαφανίσῃ και ἡσθάνομένη τὸν ἑαυτὸν μου τῇ ὄντι περικυκλωμένον, δεσμευμένον και παραδιδόμενον ἄνευ ἀντιστάσεως. Ἐὖρισκα δὲ φυσικόν. Ἦμην εἰς τὸ βασιλείον τοῦ θανάτου και ὅ,τι ἔβλεπα ἦτο μηδὲν ἀπέναντι ἐκείνου ὅπερ ἐμάντευα. Ἐπὶ πολλά, ἀναρίθμητα μίλια ἐντὸς τοῦ σκοτοῦς, ἐβασίλευεν ἡ ἰδία ἐκείνη ὄπτασία, ἡ φρικτὴ ἐπὶ τῆς αἱματοδρέκτου γῆς.

Ἐὰν ἐξαφνα ἤθελα αἰσθανθῆ νὰ με συλλάβῃ κάποιος ἐκ τῶν ὤμων, νὰ με ρίψῃ χαμαὶ και νὰ μοῦ ἀφαρπάσῃ τὴν ζωὴν, δὲν θ' ἀνθιστάμην ποσῶς. Εἶχα ἤδη ἠττηθῆ.

Ὁ ἵππος μ' ἔφερε μετὰ τὸ βραδύ και κανονικὸν βῆμά του χωρὶς νὰ τὸν ὀδηγῶ. Ἀνεγνώριζε τὴν ὁδὸν μετὰ τὸ θαυμαστὸν ὀρμέμφυτον τοῦ προσανατολισμοῦ, μετὰ τὸ ὅποσον τοσάκις με ἀπήλλαξε τῆς ἀμηχανίας κατὰ τὰς μακρὰς πορείας διὰ μέσου πεδιάδων ὅπου δὲν ὑπῆρχεν ἴχνος ὁδοῦ· ἔθεν ἐνεπιστευόμην εἰς αὐτὸ μετὰ πάσης πεποιθήσεως. Ἦτο ζῶον πολὺ φρόνιμον και νοῆμον. Ἐξαίφνης εἰς σημεῖόν τι τοῦ δρόμου ἠνώρθωσε τὰ ὦτα με κίνημά τι δυσπιστίας. Διηρχόμεθα διὰ τῶν ἐρειπίων χωρίου καταστραφέντος ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς, τοῦ Τοῦ-Τάϊ-Τσέ. Παρατήρησα, ἀλλὰ δὲν εἶδα τίποτε. Διὰ μιᾶς κρότος τις ἀντήχησε πλησιέστατα πρὸς τὰ κάτω ὡς κρούσμα κώδωνος ραγισμένου. Ἐκύτταξα καλλίτερα και διέκρινα τότε σκοτεινὸν ὄγκον παρὰ τὸν τοῖχον μιᾶς τῶν οἰκιῶν. Και ἀνεπόλησα ὅτι εἶχα ἰδῆ εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο διερχόμενος τὴν πρῶταν ἕνα ἵππον πληγωμένον, ὅστις ἀποσπασθεὶς ἀπὸ κάποιον τηλεδύλον εἶχεν ἀποσυρθῆ ἐκεῖ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ διὰ ν' ἀποθάνῃ. Εἰς τοὺς σπαραγμοὺς τῆς ἀγωνίας του ἐκτύπα μετὰ τὰς ὀπλάς του τὰ μεγάλα ἀγγεῖα, ἅτινα εὐρίσκονται συνήθως τοποθετημένα πρὸ πάσης κινεζικῆς οἰκίας διὰ νὰ δέχωνται τὰ ὀμβρία ὕδατα· ἐκ τούτου δὲ προήρχετο ὁ

ἤχος ἐκεῖνος τοῦ κώδωνος, ὡς ἐνόμισα, ὅστις ἔκαμε τὴν καρδίαν μου νὰ σκιρτᾷ ἐναγωνίως. Ὁ ἵππος μου ἐσταμάτησε πρὸς στιγμὴν, ἔπειτα ἐξεκίνησε πάλιν. Ἐὖ ταλαίπωρον ζῶον κατείχετο και αὐτὸ ὑπὸ φόβου.

Ἦτο ἀτελείωτος ἡ πορεία μου.

Ἐβάδιζα ὡς ἐν ὄνειρῳ ζαλισμένος και ἀδρανῆς. Τίποτε πλέον δὲν μ' ἐξέπληττεν. Ὅτε ἐξῆλθα ἀπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ χωρίου παρὰ τὴν ἄκραν ἀγροῦ τινος ἐκ καολιάγκ, εἰς ἀπόστασιν εἴκοσι βημάτων εἶδα σκιὰν λευκὴν προχωροῦσαν βραδέως πρὸς τὸ Τοῦ-Τάϊ-Τσέ ἦτο, ὡς ἠδυνήθην νὰ διακρίνω, ἵππος λευκός, χωρὶς ἀναβάτην, ὅστις μοῦ ἐφάνη τεράστιος τὸ μέγεθος. Ἡ ὄπτασία διήρχετο ἀθορύβως. Ἐστάθην βλέπων ἔκθαμβος και ἀκροώμενος. Δὲν ἐσυλλογίσθην τότε ὅτι ἐσκέφθην βραδύτερον, ὅτι εἰς τὴν παχεῖαν λάσπην ἀπεσβέννυτο ὁ κρότος τῶν βημάτων του και ὅτι ἡ σκοτία τῆς νυκτὸς ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ μοῦ ἀποκρύπτῃ τὸν ἵππεα. Ἐξέλαβα αὐτὸν ὡς φάσμα και παρηκαλούθησα μετὰ τὸ βλέμμα τὴν ὄπτασίαν ἕως ὅτου ἐγένετο ἄφαντος μακρὰν μεταξὺ τῶν μαύρων και ἠρειπωμένων οἰκίσκων ἐξ ὧν προήρχομην.

Τὰ ὑψώματα τοῦ Σοῦ-σάμ-πὸ ἐφαίνοντο ἤδη ἐγγύς. Αἱ ἀνώμαλοι κορυφαὶ των εἶχον βαθιμηδὸν μεγαλώσει ὑπὸ τὴν λάμψιν τοῦ ἀστερόεντος στερεώματος και με ἀντίκρυζον ὁ σκοτεινὸς ὄγκος ἐφαίνετο προχωρῶν πρὸς ὑπάντησίν μου.

Ἡ ἀτραπὸς ἀνήρχετο πάλιν κατὰ τὴν ἐσχατιὰν αὐτῆς εἰς τὴν πλημμυρισμένην πεδιάδα. Ἐντὸς τοῦ ὕδατος ἐξέτεινον τοὺς βραχίονάς των μερικοὶ μεγάλοι σταυροὶ ξύλινοι, δεικνύοντες τὴν θέσιν ἐνθα ἐτάφησαν οἱ Ρῶσοι οἱ φονευθέντες εἰς τὰ ὑψώματα. Ἀλλ' εἰς ἐκ τῶν στρατιωτῶν εἶχε μείνῃ ἀταφος. Ἐγγύτατα τῆς ἀτραποῦ πρὸς ἀριστερά, ἐν τῇ μέσῳ σιατάδος μεγάλων δένδρων, πλησίον κινεζικοῦ ναῖσκου, ἐνὸς τῶν μικροσκοπικῶν ἐκείνων ναῖσκων ἴσων τὸ μέγεθος πρὸς ἕνα κοινὸν κλίβανον, τοὺς ὁποῖους οἱ χωρικοὶ ἀνεγείρουν μετὰ μικρὰν δαπάνην πλησίον τῶν χωρίων των, ὅταν δὲν δύνανται νὰ οἰκοδομήσουν ἀληθινὸν ναόν, εἶχα ἰδῆ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐξηπλωμένον τὸν λησιμόνηθέντα αὐτὸν νεκρὸν.

Ἦτο εἰς Κοζάκος ἐκ Σιβηρίας, ὑπτιος, μὲ τοὺς βραχίονας ἀνοικτοὺς καὶ τὰς πυγμᾶς συνεσφιγμένας, μὲ μακρὰν οὐλὴν καὶ ξανθὴν κόμην καὶ γένειον, ὧν ἡ χροιά παραδόξως ἐξήρητο ὡς ἐκ τοῦ μαυρισμένου ἐκ τῆς σήψεως καὶ ἐξωγκωμένου προσώπου του. Ἐφερεν ἀκόμη ἐζωσμένην τὴν φυσιγγιοθήκην του ἐπὶ τῆς τυμπανιαίας αὐτοῦ γαστρὸς καὶ τὴν σπάθην παρὰ τὸ πλευρόν. Ἐνεθυμούμην ἰδίως τοὺς ὀφθαλμοὺς του, δύο ὀφθαλμοὺς μεγάλους, τεραστίους, οἵτινες ἀνελύοντο καὶ ἐκύτταζον ἀκόμη μὲ ἰδιαιτέραν τινὰ ἔκφρασιν ἠλιθιότητος καὶ θηριωδίας.

Δὲν ἠδύνατο κανεὶς νὰ διέλθῃ ἐκείθεν χωρὶς νὰ ὑποπέσῃ εἰς τὸ βλέμμα του, τὸ ὁποῖον ἐφαίνεται ἔστραμμένον πρὸς τὴν ὁδὸν οἴονοι ἀναμένον τὸν διαβάτην. Πλησιάζων βῆμα πρὸς βῆμα τὸν Κοζάκον ἐφοδούμην ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τοὺς ὀφθαλμοὺς του, τοὺς ὁποῖους ἐφανταζόμην διεσταλμένους εἰς τὸ σκότος.

Ἐπλησίασα εἰς τὰ δένδρα, ὅθεν ἤκουον προερχόμενον τὸν ἐλαφρὸν θροῦν, ὅτε φρικτὴ δυσωδία πτώματος μοῦ ἔκοψε τὴν ἀναπνοήν. Ἡ ὁσμὴ ἀνεδίδετο ἐκ τοῦ Κοζάκου. Ἐσκέπασα τὸ πρόσωπον μὲ τὰς χεῖρας καὶ παρῆλθον. Θὰ ἠδυνάμην νὰ ὀρκισθῶ ὅτι ἠσθανόμην ἐπάνω μου τὸ βλέμμα τοῦ πτώματος τὸ ἐλλοχῶν τὸν διαβάτην...

Διακόσια βήματα ἀπωτέρω ἤκουσα φωνὰς καὶ διέκρινα φῶτα μεταξὺ τῶν θάμνων.

Ἔλθα φθάσῃ. Ἡ φοδερὰ ἱππασία μου διὰ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἔληξεν.

Μετά τινα λεπτὰ ἀφίππευσα καὶ εἰσηρχόμην εἰς τὸ στρατόπεδον ἐπιδεικνύων θριαμβευτικῶς τὰ δισάκκια μὲ τὰ αὐγὰ ἄθικτα.

Δύο προσφιλεῖς συνάδελφοι ἦλθον περιχαρεῖς πρὸς ὑπάντησίν μου.

— Αὐγὰ! ἀνεφώνησαν μετ' ἐκπλήξεως. Ποῦ τὰ ἐπέτυχες; Εἰς Λιάο-Γιάγκ; Αὐριον θὰ ὑπάγωμεν ν' ἀγοράσωμεν καὶ ἡμεῖς.

— Ναί, ἀπήντησα ἄλλ' ἀκούσατε μιαν συμβουλήν' ἂν πρόκειται νὰ ἐπιστρέψετε τὴν νύκτα, ἀγοράσατε αὐγὰ βρασμένα!

Περὶ τὸν ὄρθρον ἐκάλπαιζα εὐθύμως εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Χάλ-Γσίγκ, ἐγκαταλείπων τὴν δευτέραν ἰαπωνικὴν στρατιάν.

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΛΛΑΣ

Ἀπὸ τῆς 1ης Ὀκτωβρίου ἤρχισεν ἡ λειτουργία τῆς ὑπὸ τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν Ὁφελίμων Βιβλίων διὰ τοῦ ἐκ 800 χιλιάδων φράγκων κληροδοτήματος τοῦ ἀειμνήστου Σεβαστοπούλου Ἰδρυθείσης παρὰ τὰς λεωφόρους Κηφισίας καὶ Ἀλεξάνδρου Σεβαστοπουλείου Ἑργατικῆς Σχολῆς. Ἡ Σχολὴ περιλαμβάνει τρεῖς τάξεις, ἀλλὰ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος λειτουργεῖ μόνῃ ἡ πρώτη τάξις.

— Ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαίδευσως ὑπεβλήθη εἰς τὴν Βουλὴν νομοσχέδιον μεταρρυθμίζον τὴν Μέσην ἐκπαίδευσιν διὰ τῆς καταργήσεως τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων καὶ τῆς ἰδρύσεως πεντατάξιων Γυμνασίων καὶ ὀκτατάξιων Λυκείων.

— Ἡ ἐν Ἀθήναις Γλωσσικὴ Ἑταιρεία προκηρύσσει καὶ αὐθις ἀγῶνα πρὸς συγγραφὴν πραγματειῶν περὶ τῶν ἁπανταχοῦ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν διαλέκτων καὶ γλωσσικῶν ἰδιωμάτων. Αἱ πραγματεῖαι αὗται εἶναι δεκταὶ μέχρι τέλους Νοεμβρίου τοῦ 1910, ἡ δὲ κρίσις θὰ ἀναγνωσθῇ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1911. Οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ ὑποβάλωσι πραγματείας διευθύνουσι ταύτας πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς Ἑταιρείας κ. Στ. Δραγοῦμην ἢ πρὸς τὸν γραμματέα κ. Γεώργιον Χατζιδάκιν.

ΑΜΕΡΙΚΗ

Αἱ δαπάναι διὰ τὴν διώρυγα τοῦ Παναμᾶ, αἱ γενόμεναι μέχρι τοῦ παρελθόντος Μαΐου ἀνῆλθον εἰς φρ. 518.745.915. Ἐκ τούτων εἰς τὰς ἐκτελεσθείσας ἐργασίας εἰδικῶς ἐδαπανήθησαν 233.998.815· εἰς ὄλικόν 195.889.425· εἰς ἐξυγίαν νοσηρῶν τόπων 430.251.75· εἰς ἔξοδα ὑπηρε-

σίας 134.482.65· εἰς ἐξωραϊσμοὺς 323.830.35.

— Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀλλαγῆς ἀέρος διὰ τοὺς ἐργαζομένους συνεχῶς ἐντὸς κλειστῶν καὶ περικρισμένων χώρων ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς λίαν πρωτοτύπους ἐπινοήσεις. Οὕτως ἐτέθησαν εἰς ἐνέργειαν τὰ νυκτερινὰ θαλασσιὰ ταξίδια, κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ ἐξερχόμενοι ἐκ τῶν γραφείων τῶν ἢ τῶν ἐργαστασίων τὴν ἑσπέραν ἐπιβιβάζονται εἰς μέγα θαλαμηγόν ἀτμόπλοιοι. Ἐκεῖ τρώγουν καὶ κοιμῶνται τὴν νύκτα, ἐνῶ τὸ ἀτμόπλοιο πλέει εἰς ἀνοικτὴν θάλασσαν, τὴν δὲ πρωΐαν ἐπανέρχονται πάλιν εἰς τὸ ἔργον τῶν, ἀναλαβόντες δυνάμεις ἐκ τῆς ἐν θαλάσῃ διανυκτερεύσεως. Τώρα ἤρχισαν νὰ μεταβάλλουν τὰς στέγας τῶν ὑψηλοτάτων οἰκιῶν τῆς Φιλαδελφείας εἰς ἀεροθεραπευτήρια. Τὸ Ξενοδοχεῖον Stratford-Bellevue ἀριθμοῦν 22 πατώματα, ἀγκατέστησαν ἤδη ἐπὶ τῆς στέγης του μικρὰς σκηνάς, ἐντὸς τῶν ὁποίων διάγουν οἱ ἔχοντες ἀνάγκην καθαροῦ ἀέρος καὶ ὑπαιθροῦ διαμονῆς, χωρὶς νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τοὺς κόπους καὶ τὰς δαπάναις ταξιδίων.

ΓΑΛΛΙΑ

Εἰς τὴν Γεωργικὴν Ἑταιρείαν τῆς Γαλλίας ἐγένεν ἐσχάτως λόγος περὶ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προβάτων. Κατὰ τὰς σχετικὰς στατιστικὰς ἡ Γαλλία εἶχε τῷ 1852 πρόβατα 33.281.136. Ἐντὸς δεκαετίας, τῷ 1862, περικρίθησαν εἰς 20.529.678. Κατὰ δὲ τὸ 1907 εὐρέθησαν ἠλαττωμένα εἰς 17.481.397. Ἦτοι εἰς διάστημα ἡμισέως αἰῶνος ὑπέστησαν μείωσιν κατὰ 50%. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν παρετηρήθη ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προβάτων, μεγαλειτέρα μάλιστα, ἦτοι κατὰ 70%. Μόνῃ ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν

χωρῶν ἢ Ἀγγλία διατηρεῖ ἀκέραιον τὸν πληθυσμὸν τῶν προβάτων τῆς, ἀνερχομένην εἰς 32 ἑκατομμύρια περίπου. Ἄλλ' ὁ ἀριθμὸς οὗτος δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὴν κρεοφαγίαν τῶν Ἀγγλων, τοὺς ὁποίους τροφοδοτοῦν ἢ Αὐστραλία καὶ ἢ Νέα Ζηλανδία.

— Κατὰ τὴν «Nature» τὰ ἀεροπλάνα γίνονται πρόξενα τοῦ θανάτου κλειστων πτηνῶν κατὰ τὴν πτήσιν αὐτῶν. Δὲν ἐπέρχεται δὲ ὁ θάνατος ἐκ συγκρούσεως τῶν ἀεροπλάνων μετὰ τῶν πτηνῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ στραβιλισμοῦ τὸν ὁποῖον παράγουν εἰς τὸν ἀέρα τῶν πελωρίων ἀεροπλάνων αἱ ἑλικες τινάσσονται ἑρμητικῶς τὰ πτηνὰ εἰς τὸ ἔδαφος καὶ φονεύονται.

— Κατὰ 500 χιλιάδας φράγκων ἠδῆσεν ἢ πτώσας τοῦ γαλλικοῦ προῖπολογισμοῦ ἢ προωρισμένη διὰ τὰ πηδαλιουχοῦμενα ἀερόστατα.

— Τὴν 5/18 Ὀκτωβρίου διήλθεν ὑπὲρ τὴν πόλιν τῶν Παρισίων τὸ πρῶτον ἀεροπλάνον, τοῦ ὁποῖου ἐπέβαινεν ὁ κόμης Λαμπέρ. Τὸ ἀεροπλάνον τοῦτο συστήματος Βράϊτ ὑψοῦτο ὑπὲρ τὰ 100 μέτρα ὑπὲρ τὸν πύργον Ἀλφφελ. Ὁ καιρὸς ἦτο ὀμίχλωδης τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ οἱ Παρισινοὶ δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀπολαύσωσιν ἐν ὄλῳ αὐτῆς τῆς μεγαλείου τὴν διάδασιν τοῦ γιγαντιαίου τεχνητοῦ πτηνοῦ.

— Δειτουργοῦσιν ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο 44,769 αὐτοκίνητοι ἄμαξαι, μὴ ὑπολογιζομένων τῶν ἄλλων αὐτοκινήτων λεωφορέων, φορτηγῶν κλπ. Διὰ νὰ γίνῃ πλέον καταφανῆς ἢ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας ταύτης πρέπει νὰ συγκριθῇ τὸ ποσὸν τῶν σήμερον ἐν χρήσει αὐτοκινήτων πρὸς τὰ ἀπὸ δεκαετίας. Οὕτω κατὰ τὸ ἔτος 1899 ἐλειτούργουν 1672 αὐτοκίνητα, κατὰ τὸ 1900, 2897· κατὰ τὸ 1901, 5386· κατὰ τὸ 1902, 9207· κατὰ τὸ 1903, 12,984· κατὰ τὸ 1904, 17,017· κατὰ τὸ 1905, 21,523· κατὰ τὸ 1906, 26,262· κατὰ τὸ 1907, 31,286 καὶ κατὰ τὸ 1908, 37,586.

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Ἐφοῦ ἀνεπτύχθη καὶ διεδόθη ἀνά τὴν Γερμανίαν ἰδίως, τὴν Αὐστρίαν,

τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν ἢ ἠλιοθεραπεία ἢ φωτοθεραπεία καὶ εἰδικὰ πρὸς τοῦτο θεραπευτήρια ἰδρύθησαν, ἤδη ἤρχισεν ἢ κατὰ τῆς θεραπείας ταύτης ἀντίδρασις. Ὁ ἰατρὸς καὶ καθηγητῆς ἐν Βερολίνῳ Γράβιτς ἰσχυρίζεται ὅτι τὰ ἠλιόλουτρα εἶναι ἐπιβλαβῆ εἰς τοὺς πλείστους ὀργανισμοὺς καὶ ὅτι δύνανται νὰ γίνωσι πρόξενα ἐπικινδύνων νοσημάτων, ἦτοι δερματίτιδος, ταχυκαρδίας, ἀνωμαλίας τῶν παλμῶν τῆς καρδίας, ἐπιμόνους καὶ ἰσχυροὺς πόνους τῆς κεφαλῆς καὶ τέλος συγκοπῆς.

— Ἡ ἐπάνοδος τοῦ κομήτου τοῦ Halley ἐσημειώθη τὴν 30/12 78ρίου ὑπὸ τοῦ ἀστρονόμου Μάξ Βόλφ εἰς τὸ ἀστεροσκοπεῖον τῆς Χαϊδελδέργης. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν διακρίνεται διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, διότι ἔχει μέγεθος ἀστέρου 17^{ου} μεγέθους, ἀλλὰ κατὰ τοὺς γενομένους ὑπολογισμοὺς τὴν προσεχῆ ἀνοιξιν, κατ' Ἀπρίλιον, θὰ πλησιάσῃ τόσον, ὥστε θὰ φανῇ ἐν ὄλῳ τοῦ τῆ μεγαλοπρεπείας. Ὁ κομήτης αὐτὸς παρατηρήθη ὑπὸ τοῦ Halley κατὰ τὸ 1682, ὅστις καὶ προσέπε τὴν ἐπάνοδόν του διὰ τὸ 1758. Πράγματι, κατὰ τὴν ὀρθοθετησαν χρονολογίαν, ὁ κομήτης ἐνεφανίσθη πάλιν· ἐχάθη καὶ ἐπανῆλθε κατὰ τὸ 1835, καὶ πάλιν ἐχάθη διὰ νὰ ἐπανέλθῃ κατὰ τὸ 1810. Τακτικὸς ἐπισκέπτης τοῦ ἠλιακοῦ βασιλεῦς ἐμφανίζεται νῦν δι' εἰκοστήν πέμπτην φοράν, διότι εἶναι ὁ αὐτὸς κομήτης, ὅστις παρατηρήθη κατὰ τὸ ἔτος 12 π. Χ. Ἄγνωστον δὲ εἶναι ἂν καὶ προσάκις ἐνεφανίσθη καὶ πρότερον.

— Ὁ βαυαρὸς χειρουργὸς Φέσσλερ, καθηγῆς ἐν Μονάχῳ, ἐπεδόθη εἰς τὴν λεπτομερῆ ἔρευναν τῶν φυσιολογικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς νέας σφαίρας τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ, τῆς ὀνομαθείσης σφαίρας S. Τὰ πειράματα ἐγένοντο ἐπὶ ἵππων ζώντων καὶ ἐπὶ πτωμάτων ἀνθρωπίνων προσερχομένων ἐκ νοσοκομείων. Οὕτως ὁ Φέσσλερ ἐμέλετῆσε 400 διάφορα ἤδη τραυμάτων, ἐξ ὧν συνήγαγε τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ σφαῖρα αὕτη παράγουσα τραύματα τοιαῦτα,

ὥστε ἡ θεραπεία τῶν εἶναι δυσχερῆς καὶ ἀμφίβολουσ, ἀστοχοῦσα δὲ καὶ ἐν γένει τοῦ σκοποῦ, ἔχει ἀνάγκην μεταρρυθμίσεως καὶ βελτιώσεως.

— Κατὰ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου ἐωρτάσθη ἐν Κοβλεντία ἡ πεντηκοστή ἐπέτειος τοῦ θανάτου τοῦ Καρόλου Βαϊδεκερ, τοῦ διασῆμου ἐκδότου τῶν παγκοσμίων ὁδοιπορικῶν ὁδηγῶν. Γεννηθεὶς τῆ 1801, διετήρει κατ' ἀρχὰς μικρὸν βιβλιοπωλεῖον εἰς τὴν Ἀϊδελβέργην. Ἐξ ἐκδρομῶν του ἀνά τὴν κοιλάδα τοῦ Ρήνου, ὅπου συνήντα συχνὰ Ἀγγλοὺς περιηγητὰς, συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἐκδόσεως ἐνός πρακτικοῦ ἐπιτοπίου ὁδηγοῦ. Ἡ πρώτη δοκιμὴ δὲν ἐπέτυχεν, ἀλλ' ὁ Βαϊδεκερ ἐπέμεινε, καὶ ἡ ἐπιτυχία ἦλθεν ἐπὶ τέλους. Μετῴκησε τότε εἰς τὴν Κοβλεντίαν. Ἀκαταπόνητος ὁδοιπὸρος καὶ ὀξυδερκέστατος παρατηρητῆς, ἐπεσκέπτετο αὐτοπροσώπως τοὺς τόπους, τῶν ὁποίων ἐπρόκειτο νὰ ἐκδώσῃ ὁδοιπορικὸν ὁδηγόν, καὶ ἐσημείωνεν ἰδιοχείρως τοὺς περιφῆμους ἀστερίσκους του διὰ τὰ ἀξιοσύντατα ξενοδοχεῖα καὶ λοιπὰ καταστήματα. Ἀπέθανε τῆ 4 Ὀκτωβρίου 1859, καταστήσας τὸ ἔνομα του τόσον διάσημον, ὥστε κατήντησε νὰ εἶναι συνώνυμον πρὸς τοὺς ὁδοιπορικοὺς ὁδηγούς.

— Ὅριστικῶς εἰσῆχθη εἰς τὸ γερμανικὸν ἱππικὸν ἢ λογχοφόρος καραβὶνα ἀντὶ τῆς σπάθης. Ἡ καραβίνα αὕτη ἔχει μήκος 1 μ. 10 καὶ βάρος 3 χιλιογράμμων 600, διαμέτρημα δὲ 7 χιλ. 9, ὅσον καὶ τὸ ὅπλον Μάουζερ τοῦ πεζικοῦ. Τὸ κλισισκόπιόν τῆς εἶναι κανονισμένον μέχρι 2 χιλ. μέτρων. Ἡ καραβίνα θὰ φέρεται ἀνηρτημένη ἀριστερὰ πρὸς τὰ κάτω, εἰς τὴν Πέσιν τῆς σπάθης. Μόνον κατὰ τὴν ὥραν τῆς μάχης θὰ φέρεται ἀνηρτημένη ἀπὸ τοῦ ὄμου.

— Πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς μουσικῆς ἰδιοφυίας τῶν μαθητῶν τῶν δημοτικῶν σχολείων ἢ πόλις τοῦ Μονάχου προέβη εἰς τὴν ἰδρυσιν κεντρικῆς φθικῆς σχολῆς, εἰς τὴν ὁποίαν γίνονται δεκτοὶ μόνον ὅσοι μαθηταὶ ἔχουσι πράγματι μουσικὸν τάλαντον. Οὕτω κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐφοί-

τησαν εἰς τὴν σχολὴν ταύτην 1319 μαθηταὶ τῶν δύο φύλων ἀποτελέσαντες 27 τάξεις. Δις τῆς ἐβδομάδος οἱ μαθηταὶ οὗτοι, ἀπαλλαττόμενοι τῆς ἐν τῇ σχολείῳ μεταμεσημβρινῆς διδασκαλίας, φοιτῶσιν εἰς τὴν φθικὴν σχολὴν ἐπὶ δύο ὥρας. Ἀνάλογον σχολὴν ἰδρυσεν ἢ πόλις τοῦ Μονάχου καὶ διὰ τὴν ἰχνογραφίαν. Ἄλλ' ἕνεκα τῶν αὐστηροτάτων εἰσιτηρίων ἐξετάσεων ὀλίγοι ἦσαν οἱ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος εἰσαχθέντες.

ΙΑΠΩΝΙΑ

Ὡς ἀπήχησις τοῦ φονικωτάτου Ρωσοῖαπωνικοῦ πολέμου φέρεται ἢ εἰδησις τῆς πωλήσεως τῶν ὀστέων τῶν Ρώσων στρατιωτῶν τῶν πεσόντων εἰς τὰ πεδία τῆς Μαντζουρίας, ἵνα ταῦτα χρησιμοποιοῦσιν εἰς τὴν βιομηχανίαν. Ὡς γνωστὸν τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν μάχην τῆς Πλεύνας ἐπωλήθησαν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν 36 τόννοι ἀνθρωπίνων ὀστέων.

ΙΤΑΛΙΑ

ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τῆς Λαϊκῆς Τραπεζῆς τοῦ Πεδεμοντίου ἐφευρέθη πρωτοτυπώτατον ὄργανον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδόθη ὑπὸ τοῦ ἐφευρετοῦ τὸ ἑλληνικὸν ἔνομα κλεπτογράφος. Τὸ ὄργανον τοῦτο σκοπὸν ἔχει νὰ καταδίδῃ τοὺς ἀποπειρωμένους νὰ κλέψωσι διὰ παραβιάσεως θυρῶν ἢ χρηματοκιβωτίων. Διὰ συνδυασμοῦ εὐφυσστάτου ἀφ' ἐνός μὲν ἀποτυπῶται ἢ φωτογραφία τοῦ κλέπτου, ἐξ ἄλλου δὲ σημειοῦται αὐτομάτως ἢ ὥρα τῆς κλοπῆς.

ΝΟΡΒΗΓΙΑ

Κατὰ τὰς συγκεντρωθείσας ὑπὸ τῆς Νορβηγικῆς κυβερνήσεως στατιστικῆς πληροφορίας αἱ καθ' ἅπασαν τὴν ὑψηλίον λεπρῶν ὑπολογίζονται εἰς 200.000, κατανέμονται δὲ ὡς ἑξῆς κατὰ χώρας:

Σερβία	3
Βουλγαρία	9
Ἑλλάς	9
Γερμανία	28
Καναδάς	20

Γαλλία	846
Ρουμανία	208
Ίταλία	123
Ίσπανία	240
Τουρκία	550
Παλαιστίνη	800
Κεβλάνη	289
Ζαμπίνα	115
Άλγερία	106
Κρήτη	600 (i)
Ρωσία	1.372
Σουμάτρα	896
Βορνέο	68
Κολομβία	4.152
Φιλιππίναι	2.330
Κούβα	1.297
Ίνδοκίνα	10.500
Άργεντινή	12.000
Ίάβα	15.000
Ίαπωνία	40.000
Ίνδαι	100.000

ΟΥΓΓΑΡΙΑ

Ἐν Ουγγαρία μελετᾶται ἡ μετατροπὴ τῶν ἀτμοκινήτων αἰδηροδρό-

μων εἰς ἠλεκτρικούς, χρησιμοποιουμένης πρὸς τοῦτο τῆς ἰσχυροτάτης πτώσεως τῶν ὑδάτων παρὰ τὴν πόλιν Ζέγγ. Ὑπολογίζεται ὅτι διὰ ταύτης δύναται νὰ διατεθῇ δύναμις 30 χιλιάδων ἵππων.

ΡΩΣΙΑ

Ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐντείνονται ὁ καταλαβὼν τοὺς Ρώσους ἐγθουσιασμός ὑπὲρ τῆς ἀεροπλοίας. Ἴδιως τοὺς ἀριστοκρατικούς κύκλους τῆς Πετροπόλεως ἐκυρίευσεν ἀληθῆς πάθος πρὸς ἀπόκτησιν ἰδιοκτητῶν ἀεροπλάνων καὶ ἀναβάσεων δι' αὐτῶν εἰς αἰθέρια ὕψη. Ὁ μέγας δούξ Ἀλέξανδρος Μιχαήλοβιτς καὶ ὁ ναύαρχος Δελιρόν ἐπρότειναν ἀπὸ κοινοῦ, ὅπως ἐκ τοῦ ποσοῦ τοῦ συλλεχθέντος δι' ἐγγραφῶν πρὸς ναυπήγησιν στόλου, διατεθῶσιν 1.800.000 φράγκων πρὸς κατασκευὴν στρατιωτικῶν ἀεροπλάνων.

ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΡΙΟΝ

ΞΕΝΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ἀγγλικά :

Contemporary Review (Λονδίνον, Ὀκτώβριος).— *Εἰρήνη ἢ πόλεμος* μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐρωτᾷ ὁ λόρδος Courtiuey καὶ ἀποφαινεται ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, μὴ ἐβρίσκων πιθανὴν ἀφορμὴν διενέξεως μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν τόσον σοβαρὰν, ὥστε νὰ προσφύγῃσιν εἰς τὴν διὰ τῶν ὀπλων λύσιν. — *Διατί ἡ Γερμανία ναυπηγεῖ πλοῖα*; ἄλλο ἐρώτημα, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἐν Βερολίῳ καθηγητὴς τῆς ἱστορίας H. Dellhuck ἀποκρίνεται ὅτι ἡ Γερμανία ἔχει ἀνάγκην ἰσχυροῦ στόλου ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς προστασίαν τοῦ εὐρυτάτου ἐμπορίου της, ἐξ ἄλλου δὲ ὅπως δυνήθη ἐν καιρῷ

ν' ἀντιταχθῇ ἐναντίον δυνάμεων ναυτικῶν δευτέρουσῶν, ὡς εἶναι ἡ Γαλλία. Τὴν πρόθεσιν ἐπιθέσεως τῆς Γερμανίας κατὰ τῆς Ἀγγλίας θεωρεῖ ὡς φαντασιοπληξίαν ἢ ὡς ἐφευρημα τῶν ἐχόντων συμφέρον νὰ ἐνοσπεύωσι δυσπιστίαν μεταξὺ τῶν δύο ἔθνων.

National Review (Λονδίνον, Ὀκτώβριος).— *Περὶ περιορισμοῦ τῶν κοινοβουλευτικῶν ἀγορεύσεων* ὑπὸ C. Harmsworth.

Γαλλικά :

Correspondant (Παρίσιοι, 25 Σεπτεμβρίου).— *Τὸ ἔργον τῆς Κάρμεν Σόλβα* ὑπὸ L. Claretie. — *Τὰ ψεύδη τοῦ φεμινισμοῦ* ὑπὸ G. Aubray.

Grande Revue (25 Σεπτεμβρίου).

— *Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ τοῦ Λαμαρτίνου ἀπευθυνόμεναι εἰς ἀνεψιὸν του καὶ περιλαμβάνουσαι περίοδον δεκαετῆ (1842 - 1852).*

Mercure de France (1 Ὀκτωβρίου).— *Πραγματεία τοῦ H. Schoen περὶ τῶν Ἐμπορικῶν Πανεπιστημίων ἐν Γερμανίᾳ.* Οἱ Γερμανοὶ κρινόντες ἀνεπαρκεῖς πρὸς τελείαν ἐμπορικὴν μόρφωσιν τὰς ἀνωτάτας ἐμπορικὰς σχολὰς ἔδρυσαν ἀληθῆ πανεπιστήμια πρὸς τὸ σκοπὸν τοῦτον.

Nouvelle Revue (1 Ὀκτωβρίου).— *Εἰς οἰκίῳ τοῦ Βίσμαρκ* ὑπὸ A. Reffalovitch. Πρόκειται περὶ τοῦ ἰδιαιτέρου γραμματέως τοῦ σιδηροῦ ἀρχικαγκελαρίου, τοῦ Ἰδαμαν καὶ τῶν ἀπομνημονευμάτων αὐτῶν, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν κατ' οἶκον βίον τοῦ Βίσμαρκ.

Revue des Deux - Mondes (1 Ὀκτωβρίου).— *Ἡ δύσις τῆς Μοναρχίας, συνέχεια τῶν ἱστορικῶν μελετῶν τοῦ De Ségur ἀναφερομένων ἰδίως εἰς τὴν Μαρίαν Ἀντωνέτταν.* — Ὁ F. Klein πραγματεύεται περὶ *Ἰαπῶνων καὶ Ἀμερικανῶν καὶ τοῦ ἐπιχειρήματος «κιτρίνου κινδύνου».* — Ὁ Πολύκηρ Χοελλόε ἐξ ἀφορμῆς τῶν Ἀπομνημονευμάτων του ὑπὸ H. Welschinger. — *Πόλεις καὶ τοπία τῆς Ἀνω Ἰταλίας* ὑπὸ G. Faure.

Revue de Paris (Παρίσιοι, 1 Ὀκτωβρίου).— *Μελέτη περὶ τοῦ Γάλλου ποιητοῦ Καρόλου Γκερὲν* ὑπὸ S. Viollis. — *Ἡ περσικὴ ἐπανάστασις* ὑπὸ V. Bérard.

Revue Universitaire (Παρίσιοι, 15 Ὀκτωβρίου).— *Περὶ τινῶν τρωτηριῶν εἰς τὴν γυναικείαν ἐκπαίδευσιν* ὑπὸ G. Lyon. — *Ἡ παιδαγωγικὴ προπαρασκευὴ τῶν καθηγητῶν τῶν νέων γλωσσῶν* ὑπὸ A. Moulet. — *Ἡ διδασκαλία τῆς ἠθικῆς εἰς τὰ παρθεναγωγεῖα* ὑπὸ τῆς κ. Lénêque.

Educateur Moderne (Παρίσιοι, Ὀκτώβριος).— *Σωματικὴ ἀγωγή τῶν παιδῶν* ὑπὸ τῆς Κας Carou-Brioux. — *Θεραπεία τῆς ὀκνηρίας* ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ V. Pauchet.

Conseiller de la Famille (Παρίσιοι, Ὀκτώβριος).— *Κατὰ τί διαφέρει ἡ ἀνατροφή τῶν θηλέων ἀπὸ τῆς τῶν ἀρρένων* ὑπὸ G. Compayré. —

Ἡ ἐργασία τῆς ὑπάνδρου ἐργάτιδος ὑπὸ F. Stehelin. — *Οἰκοκυρικὴ διδασκαλία, αἱ τρεῖς ἡλικίαι τῆς γυναικὸς* ὑπὸ τῆς Κας Moll-Weiss.

L'Enfant (Παρίσιοι, Σεπτέμβριος).— *Ἡ ἐργασία τῶν παιδῶν ἐν Σικελίᾳ* ὑπὸ τῆς Κας R. Sée. — *Ἡ ἀγωγή* ὑπὸ τοῦ Ἀββᾶ Claraz.

Documents du Progrès (Παρίσιοι, Ὀκτώβριος).— *Τὸ ἀντιστρατιωτικὸν πνεῦμα ἐν Γερμανίᾳ* ὑπὸ J. Deutsch. — *Ἡ οἰκονομικὴ μεταρρυθμίσις ἐν Ἀγγλίᾳ* ὑπὸ Ch. Money. — *Συμβολὴ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀναδασώσεως* ὑπὸ F. Regnault.

Larousse Mensuel Illustré (Παρίσιοι, Ὀκτώβριος).— *Ἄρθρα ἐνδιαφέροντα: Ἀψίνθιον. — Ἀλληλογραφία Ἀλεξάνδρου Οὐμβόλδου καὶ Φραγκίσκου Ἀραγῶ. — Λανιμαρκία. — Ψύχος.*

Γερμανικά :

Deutsche Revue (Στουτγάρδη, Ὀκτώβριος).— *Φιλειρηνικὸν ἄρθρον τοῦ H. Rosove ἐπιγραφόμενον δὲν πρέπει πλέον νὰ γίνωται πόλεμοι ἐν Ἑυρώπῃ.* — *Ὁ κίνδυνος τῆς χολέρας* ὑπὸ τοῦ Δρος Emmerich.

Deutsche Rundschau (Βερολίνον, Ὀκτώβριος).— *Ὁ θάνατος τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου* ὑπὸ E. Steinmann. Ὁ μέγας καλλιτέχνης εἰς ἡλικίαν 94 ἐτῶν κατεῖχεν ἀκόμη πλήρεις τὰς διανοητικὰς του δυνάμεις. — *Ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877-1878 καὶ αἱ ἀφορμαὶ αὐτοῦ κατὰ τὰ εὐρεθέντα χειρόγραφα τοῦ ἀποθανόντος ὑπογραμμάτως τῆς Γερμανικῆς Ἀυτοκρατορίας Busch.* — *Περὶ τῶν πνευματικῶν σχέσεων μεταξὺ Ἀμερικῆς καὶ Γερμανίας* ὑπὸ A. Brande. Ὁ γράφων ἐξαιρεῖ τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς ἀμοιβαίας μεταδόσεως καθηγητῶν ἐκ γερμανικῶν πανεπιστημίων εἰς Ἀμερικὴν καὶ ἐξ ἀμερικανικῶν πανεπιστημίων εἰς Γερμανίαν, ὅπερ ὀφείλεται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ αὐτοκράτορος Γουλιέλμου. — **Maerz** (Μόναχον, Σεπτέμβριος).

--Άρθρον τοῦ J. Jaugés περί τῆς Γαλλίας καὶ τῆς ἀγγλογερμανικῆς ἀντιζηλίας.

Nord und Süd (Βερολίνον, 1 Ὀκτωβρίου). — Περὶ τῶν νέων φόρων μελέτη τοῦ A. Weber μέλους τοῦ Γερμανικοῦ Κοινοβουλίου. — Ἐντυπώσεις τοῦ Carnegie ἐξ Ἀγγλίας. — Τὸ ζήτημα τῶν φυλῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Ἐμπορίου Churchill.

Sozialistische Monatshefte (Βερολίνον, Ὀκτώβριος). — Ἡ οἰκονομικὴ ἀναγέννησις τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ὑπὸ Max Schipffel. Ὁ γράφων ἐπισκοπεῖ τὰς στατιστικὰς τῶν ὀκτὼ πρώτων μηνῶν τοῦ ἔτους τοῦτου ὡς πρὸς τὴν μεταλλουργικὴν καὶ γεωργικὴν κίνησιν, ἐξ ἧν συνάγει λίαν ἐνθαρρυντικὰ συμπεράσματα καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος.

Süddeutsche Monatshefte (Μόναχον, Ὀκτώβριος) — Μελέτη περὶ τοῦ ζωγράφου Ἀλβέρτου Δύ-

ρερ ὑπὸ H. Thoma. — Ἡ μεταρρυθμίσις τῶν παιδευτικῶν ἐν Πρωσίᾳ καὶ ἐν Βαυαρίᾳ ὑπὸ G. Kirchensteiner. Ὁ γράφων συγκρίνει τὴν γερμανικὴν ἐκπαίδευσιν πρὸς τὴν ἀγγλικὴν καὶ ὑποστηρίζει ὅτι, προκειμένου ἰδίως περὶ τῆς γυναικός, τὸ σχολεῖον πρέπει νὰ ἀποβλέπη μᾶλλον εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος ἢ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς διανοίας. Εἰς τὰς νεανίδας πρὸ παντός ἄλλου πρέπει νὰ διδῆ τὸ σχολεῖον τὰς ἀπαιτουμένας δυνάμεις καὶ γνώσεις τοῦ βίου καὶ ὄχι τὴν ξηρὰν διανοητικὴν παιδείαν, ἥτις ἐνισχύει τὸν ἐγωϊσμόν. — Ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Νίτσε μετὰ τῆς ἀδελφῆς του ὁ J. Hofmiller καθορίζει τὴν ἐπίδρασιν, τὴν ἑποίαν ἤσκησεν ἡ ἀδελφὴ ἐπὶ τῶν ἰδεῶν τοῦ φιλοσόφου.

Das Literarische Echo (Βερολίνον, 1 Ὀκτωβρίου). — Περὶ τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας ὑπὸ G. Brandes.